

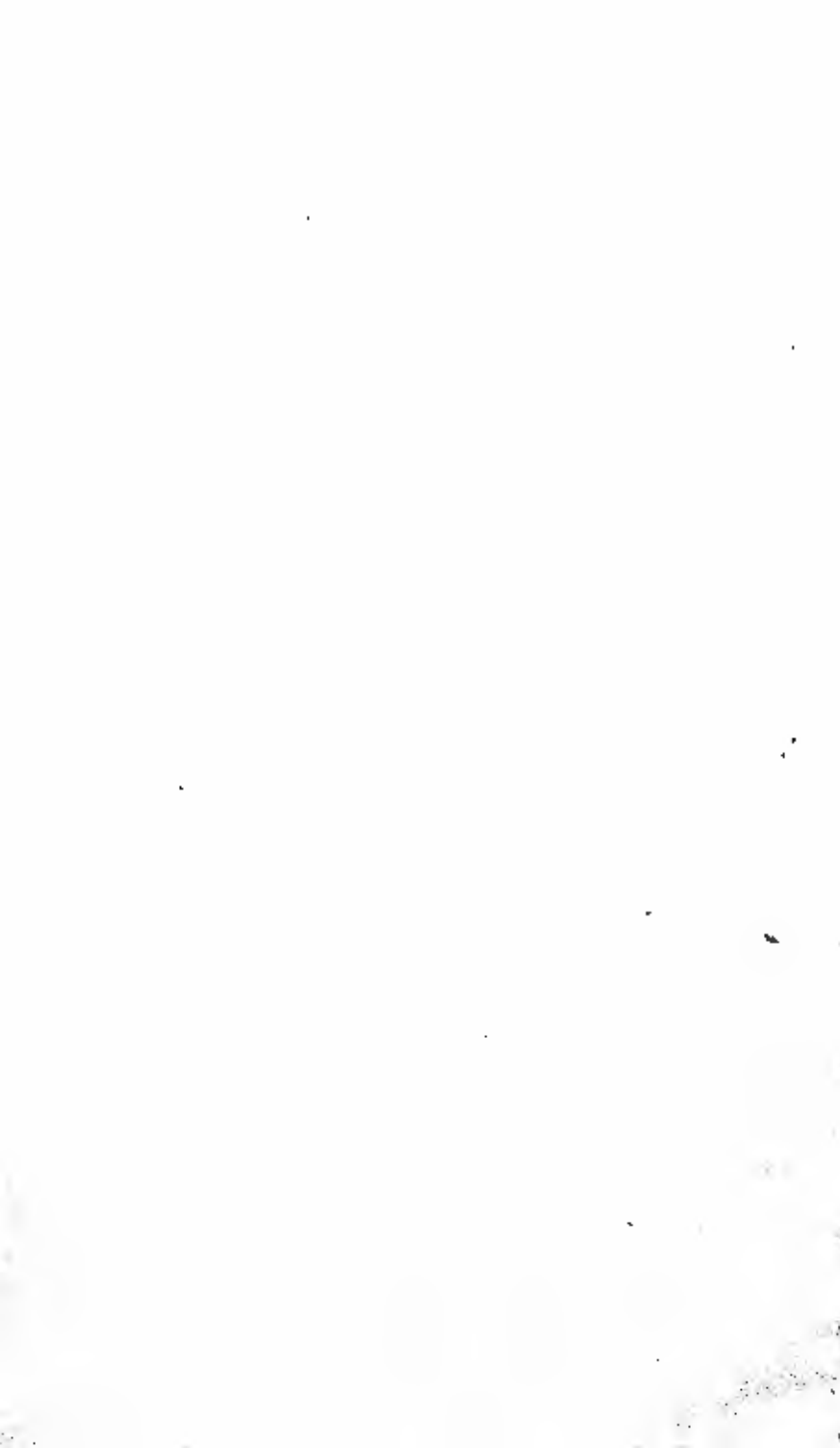
GOVERNMENT OF INDIA
ARCHAEOLOGICAL SURVEY OF INDIA

CENTRAL
ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY

ACCESSION NO. 23795

CALL No. Sa3s/Vas/Fuh.

The Department of Public Instruction, Bombay.

श्रीवासिष्ठधर्मशास्त्रम्.

APHORISMS

ON THE

SACRED LAW OF THE ĀRYAS,

AS TAUGHT IN

THE SCHOOL OF VASISHTHA.

EDITED,

23795

WITH CRITICAL NOTES, AN ANUKRAMANIKĀ, INDICES OF WORDS
AND VEDIC MANTRAS, AND AN APPENDIX OF QUOTATIONS
AS FOUND IN SOME DHARMAŚĀSTRAS.

BY

REV. ALOIS ANTON FÜHRER, PH.D.,

PROFESSOR OF SANSKRIT, ST. XAVIER'S COLLEGE, BOMBAY.

200 COPIES.

Sa 3S

Vas | Füh

Bombay:

GOVERNMENT CENTRAL BOOK DEPOT.

189

[All rights reserved.]

Price Twelve Annas.

~~D 2835~~

96807

Act 1000/66

Registered for copyright under Act XXV. of 1867.

ARCHAEOLOGICAL
LIBRARY, NEW DELHI.
Acc. No. 23795
Date 14. 6. 56
Call No. 3a33/100/Fuk

TO

PROFESSOR JULIUS JOLLY, Ph.D.,

WHO FIRST TAUGHT ME SANSKRIT,

THIS WORK IS DEDICATED,

AS A TOKEN OF ADMIRATION AND GRATITUDE.

CRITICAL INTRODUCTION.

THE present edition of Vasishṭha's Dharmaśāstra is based on the following five correct and complete manuscripts :—

- (a) MS. B., Dekkhan College, Poona, Collection of 1874-75, No. 29, presented to Prof. Dr. Bühler by Prof. Bālaśāstri of Banāras, containing 30 chapters, and written on 27 leaves, à 8 lines, à 54-56 aksharas, dated saṃvat 1745.
- (b) MS. Bh., Dekkhan College, Poona, Collection of 1874-75, No. 30, presented to Prof. Bühler by Dāmodara Śāstri of Bhūj, containing 30 chapters, and written on 36 leaves, à 10 lines, à 34-36 aksharas, dated saṃvat 1599.
- (c) MS. E., Elphinstone College, Bombay, Collection of 1867-68, No. 23 of Class VI., containing 30 chapters, and written on 25 leaves, à 14 lines, à 34-36 aksharas, dated saṃvat 1799.
- (d) MS. F., an imperfect apograph, prepared under the superintendence of Prof. Dr. Bühler, C.I.E., by Vāmanāchārya Ghalkīhar, now teacher of Sanskrit in the Dekkhan College, Poona, belonging to Prof. Dr. Bühler, Vienna, containing 30 chapters on 115 pages, à 16 lines, à 14-16 aksharas, dated saṃvat 1921.
- (e) MS. H., belonging to Dr. Bhāu Dāji's Memorial, containing 28 complete chapters, leaving the 29th incomplete, and written on 51 leaves, à 12 lines, à 28-30 aksharas, dated saṃvat 1718.

MSS. B., Bh., E. and H. belong to one and the same family. All four are derived from one *codex archetypus*, to which B. stands the nearest. B. has been corrected in different passages *secunda manu* with the help of a manuscript which apparently agreed with none of Bh., E., F. and H. Next in rank comes

Bh., and lowest in the scale stands E., the text of which shows many faults and omissions. As regards the remaining manuscript, in F. occur some different readings and old marginal glosses.

The full collection of *varice lectiones*, given under the text, which are contained in the five MSS., with the exception of palpable mistakes of the copyists, makes it superfluous to enter on a discussion of the details.

Regarding the division of *Sūtras*, B. has been followed, which division answers exactly to that observed by Prof. Dr. Bühler in his translation of *Vasistha's Dharmaśāstra*, published in the 14th volume of M. Müller's "*Sacred Books of the East*."

The Appendix gives a collection of quotations from *Vasistha's Dharmaśāstra* as found in *Vijñāneśvara's Mitāksharā*, *Aparārka's Yājñavalkyīyadharmaśāstranibandha*, *Nandapaṇḍita's Vijayanti*, *Devāṇḍabhaṭṭa's Smṛticandrikā*, *Nilakaṇṭha's Vyavahāramayūkha*, and *Mitramisra's Viramitrodaya*.

The *Vāsishṭhadharmaśāstram* has been published twice in Calcutta and once in Banāras. The two Calcutta editions, the second of which is a bad reprint of the first by Jibānanda Vidyāsāgara, in 1876, (Calc. ed.), are perfectly useless, as they are based on a single faulty manuscript, now preserved in the India Office Library at London (J. O. 913), which contains only 21 chapters. The Banāras edition is based on better materials, and accompanied by an useful commentary, called *Vidvanmodinī*, composed and edited by *Kṛishṇapaṇḍita Dharmādhipātrin*, śaka 1781, a learned Paṇḍit of the old school; but unfortunately the editor has corrected the text (MS. B.) very freely, without marking his conjectures as such (Ban. ed.)

In conclusion I have to express my sincerest thanks to Prof. Dr. Bühler, who has kindly placed at my disposal all the materials collected during his stay in India for preparing a critical and really trustworthy edition of *Vasistha's Dharmaśāstra*, of one of the four most ancient works on Hindu Law.

॥ श्रीः ॥

अनेकाध्यक्षशिक्षितसच्छाचनिकरमुखनिःसृतसरस्वतीश्रियो मुम्बापुरसं-
बन्धिप्रधानपाठशालायाः प्रतिपन्नं चतुर्दशपञ्चदशान्यतरपङ्क्तिविशिष्टस्य
स्वास्थ्यस्य पुस्तकस्य प्रतिकृतिभूतं वासिष्ठमिदं पुस्तकम् । श्रीमद्विक्रमस्य
१५९९, नवनवमधिकपञ्चदशशततमे वर्षे लिखितेन भूजदेशादागतेनात
एव तदाद्यक्षराख्येन प्रतिपन्नं १० दशपङ्क्तिविशिष्टेन ३६ षड्विंशत्यक्षरूपेण
पुस्तकेन । डाक्टरोपाख्यभाऊदाजीसंज्ञकस्य पुस्तकोपरि समुलिखितेन
प्रतिपन्नं १५ पञ्चदशपङ्क्तिविशिष्टेन १७ सप्तदशपञ्चरूपेण काख्येन पुस्त-
केन । वाराणसीविषयादागतेन प्रतिपन्नं ९ नवपङ्क्तिविशिष्टेन २७ सप्तविंश-
तिपञ्चरूपेण वाख्येन पुस्तकेन च सह यथाशक्ति संशोधितमिति शं योः ॥
तेषु च पुस्तकेषु स्वपुस्तकं वपुस्तकेन सह भूपुस्तकं कपुस्तकेन सह बहुशः
सङ्गतं भवतीति विदां कुर्वन्तु ॥ ७ ॥ ७ ॥

॥ अथ श्रीवासिष्ठधर्मशास्त्रानुक्रमणिका ॥

प्रकरणम् ।	पृष्ठाङ्कः ।
अथ प्रथमाध्याय उपोद्घातप्रकरणम्	१
द्वितीयाध्याये वर्णाश्रमधर्माः कर्माणि च	९
तृतीयाध्याये ध्ययनधर्मा आह्निकाचाराश्च	९
चतुर्थ आशौचनिर्णयो द्रव्यशुद्धिश्च	१५
पञ्चमे स्त्रीधर्माः	१७
षष्ठ आचारदत्ताः	१९
सप्तमे ब्रह्मचारिधर्माः	२३
अष्टमे गृहाश्रमिधर्माः	२४
नवमे वानप्रस्थधर्माः	२५
दशमे सन्यासिधर्माः	२६
एकादश आतिथ्यसत्कारः श्राद्धोपकरणानि च	२८
द्वादशे ज्ञातकधर्माः	३४
त्रयोदशे आचार्यलक्षणम्	३६
चतुर्दशे भोजनविधिनिषेधाः	४०
पञ्चदशे दत्तकपुत्रनिर्णयः	४४
षोडशेष्टादशपदेषु दण्डः	४५
सप्तदशे धनविभागः	४८
अष्टादशे विविधोत्पत्तिः	५४
एकोनविंशे राजधर्माः	५५
विंशे कृच्छ्राणि	५८
एकविंशे चान्द्रायणलक्षणम्	६१

प्रकरणम् ।

पृष्ठाङ्कः ।

द्वाविंशे ब्रह्महत्याप्रायश्चित्तम्	६५
त्रयोविंशे सुरापानप्रायश्चित्तम्	६७
चतुर्विंशे सुवर्णस्तेयप्रायश्चित्तम्	७०
पञ्चविंशे संतर्गप्रायश्चित्तम्	७१
षड्विंशे रहस्यप्रायश्चित्तम्	७२
सप्तविंशे सूक्तदीनि	७४
अष्टाविंशे प्रकीर्णकदानानि	७७
एकोनविंशे कृपापमतद्वागादिदानम्	७९
त्रिंशे एतच्छास्त्राध्ययनफलम्	८०

॥ अथ वासिष्ठधर्मशास्त्रं प्रारभ्यते ॥

अथातः पुरुषानिःश्रेयसार्थं धर्मजिज्ञासा ॥ १ ॥
 ज्ञात्वा चानुतिष्ठन्धार्मिकः ॥ २ ॥
 प्रशस्यतमो भवति लोके प्रेत्य च स्वर्गलोकं समश्नुते ॥ ३ ॥
 श्रुतिस्मृतिविहितो धर्मः ॥ ४ ॥
 तदलाभे शिक्षाचारः प्रमाणम् ॥ ५ ॥
 शिक्षः पुनरकामात्मा ॥ ६ ॥
 अगृह्यमाणकारणो धर्मः ॥ ७ ॥
 आर्यावर्तः प्रागादर्शात्प्रत्यकालकवनादुदम्भारियात्राक्षिणेन
 हिमवतः ॥ ८ ॥
 उत्तरेण च विन्ध्यस्य ॥ ९ ॥
 तस्मिन्देसो ये धर्मा ये चाचारास्ते सर्वत्र प्रत्येतव्याः ॥ १० ॥
 न त्वन्ये प्रतिलोककधर्माणाम् ॥ ११ ॥

1. 2. ज्ञात्वानुतिष्ठन् B. ज्ञात्वानुष्ठानेन च B. 7. thus B. Bh. E. F; but Ban. ed. अगृह्यमाणकारणोऽधर्मः 8. Bh. E. F. and Ban. ed. read प्रागावर्षानाम् instead of प्रागावर्षानाम् as rendered by Prof. Bühler in his translation of this passage. B. reads प्रागावर्षानाम् as Patañjali on Pāṇini II., 4, 10. "कालकादृशम्" B. Baudhāyana's Dharmasūtra I., 1, 2, 9, quotes the following definition of the Āryāvarta: प्राग्विनक्षनाख्यकाल-कादृशवर्षाभिनेन हिमवन्तमुदम्भारिकाचमेतद्वर्षावर्षते ॥ 11. न त्वन्ये प्रतिलोक-कधर्माणः Bh. E. प्रतिलोककल्पधर्माणः F. H. प्रतिलोककल्पधर्माः Calc. ed.

गङ्गायमुनयोरन्तरेष्वेके ॥ १२ ॥

यावद्वा रुष्णमृगो विचरति तावद्ब्रह्मवर्चसमित्यन्ये ॥ १३ ॥

अथापि भाल्लाविनो निदाने गाथामुदाहरन्ति ॥ १४ ॥

पश्चात्सिन्धुर्विधारणी सूर्यस्योदयनं पुरः ।

यावत्कृष्णोभिधावति तावद्ब्रह्मवर्चसमिति ॥ १५ ॥

त्रैविद्यवृद्धा यं ब्रह्मधर्मं धर्मविदो जनाः ।

पवने पावने चैव स धर्मो नात्र संशय इति ॥ १६ ॥

देशधर्मजातिधर्मकुलधर्माञ्छ्रुत्यभावादब्रवीन्मनुः ॥ १७ ॥

सूर्याभ्युदितः सूर्याभिनिर्मुक्तः कुनस्त्री इयावदन्तः परिवित्तिः

परिवेत्ताग्नेदिधिषूर्दिधिषूपतिर्वीरहा ब्रह्मोज्झ इत्येनस्त्विनः ॥ १८ ॥

पञ्चमहापातकान्यप्यवस्यते ॥ १९ ॥

शुरुतत्पं सुरापानं भ्रूणहत्या ब्राह्मणसुवर्णपिहरणं पतितसं-

योगश्च ॥ २० ॥

ब्राह्मेण वा यौनेन वा ॥ २१ ॥

12. B. and Ban. ed. read this Sūtra : एतद्वर्चसमिति च सते यन्मनु-
वयोरन्तरेष्वेके । Bh. joins the first four words with Sūtra 11. Most likely
the words एतद्वर्चसमिति च सते belong originally to Sūtra 8 according
to the above-mentioned reading of Baudhāyana, and are here a mistake
of the copyists. Therefore Sūtra 8 ought probably to be corrected
thus : यावद्वर्चसं [or यावद्वर्चसम्] यन्मनुवयोरन्तरेष्वेके ।
13. ब्रह्मवर्चसम् B. Bh. E. 14. भाल्लाविनो
Bh. 15. विचरती B. Bh. H. विहरती F. पुर P. H. पुनः E. यावत्कृष्णसुवो
पावने पावद्वर्चसमिति । B. Bh. H. 16. पवने पावने Bh. पावने पावने E. F.
17. कुनस्त्री इयावदन्तः E. H. कीनस्त्री इयावदन्तः Cole. ed. 20. इत्येनस्त्विनः E. H.
इत्येनस्त्विनः Ban. ed. 21. यौनेन वा E.

अथाप्युदाहरन्ति ।

संवत्सरेण पतति पतितेन सहासरम् ।

याजनाध्यापनाद्यौनात्र तु यानासनादिति ॥ २२ ॥

योमीनपविध्येदुहं च यः प्रतिजघ्रुयात्रास्तिको नास्तिकवृत्तिः

सौमं च विक्रीणीयादित्युपपातकानि ॥ २३ ॥

तिस्रो ब्राह्मणस्य भार्या वर्णानुपूर्वेण द्वे राजन्यस्य एकैका
वैश्यगृह्ययोः ॥ २४ ॥

गृहामप्येके मन्त्रवर्जं तद्वत् ॥ २५ ॥

तथा न कुर्यात् ॥ २६ ॥

अतो हि ध्रुवः कुत्सपकर्षः प्रेत्य चास्वर्गः ॥ २७ ॥

षड्विवाहाः ॥ २८ ॥

ब्राह्मो देव आर्षो गान्धर्वः क्षात्रो मानुषश्चेति ॥ २९ ॥

इच्छत उदकपूर्वं यां दद्यात्स ब्राह्मः ॥ ३० ॥

यज्ञतन्त्रे वितत ऋत्विजे कर्म कुर्वते कन्यां दद्यादलंकृत्य

यं दैवमित्याचक्षते ॥ ३१ ॥

गोमिथुनेन चार्षः ॥ ३२ ॥

सकामां कामयमानः सदृशीं योनिमुह्यात्स गान्धर्वः ॥ ३३ ॥

यां बलेन सहसा प्रमथ्य हरन्ति स क्षात्रः ॥ ३४ ॥

पणित्वा धनक्रीतां स मानुषः ॥ ३५ ॥

तस्माद्बुहितुमतेधिरथं शतं देयमितीह क्रयो विशायते ॥ ३६ ॥

22. अथाप्युदाहरन्ति. P. याजापनादिति B. याजापनाध्यापनादिति E. F. याजापनादिति Bh. H. याजापनादिति Ban. ed. 23. नास्तिकवृत्तिः ; Bh. H. 24. Bh. omits वर्णानुपूर्वे until न कुर्यात् ; 25. षड्विवाहा. Ban. ed. 26. तथानुकुर्वाम् E. 27. अस्वर्गः ; Bh. F. H. 30. पूर्वा Bh. 31. व. H. 32. चार्षः ; Bh. 35. धनीक्रीताम् Bh. H.

या पत्युः क्रीता सत्यथान्यैश्चरतीति ह चानुर्मास्येषु ॥ ३७ ॥
अथाप्युदाहरन्ति ।

विद्या प्रनष्टा पुनरभ्युपैति

कुलप्रणाशे त्विह सर्वनाशः ।

कुलापदेशेन ह्योपि पूज्य-

स्तस्मात्कुलीनां स्त्रियमुद्धहन्तीति ॥ ३८ ॥

अथो वर्णा ब्राह्मणस्य निर्देशेन वर्तेरन् ॥ ३९ ॥

ब्राह्मणो धर्मान्प्रब्रूयात् ॥ ४० ॥

राजा चानुशिष्यात् ॥ ४१ ॥

राजा तु धर्मेणानुशासत्पुष्टं धनस्य हरेत् ॥ ४२ ॥

अन्यत्र ब्राह्मणात् ॥ ४३ ॥

इष्टापूर्तस्य तु षष्ठमंशं भजतीति ह ॥ ४४ ॥

ब्राह्मणो वेदमाह्वं करोति ब्राह्मणो आपद उद्धरति तस्माद्ब्राह्मणोनाथः । सोमोस्य राजा भवतीति ह ॥ ४५ ॥

मेस्य चाभ्युदयिकमिति ह विज्ञायते ह विज्ञायत इति ॥ ४६ ॥

॥ इति आसिष्ठधर्मशास्त्रे प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

३७. 'चानुर्मास्येषु' वाचस्पत्ययनि Ben. ed. *Maṭṭhātṭhāyamaṅgalā* I., 10, 11 and *Kāchaka* xxvi, 8 read: अन्तर्गं वा द्वाप करोति वा पत्युः क्रीता सत्यथान्यैश्चरति s. Bühler's *Transl.* ३८. विद्याप्रनष्टे Calc. ed. अनि-
वृत्तान्ते E. F. Calc. ed. पुनरभ्युपैति पूज्यः Bb. III. 'उद्धहन्तीति Bb. H. ३९.
वर्णं instead of निर्देशेन E. F. Calc. ed. ४०. वर्णं ब्राह्मणो E. H. ४१. अनु-
शिष्यात् E. ४२. All MSS. read अनुशासत्. पश्यं पश्यं पुनरन् E. ४३. अन्यत्र-
ब्राह्मणात् E. F. ४४. अर्थं वर्तति E. F. ४५. Ben. ed. divides this Sūtra into
four, but wrongly. सत्यमाह्वं करोति Bb. E. F. H.

षत्वारो वर्णा ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यशूद्राः ॥ १ ॥

त्रयो वर्णा द्विजातयो ब्राह्मणक्षत्रियवैश्याः ॥ २ ॥

तेषाम्

मातुरग्रे विजननं द्वितीयं मौञ्जीबन्धने ।

अत्रास्य माता सावित्री पिता त्वाचार्य उच्यते ॥ ३ ॥

वेदप्रदानात्यितेत्याचार्यमाचक्षते ॥ ४ ॥

तथाप्युदाहरन्ति ।

इयमुह वै पुरुषस्य रेतो ब्राह्मणस्योर्ध्वं नाभेरधस्तादवाचीन-
मन्यतश्चदूर्ध्वं नाभेस्तेन हैतत्प्रजा जायते यद्ब्राह्मणानुपनयति
यदध्यापयति यद्याजयति यत्साधुकरोति । अथ यदवाचीनं
नाभेस्तेनेहास्यौरसी प्रजा जायते । तस्माच्छ्रोत्रियमनूचानम-
प्रजोसीति न वदन्तीति ॥ ५ ॥

हारीतोप्युदाहरति ।

न ह्यस्मिन्विद्यते कर्म किंचिदामौञ्जिबन्धनात् ।

वृत्त्या भूद्वसमो ह्येष यावद्देदे न जायत इति ॥ ६ ॥

अन्यत्रोदककर्मस्वधापितृसंयुक्तेभ्यः ॥ ७ ॥

विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगाम

गोपाय मां शेवधिस्तेहमस्मि ।

असूयकायानृजवेयताय

न मां ब्रूया वीर्यवती तथा स्याम् ॥ ८ ॥

II. 3. मातुरग्रेविजननम् E. F. तेषां मातुरग्रे जन्म Bh. तत्रास्य E. F. 5.
उदाहरति Ban. ed. अप्याप्युदाहरति E. F. इयमिह C. ed. B. gives of पुरुषस्य
the marginal gloss सुप्रपत्तो नृत्तमस्य । अवाचीनं C. ed. 6. 'समो शेयो E.
इ. यावद्देदे Ban. ed. 7. अन्यत्रोदक' E. F. 8. शेवधि: Bh. 'अनृजवेयताय
C. ed.

यमेव विद्याः सुखिमप्रमत्तं

मेधाविनं ब्रह्मचर्योपपन्नम् ।

यस्ते न ब्रह्मेत्कतमश्च नाह

तस्मै मां ब्रूया निधिपाय ब्रह्मन् ॥ ९ ॥

य आतृणन्त्यवितथेन कर्णा-

वदुःखं कुर्वन्नमृतं संप्रयच्छन् ।

तं मन्येत पितरं मातरं च

तस्मै न ब्रह्मेत्कतमश्च नाह ॥ १० ॥

अध्यापिता ये गुरुं नाद्रियन्ते

विप्रा वाचा मनसा कर्मणा वा ।

यपेव ते न गुरोर्भोजनीयास्त-

तथैव तान्न भुनक्ति श्रुतं तत् ॥ ११ ॥

ब्रह्मत्यग्निर्यया कर्क्षं ब्रह्म पृष्ठमगादृतम् ।

न ब्रह्म तस्मै प्रब्रूयाच्छक्यं मानमकुर्वत इति ॥ १२ ॥

ब्रह्मर्षि ब्राह्मणस्य ॥ १३ ॥

स्वाध्यायाध्ययनमध्यायनं यज्ञो वाचनं दारं नत्तिग्रहयेति

॥ १४ ॥

श्रीणि राजन्यस्य ॥ १५ ॥

अध्ययनं यज्ञो दानं च ॥ १६ ॥

तस्मै च प्रजापालनं स्वधर्मस्तेष्व जीवेत् ॥ १७ ॥

9. कर्षं instead of कर्षणम् Ban. ed.

10. य आतृणीत्यवितथेन...

..... ।

तं न मन्येति च कर्णं च

तस्मै न ब्रह्मेत्कतमश्च नाह ॥

Vishvanath 30, 47 (ed. by J.

Jolly, Cal. 1861). 12. एतद्वचन-

वृत्तं C. ed. 13. Ban. ed. connects

wrongly ब्राह्मणस्य with Sūtra 14.

14. यज्ञं instead of यज्ञो F. शब्द

omits by mistake. Ban. ed. 16.

यज्ञं instead of यज्ञो F.

एतान्येव वैश्यस्य ॥ १८ ॥

रुषिर्वाणिज्यं पाशुपाल्यं कुसीदं च ॥ १९ ॥

तेषां परिचर्या शूद्रस्य नियता च वृत्तिः ॥ २० ॥

नियतकेशवेष्टाः सर्वे या मुक्तकेशाः शिखावर्जम् ॥ २१ ॥

अजीवन्तः स्वधर्मेणानन्तरं यवीयसीं वृत्तिमातिष्ठेरन् ॥ २२ ॥

न तु कदाचिज्ज्यायसीम् ॥ २३ ॥

वैश्यजीविकामास्थाय पण्येन जीवतोऽमलवणमणिशानकौशो-
यक्षौमाजिनानि च ॥ २४ ॥

तान्तरं रक्तं सर्वं च ॥ २५ ॥

रुताञ्च पुष्पफलमूलानि गन्धरसा वदकं चौषधीनां रसः
सोमश्च हस्त्रं विषं मांसं च क्षीरं च सविकारमयस्त्रपु जलु
सीसं च ॥ २६ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

सद्यः पतति मांसेन लाक्षया लवणेन च ।

प्यहेण शूद्रो भवति ब्राह्मणः क्षीरविक्रयादिति ॥ २७ ॥

ग्रामपशूनामेकशफाः केशिनश्च सर्वे चारण्याः पशवो वयांसि
दंष्ट्रिणश्च ॥ २८ ॥

धान्यानां तिलानाहुः ॥ २९ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

भोजनाभ्यञ्जनाहनाद्यदन्यत्कुरुते तिलैः ।

कृमिभूतः स्वविघ्नायां पितृभिः सह मज्जतीति ॥ ३० ॥

18. एतान्येव वीचि B. F. H. 20. तेषां च B. Ban. ed. 21. ° केशाः E. F. H. च मुक्तकेशाः F. चाशुक्तकेशः E. 22. पापीवर्सी F. 23. न कदाचिन् B. Ban. ed. H. 26. पुष्पमूलफलानि च F. पुष्पमूलफलगन्धरसाः Bh. चौषधीनां F. क्षीरं सविकारम् Bh. 28. चारण्या B. F. 29. Ban. ed. wrongly connects this Sūtra with the preceding one. 30. शानावन्वद्यत्कुरुते B. Ban. ed. सविकार इति B. Ban. ed. H.

कामं वा स्वयं कृष्योत्पाद्य तिलान्विक्रीणीरन् ॥ ३१ ॥
 तस्मात्सण्डाभ्यामनस्युताभ्यां प्राक्जातराशात्कर्षी स्यात् ॥ ३२ ॥
 निदाघेयः प्रयच्छेत् ॥ ३३ ॥
 लाङ्गलं पवीरवत्सुशेवं सोमपिस्सह । तदुद्वपति गामविं प्रफर्ष्य
 च पीवरीं प्रस्थावद्रथवाहनमिति ॥ ३४ ॥
 लाङ्गलं पवीरवद्वीरवत्सुमनुष्यवदनदुद्वत्सुशेवं कल्याणनासिकं
 कल्याणी ह्यस्य नासिका नासिकयोद्वपति दूरेपविध्यति
 सोमपिस्सह सोमो ह्यस्य प्राप्नोति तस्सह तदुद्वपति गां चाविं
 चाजानश्चानश्चतरखरोष्ट्रांश्च प्रफर्ष्य च पीवरीं दर्शनीयां
 कल्याणीं च प्रथमयुवतीम् ॥ ३५ ॥
 कथं हि लाङ्गलमुद्वपेदन्यत्र धान्यविक्रयात् ॥ ३६ ॥
 रसा रसैर्महतो हीनतो वा विदातव्याः ॥ ३७ ॥
 न त्वेव लक्षणं रसैः ॥ ३८ ॥
 सिलतण्डुलपक्वाभं विशा मानुष्याश्च विहिताः परिवर्तकेन ॥ ३९ ॥
 ब्राह्मणराजन्यौ वार्षुषी न दद्याताम् ॥ ४० ॥
 अथाप्युदाहरन्ति ।
 समर्षं धनमुद्धृत्य महार्षे यः प्रयच्छति ।
 स वै वार्षुषिको नाम ब्रह्मवादिषु गर्हितः ॥ ४१ ॥
 ब्रह्महत्यां च वृद्धिं च तुलया समतोलयत् ।
 अग्निष्ठरूणहा कोढ्यां वार्षुषिः समकम्पत इति ॥ ४२ ॥

३१. Ban. ed. omits स्वयम् । ३२. 'साण्डाभ्यां B. E. तस्मात्सण्डाभ्यां Bh.
 तस्मात्साण्डाभ्यामनस्युताभ्यां P. ३३. प्रयच्छेत्वातिपीडयन् E. P. ३४. प्रवीरवत्
 P. गामवीं P. ३५. मानुष्याश्च Ban. ed. मनुष्याश्च P. ४०. वार्षुषि B. Ban.
 ed. ४१. वार्षुष्युष्य P. ४२. ठूणह्या B. Ban. ed. H.

कामं वा परिलुप्तकृत्याय पापीयसे दद्याताम् ॥ ४३ ॥

विगुणं हिरण्यं विगुणं धान्यम् ॥ ४४ ॥

धान्येनैव रसा व्याख्याताः ॥ ४५ ॥

पुष्पमूलफलानि च ॥ ४६ ॥

तुलाधृतमष्टगुणम् ॥ ४७ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

दिकं त्रिकं चतुष्कं च पञ्चकं च द्वातं स्मृतम् ।

मासस्य वृद्धिं गृहीयावर्णानामनुपूर्वशः ॥ ४८ ॥

राजा तु मृतभावेन द्रव्यवृद्धिं विनाशयेत् ।

पुना राजाभिषेकेण द्रव्यमूलं च वर्धते ॥ ४९ ॥

वसिष्ठवचनप्रोक्तां वृद्धिं वार्षधिके गृणु ।

पञ्च मायास्तु विंशत्या एव धर्मो न हीयत इति ॥

न हीयत इति ॥ ५० ॥

॥ इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

अश्रोत्रिया अननुवाक्या असम्रयो वा गृहसधर्माणो भवन्ति

॥ १ ॥

मानवं चात्र लोकमुदाहरन्ति ।

द्योनधीत्य द्विजो वेदमन्यत्र कुरुते धमम् ।

स जीवन्नेव गृहस्वमाशु गच्छति सान्वयः ॥ २ ॥

नानृग्नाहणी भवति न वणिक् कुशीलवः ।

न गृहप्रेषणं कुर्वन्न स्तेनो न चिकित्सकः ॥ ३ ॥

43. परिलुप्तकृत्याय F. 49. अनुपूर्वशः B, Bb. E. 40. मृदिनाचेन B. Ban. ed. विनाशयेत् F. अभिधिकेन B. अनधिकेन Ban. ed. तु instead of न. 1. गृहकर्माः B. Ban. ed. वा omit F, H. 3. त्रिषह B. P.

अत्रता ह्यनधीयाना यत्र भैक्षधरा दिवाः ।

तं ग्रामं दण्डयेद्राजा चौरभक्तप्रदो हि सः ॥ ४ ॥

अत्रतानाममन्त्राणां जातिमात्रोपजीविनाम् ।

सहस्रशः समेतानां परिषत्त्वं न विद्यते ॥ ५ ॥

यद्वदन्ति तमोमूढा मूर्खा धर्ममजानतः ।

तत्पार्षं शतधा भूत्वा तद्वक्तृनधिगच्छति ॥ ६ ॥

चत्वारो वा त्रयो वापि यं ब्रूयुर्वेदपारंगाः ।

स धर्म इति विज्ञेयो नेतरेषां सहस्रशः ॥ ७ ॥

श्रोत्रियाय च देयानि हव्यकव्यानि निव्यशः ।

अश्रोत्रियाय दत्तं हि पितृभैति न देवताः ॥ ८ ॥

यस्य चैकगृहे मूर्खो दूरे वापि बहुभुतः ।

बहुभुताय दातव्यं नास्ति मूर्खे व्यतिक्रमः ॥ ९ ॥

ब्राह्मणातिक्रमो नास्ति विमे वेदविर्वाजिते ।

ज्वलन्तमग्निमुत्सृज्य न हि भस्मनि हूयते ॥ १० ॥

यश्च काष्ठमयी हस्ती यश्च चर्ममयो मृगः ।

यश्च विप्रोनधीयानस्तयस्ते नामधारकाः ॥ ११ ॥

विद्वद्भोज्यान्यविज्ञांसो येषु राष्ट्रेषु भुञ्जते ।

सान्ध्यावृष्टिकृच्छन्ति महारा जायते भयमिति ॥ १२ ॥

अपसायमानं विना योधिगच्छेद्राजा तद्वेदधिगम्भे षष्ठमंशं

प्रकाश ॥ १३ ॥

ब्राह्मणवेदधिगच्छेत्पदसु कर्मसु वर्तमानो न राजा हरेत् ॥ १४ ॥

४. अत्रता F. 'अत्रिक्त' B. ५. धर्ममजानतः F. H. अनुगच्छति B. E. H. तद्वक्तृनधिगच्छति F. ७. चत्वारो F. नेतरेषां करण्य F. ८. श्रोत्रियायैव F. H. ९. चैव दूरे F. ११. यथा instead of यश्च B.

आततायिनं हत्वा नात्र प्राणच्छेत्तुः किंचित्किञ्चित्प्रमादः ॥ १५ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अग्निदो गरदश्चैव शस्त्रपाणिर्धनापहः ।

क्षेत्रदारहरश्चैव षडेते आततायिनः ॥ १६ ॥

आततायिनमायान्तमपि वेदान्तपारगम् ।

जिघांसन्तं जिघांसीयान्न तेन ब्रह्महा भवेत् ॥ १७ ॥

स्वाध्यायिनं कुले जातं यो हन्यादाततायिनम् ।

न तेन भूणहा स स्यान्मन्युस्तन्मन्युमृच्छतीति ॥ १८ ॥

विनाधिकेतः पञ्चाभिस्त्रिषुपर्णश्चतुर्मेधा वाजसनेयी बह्वङ्ग-

विद्वद्देवानुसन्तानश्चन्द्रोगो ज्येष्ठसामगो मन्त्रब्राह्मणविद्याश्च

धर्मानधीते यस्य च दशपुरुषं मातृपितृवंशः श्रोत्रियो विज्ञा-

यते विद्वांसः कातकाश्चैते पक्षिपावना भवन्ति ॥ १९ ॥

चातुर्विधं विकल्पी च अङ्गविहर्मपाठकः ।

आश्रमस्थास्त्रयो मुख्याः पर्षदेषां दशावरा ॥ २० ॥

उपनीय कृत्वा वेदमध्यापयेत्स आचार्यः ॥ २१ ॥

यस्त्वेकदेशं स उपाध्यायः ॥ २२ ॥

यश्च वेदाङ्गानि ॥ २३ ॥

आत्मब्राह्मे वर्णसंवर्गे ब्राह्मणवैश्यौ दास्वमाददीयताम् ॥ २४ ॥

क्षत्रियस्य तु तन्निस्त्यमेव रक्षणाधिकारात् ॥ २५ ॥

15. After that Sūtra F. only reads वदित्वा आततायिनः. 17. वेदान्तं एव B. Ban. ed. वेदान्तिनं एव Vir. p. 6. 18. न तेन भूणहा भवति मन्युस्तन्मन्युमृच्छति B. H. 19. विनाधिकेतः B. H. 20. चातुर्विधस्त्रिकल्पी च Ban. ed. चातुर्विधं विकल्पी च Baudhāyana I. 1. 8. विकल्पे च Bh. दशावरोति B. H. 21. उपनीय यः B. Bh. H. उपनीय तु यः F. 24. वर्णसंवर्गे वा B. वर्णसंवर्गे H. वर्णसंयुक्ते वा F.

प्रक्षाल्य पादौ पाणी चामनिदन्धात्मान्दीर्घ्वासीनोऽङ्गुष्ठमूल-
स्थोत्तररेखा नाह्यं तीर्थं देन त्रिसप्तमेदशब्दवत् ॥ २९ ॥

दिः परिमृजीत ॥ २७ ॥

खान्यद्विः संस्पृशेत् ॥ २८ ॥

मूर्धन्यपो निनयेत्सर्वी च पाणौ ॥ २९ ॥

अजस्तिष्ठच्छ्यामः प्रणतो वा नाचमेत् ॥ ३० ॥

हृदयजन्माभिरक्षिरसुदुदाभिरफेनाभिर्माद्वयः ॥ ३१ ॥

कण्ठगाभिस्तु क्षत्रियः ॥ ३२ ॥

वैद्योऽग्निः प्राशिताभिः ॥ ३३ ॥

स्त्रीशूद्रं स्पृष्टाभिरेव च ॥ ३४ ॥

श्वरादपि वा गोस्तर्पणसमर्थाः स्युः ॥ ३५ ॥

व वर्जगन्धरसदुदाभिर्धात्रे स्युरसुभागनाः ॥ ३६ ॥

व तुल्या विमुष उच्छिष्टं कुर्बन्त्यनङ्गस्पृष्टाः ॥ ३७ ॥

घृष्टा भुक्ता सुखा पीत्वा रुदित्रा ज्ञात्वा चान्तः पुनराचामे-
हासश्च परिभाष्य ॥ ३८ ॥

प्योहो संस्पृश्य यत्रालोमदी ॥ ३९ ॥

व इममुगती लेपः ॥ ४० ॥

इत्यवहन्तश्चक्रेषु वचान्तर्मुक्ते पदैश्चिनिर्लेख तन्मृषिरिति
॥ ४१ ॥

प्राप्तप्याचामयतः पादौ वा विमुषी गत्वा ।

क्षत्रियोऽच्छिष्टतां चाप्ति भुङ्क्वास्तास्तु घनाः स्पृष्टाः ॥ ४२ ॥

३९. 'प्राप्तप्याचामयतः' B. F. H. नाह्यं B. 'प्राप्तप्याचामयतः' Ben. ed. ३७. परिमृज्यतः
F. ३८. कान्धरसदुदाभिः B. H. ३९. क्षत्रियः क्षत्रियः F. H. ३९. प्राशिताभिस्तु
B. F. H. ३९. इव च B. H. ३९. वी चोत्तरप्या B. H. ३९. चान्तः P.
३९. चालोमदी. B. H. ४१. कर्बन्त्यनङ्गस्पृष्टाः B. H. चान्तर्मुक्ते B. H. पदैश्चिनिर्लेख-
निर्लेखित तन्मृषिः F. ४१. चान्तर्मुक्ते चान्तर्मुक्ते B. ed. भुङ्क्वास्तास्तु F. H.

चरन्नभ्यवहारेषु उच्छिष्टं यदि संस्पृशेत् ।

भूमौ निधाय तद्रव्यमाचम्य प्रचरेत्पुनः ॥ ४३ ॥

यद्यन्मीमांस्य स्यादग्निः संस्पृशेत् ॥ ४४ ॥

श्वहताश्च मृगा वन्याः पातितं च खगैः फलम् ।

बालैरनुपरिक्रान्तं स्त्रीभिराचरितं च यत् ॥ ४५ ॥

प्रसारितं च यत्पण्यं ये दोषाः स्त्रीमुखेषु च ।

मशकैर्मक्षिकाभिश्च निलीनैर्नोपहन्यते ॥ ४६ ॥

क्षितिस्थाश्चैव या आपो गवां तृप्तिकराश्च याः ।

परिसंख्याय तान्सर्वाञ्चुचीनाह प्रजापतिरिति ॥ ४७ ॥

लेपगन्धापकर्षणे शौचममेध्यलिप्तस्याद्भिर्मृदा च ॥ ४८ ॥

तैजसमृन्मयदारवतान्तवानां भस्मपरिमार्जनमदाहनतक्षणधा-
वनानि ॥ ४९ ॥

तैजसवदुपलमणीनाम् ॥ ५० ॥

मणिवच्छङ्कुभुक्तीनाम् ॥ ५१ ॥

दारुवदस्थाम् ॥ ५२ ॥

रज्जुविदलचर्मणाञ्चैलवच्छौचम् ॥ ५३ ॥

गोबालैः फलमयानाम् ॥ ५४ ॥

गौरसर्पपकल्केन क्षौमज्वानाम् ॥ ५५ ॥

भूमेस्तु संमार्जनोपलेपनोल्लेखनमोक्षणोपकरणैर्यथास्थानं दोष-
विशेषाव्यायत्यमुपैति ॥ ५६ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

खननाद्दहनादवर्षाद्गोभिराक्रमणादपि ।

चतुर्भिः शुभ्यते भूमिः पञ्चमाक्षोपलेपनात् ॥ ५७ ॥

48. प्रच^० H. प्रचरन्त्यवहा^० F. 44. स्वात^० B. B. 48. मिलीनं F.
मिलनं. B. H. 49. रवतां नवानां H. 'प्रदाहलक्ष' B. P. 'प्रदाहलक्ष' H. 51.
उच्छिष्टं. H. 56. भूमिं H. F. H. 57. वर्षात् F. H. 'गोमिनिप्राप्त' H.

रजसा शुध्यते नारी नदी वेगेन शुध्यते ।

भस्मना शुध्यते कांस्यं पुनःपाकेन मृन्मयम् ॥ ६८ ॥

मद्यैर्मूत्रैः पुरीषैर्वा श्लेष्मपूयाशुशोणितैः ।

संस्पृष्टं नैव शुध्येत पुनःपाकेन मृन्मयम् ॥ ६९ ॥

अग्निर्गन्नाणि शुध्यन्ति मनः सत्येन शुध्यति ।

विद्यातपोभ्यां भूतात्मा बुद्धिर्ज्ञानेन शुध्यतीति ॥ ६० ॥

अद्भिरेव काश्चन पूयते ॥ ६१ ॥

तथा रजतम् ॥ ६२ ॥

ताम्रमम्लेन शुध्यति ॥ ६३ ॥

अकुलिकनिष्ठिकामूले देवं तीर्थम् ॥ ६४ ॥

अकुन्यमृषीणाम् ॥ ६५ ॥

अकुन्यग्रेषु मानुषम् ॥ ६६ ॥

षाणिमध्य आग्नेयम् ॥ ६७ ॥

श्वेशिन्यकुष्ठयोरन्तरा पिच्यम् ॥ ६८ ॥

रीचत इति सर्वं प्रावरणवाग्यभिपूजयेत् ॥ ६९ ॥

स्वदितमिति पिच्ये ॥ ७० ॥

हृष्यमिष्याभुदयिकेष्वाभुदयिकेभ्येति ॥ ७१ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे दृतीयोऽध्यायः ॥ १ ॥

प्रकृतिविशिष्टं चातुर्वर्ण्यं संस्कारविशेषाच्च ॥ १ ॥

ब्राह्मणोऽस्य मुखमासीद्ब्राह्मू राजन्यः कृतः ।

कुरू तदस्य यज्ञेयः पद्मां गूडो अजायत ।

इत्यपि निगमो भवति ॥ २ ॥

गायत्र्या ब्राह्मणमसृजत त्रिष्टुभा राजन्यं जगत्या वैश्यं न

केनचिच्छन्दसा गूडमित्यसंस्कार्यो विशायते ॥ ३ ॥

सर्वेषां सत्यमक्रोधो दानमहिंसा प्रजननं च ॥ ४ ॥

पितृदेवतातिथिपूजायामन्येव पशुं हिंस्यादिति मानवम् ॥ ५ ॥

मधुपर्कं च यज्ञे च पितृदेवतकर्मणि ।

अत्रैव च पशुं हिंस्यान्नान्यथेत्यब्रवीन्मनुः ॥ ६ ॥

शकृत्वा प्राणिनां हिंसां मांसमुत्पद्यते कश्चित् ।

न च प्राणिवधः स्वर्ग्यस्तस्माद्यागे बधोवधः ॥ ७ ॥

अथापि ब्राह्मणाय वा राजन्याय वा भ्यागताय महोक्षाणं वा

महाजं वा पचेदेवमस्मा आतिथ्यं कुर्वन्तीति ॥ ८ ॥

उदकक्रियाशौचं च दिवर्षं प्रभृति ॥ ९ ॥

आ दन्तजननादित्येके ॥ १० ॥

शरीरमग्निना संयोज्यानवेक्षमाणा अपोभ्यवयन्ति ॥ ११ ॥

सध्येतराभ्यां पाणिभ्यामुदकक्रियां कुर्वीरज्युग्मास्तु दक्षिणामु-

खाः ॥ १२ ॥

पितॄणां वा एषा दिव्या दक्षिणा ॥ १३ ॥

गृहाभ्यजित्वा यस्त्वरे प्यहमनमन्त आसीरन् ॥ १४ ॥

17. 3. अर्चिताते H. 4. प्रजनं च. F. H. 5. विंशति H. 8. बधे H.
 9. दिवर्षोऽप्यभृति. H. 11. अपो भवन्ति F. अनपेक्षमाणाः E. H.
 12. सध्येतराभ्यां B. F. H. कुर्वन्त्यज्युग्मा दक्षि F. कुर्वीरज्युग्मा दक्षिणा
 मुखाः H. 14. यस्त्वरे H. H.

अशक्तौ क्रीतोत्पन्नेन वर्तेरन् ॥ १५ ॥
 दशाहं शावमाशौचं सपिण्डेषु विधीयते ॥ १६ ॥
 सपिण्डत्वं सासपुत्रं विज्ञायते ॥ १७ ॥
 मत्स्यमां च स्त्रीणां त्रिपुरुषं विज्ञायते ॥ १८ ॥
 पञ्चगामितरि कुर्बारेस्ताम्रं तेषाम् ॥ १९ ॥
 जननेप्येषमेव स्यान्निपुणां शुद्धिमिच्छताम् ॥ २० ॥
 मातापित्रोर्वा ॥ २१ ॥
 तन्निमित्तान्मातुरित्येके ॥ २२ ॥
 अपान्पुदाहरन्ति ।
 नाशौचं सूतके पुंसः संसर्गं चेन्न गच्छति ।
 रजस्तवाशुचि क्षेपं तच्च पुंसि न विद्यत इति ॥ २३ ॥
 तत्रेदन्तः पुनरापत्तिश्चेन्न शुभ्येरन् ॥ २४ ॥
 रात्रिशेषे द्वाभ्याम् ॥ २५ ॥
 मभाते तिसृभिः ॥ २६ ॥
 मातृगणो दशरात्रेण ॥ २७ ॥
 पञ्चदशरात्रेण राजन्यः ॥ २८ ॥
 विंशतिरात्रेण वैश्यः ॥ २९ ॥
 सुदो मासि न शुभ्यति ॥ ३० ॥
 अपान्पुदाहरन्ति ।
 नाशौचे यस्तु शुद्धस्य सूतके वापि मुक्तवान् ।
 न गच्छेत्तर्कं दोषं तिर्यग्योन्मां च ज्ञायते ॥ ३१ ॥

17. सपिण्डः, सपुत्रः. P. H. 18. मत्स्यमां B. H. 19. B. ed. omits
 मां च तेषां which Sutra all my MSS. have. 20. जननेप्येषमेव निपुणां P.
 21. तत्रेदं वै P. मातृगणोऽपि तत्र पुंसि B. H. 22. पुंसि P. 23.
 मातृगणोऽपि P. H.

अनिर्दशाहे परशवे नियोगाश्रुक्तवान्निजः ।

कृमिर्भूत्वा स देहान्ते तां विष्टां समुपाश्रुत इति ॥ ३२ ॥

द्वादशमासान्द्वादशार्धमासान्वानश्वन्संहिताध्ययनमधीयानः
पूतो भवतीति विज्ञायते ॥ ३३ ॥

ऊनद्विवर्षे भेते गर्भपतने वा सपिण्डानां त्रिरात्रमाशौचम् ॥ ३४ ॥

सद्यः शौचमिति गौतमः ॥ ३५ ॥

देशान्तरस्थे भेते ऊर्ध्वं दशाहाध्वलैकरात्रमाशौचम् ॥ ३६ ॥

आहिताग्निष्वेष्टवसन्निव्येत पुनः संस्कारं कृत्वा शववधौ-
चमिति गौतमः ॥ ३७ ॥

यूपचितिशमशानरजस्वलासूतिकाशुचीश्च स्पृष्ट्वा सशिरस्को-
भ्युपेयादप इत्यप इति ॥ ३८ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥

अस्वतन्त्रा स्त्री पुरुषप्रधाना ॥ १ ॥

अनग्निकानुदक्या वानृतमिति विज्ञायते ॥ २ ॥

अथान्युदाहरन्ति ।

पिता रक्षति कौमारे भर्ता रक्षति यौवने ।

पुत्रश्च स्थविरे भावे न स्त्री स्वातन्त्र्यमर्हतीति ॥ ३ ॥

तस्या भर्तुरभिचार उक्तं प्रायश्चित्तं रहस्येषु ॥ ४ ॥

मासि मासि रजो ह्यासां दुष्कृतान्यपकर्षति ॥ ५ ॥

विरात्रं रजस्वलाशुचिर्भवति ॥ ६ ॥

३३. अन्तर्दशाहे परशवे नियोगाश्रुक्तवान्निजः ॥ तां विष्टामुपश्रुतिवति. F.

३४. पूत instead of पूष B. Ben. ed. पुतका H. अशुचीनुपस्पृष्ट्वा सशिरा
अभ्युपेयादपः F.

V. 2. अनृत H. H. अनृत ॥ अनृति Bb. 3. अत्र F. अथाभ्युपेया H.
अनृत F. H. 4. मासु F. नर्तुरतीवारा Bb. E. ॥

सा नाक्यान्नाभ्यक्ष्यान्नाप्सु आयादधः शयीत न दिवा स्व-
प्यान्नाग्निं स्पृशेन्न रज्जुं सृजेन्न दन्तान्भावयेन्न मांसमश्रीयान्न
प्रहारित्रीक्षेत न हसेन्न किञ्चिदाचरेन्न धावेदसर्वेण पात्रेण पिबे-
दक्षालिना वा पिबेत्सोहितायसेन वा ॥ ७ ॥

विज्ञायते हि । इन्द्रस्त्रिशीर्षाणं त्वाष्ट्रं हत्वा पाप्मगृहीतो मह-
त्तमाधर्मसंबन्धोहमित्येवमात्मानममन्यत । तं सर्वाणि भूतान्य-
भ्यक्तोऽशब्भूणहन्भूणहन्निति । स स्त्रिय उपाधावदस्यै मे भूणह-
स्याये तृतीयं भागं प्रतिगृहीतेति । ता अनुवन्किं नो भूयादिति ।
सौववीद्वरं वृणीध्वमिति । ता अनुवच्चतौ प्रजां विन्दामह इति
काममा विजनितोः संभवामेति । तथेति ताः प्रतिजगृहुः सैषा
भूणहस्या मासि मास्याविर्भवति । तस्माद्रजस्वलाया अन्नं ना-
श्रीयाद्भूणहस्याया एवैषा रूपं प्रतिमुच्यस्ते ॥ ८ ॥

तदाहुः । अन्ननाभ्यक्षन्नमिवास्या न प्रतिष्ठाह्यं तद्वि स्त्रिया अ-
न्नमिति । तस्मात्तस्यै च तत्र च वीभत्सन्ते मेयमुपागादिति ॥ ९ ॥

उदक्यास्वासते येषां ये च केचिदमग्रयः ।

कुलं चाथोत्रियं येषां सर्वे ते ब्रूधर्म्मिण इति ॥

सर्वे ते ब्रूधर्म्मिण इति ॥ १० ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे पञ्चमीध्यायः ॥ ५ ॥

७. अन्ननाभ्यक्ष्यान्नाप्सु आयादधः Bb. B. H. वृषागिरीकोष Ban. ed. विरी-
ज F. H. सुप्तपात्रेण marginal gloss in B. इक्षिणपात्रिना instead of अक्ष-
लिना marginal gloss in B. 8. अन्नहस्यायै F. भूणहस्यायै Bb. B. H. मायं
omitted B. H. वृष्टिर्हि B. नोभूतिर्हि F. H. विजगतोः संभवामीति F. H.
तद्विद्वत्सर्वीयै ब्रूधर्म्मिणः सैषा F. मासि मासि वृत्तुर्वा भवति B. Ban. ed.
9. अन्ननास्यै च B. Ban. ed. Bb. B. F. H. तत्र न F. H. मेयमुपागायै Bb.
B. H. मेयं अन्ननास्यै B. मेयमुपागायै B. Ban. ed.

आचारः परमो धर्मः सर्वेषामिति निश्चयः ।

हीनाचारपरीतात्मा प्रेत्य चेह च नश्यति ॥ १ ॥

मैनं तपांसि न ब्रह्म नाग्निहोत्रं न दक्षिणाः ।

हीनाचारमितो भ्रष्टं तारयन्ति कथंचन ॥ २ ॥

आचारहीनं न पुनन्ति वेदा

यद्यप्यधीताः सह षड्विंशतैः ।

छन्दांस्येनं मृत्युकाले त्यजन्ति

भीष्टं शकुन्ता इव जातपक्षाः ॥ ३ ॥

आचारहीनस्य तु ब्राह्मणस्य

वेदाः षडङ्गास्त्वखिलाः सयज्ञाः ।

कां प्रीतिमुत्पादयितुं समर्था

अन्धस्य दारा इव दर्शनीयाः ॥ ४ ॥

मैनं छन्दांसि वृजिना तारयन्ति

मायाविनं मायया वर्तमानम् ।

वेपथ्वीरि सम्यगधीयमाने

पुनाति सङ्ग्राह्यं यथा इषेव्दाः ॥ ५ ॥

दुराचारो हि पुरुषो लोके भवति निन्दितः ।

दुःखभागी च सततं व्याधितोऽन्त्यायुरेव च ॥ ६ ॥

आचारात्फलते धर्म आचारात्फलते धनम् ।

आचाराच्छ्रियमाप्नोति आचारो हन्त्यलक्षणम् ॥ ७ ॥

सर्वलक्षणहीनोपि यः सदाचारवान्नरः ।

अधधानो नसूयश्च शतं वर्षाणि जीवति ॥ ८ ॥

VI. 1. प्रथमो धर्मः E. F. अनाचारः F. हीनाचारः परीतात्मा B. Ban. ed.
3. E. 8. जातपक्षाः B. 4. षडङ्गाः सखिलाः B. Ban. ed. H. वेपथ्वीरि
H. 8. अपि सदाचारवान्नरः F. H.

आहारनिर्हारविहारयोगाः

सुसंवृता धर्मविदा तु कार्याः ।

वाग्बुद्धिकार्याणि तपस्तथैव

धनायुषी गुप्ततमे तु कार्ये ॥ ९ ॥

उभे सूत्रपुरीषे च दिवा कुर्यादुदङ्मुखाः ।

रात्रौ तु दक्षिणा कुर्यादिवं ह्यायुर्न रिप्यति ॥ १० ॥

प्रत्यग्निं प्रतिसूर्यं च प्रति गां प्रति ज्ञाद्वयम् ।

प्रति सोमोदकं सन्ध्यां प्रज्ञा नश्यति मेहतः ॥ ११ ॥

न नद्यां मेहनं कुर्यान्न पपि न च भस्मनि ।

न गोमये न रुटे नोम्ने न शाङ्गलोपजीव्यच्छायासु ॥ १२ ॥

छायायामन्धकारे वा रात्रावहनि वा द्विजः ।

यथासुखमुखः कुर्यात्प्राणवाधाभयेषु च ॥ १३ ॥

उद्धृताभिरङ्घ्रिः कार्यं कुर्यात् ॥ १४ ॥

स्नापनमुद्धृताभिरपि ॥ १५ ॥

आहरेन्मृत्तिकां विमः कूलात्ससिकता तु या ॥ १६ ॥

जन्तर्जले देवगृहे वल्मीके सूक्ष्मस्थले ।

कृतसौचावशिष्टा वा न प्राह्याः पञ्च मृत्तिकाः ॥ १७ ॥

यथा लिङ्गे करे तिस्र उभयोर्मूर्धसं स्मृतम् ।

यथापाने दक्षीकस्मिन्नुभयोः सप्त मृत्तिकाः ॥ १८ ॥

वत्सकीर्षं गृहस्थानां द्विगुणं ब्रह्मचारिणाम् ।

विशुभं वागधस्तानां अतीनां त्रयसुगुणमिति ॥ १९ ॥

९. बुद्धिसौख्ये F. H. १०. पु दिवा B. H. न रिप्यति F. न रिप्यति B. Ben.
ed. ११. प्रति च दिवा F. १२. नवाकटे नोम्ने न शाङ्गलोपजीव्यच्छायासु B. H. B. F.
१७. च instead of कर F. H. १८. उभयोर्मूर्धसं F. १९. द्वयसुगुणं B.
Ben. ed. H.

अष्टौ प्रासा मुनेर्भक्तं वानप्रस्थस्य षोडश ।

शत्रिंशत्तु गृहस्थस्यापरिमितं ब्रह्मचारिणः ॥ २० ॥

आहिताग्निरनङ्गान्धं ब्रह्मचारी च ते त्रयः ।

अश्रन्त एव सिध्यन्ति तेषां सिद्धिरनश्रताम् ॥ २१ ॥

व्रतेषु नियमेषु चेज्याध्ययनधर्मेषु ॥ २२ ॥

योगस्तपो दमो दानं सत्यं शौचं श्रुतं धृणा ।

विद्या विज्ञानमास्तिक्यमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २३ ॥

दीर्घवैरमसूया चासत्यं ब्राह्मणदूषणम् ।

पैशुन्यं निर्दयत्वं च जानीयाच्छूद्रलक्षणम् ॥ २४ ॥

ये ज्ञान्तदान्ताः श्रुतिपूर्णकर्णाः

जितेन्द्रियाः प्राणिबधान्निवृत्ताः ।

प्रतिग्रहे सङ्कुचिताग्रहस्ता-

स्ते ब्राह्मणास्तारयितुं समर्थाः ॥ २५ ॥

किञ्चिद्देदमयं पात्रं किञ्चित्पात्रं तपोमयम् ।

पात्राणामपि तत्पात्रं शूद्राग्रं यस्य नोदरे ॥ २६ ॥

शूद्राग्रेनोदरस्थेन यदि कश्चिन्मृतो द्विजः ।

स भवेच्छूकरो ग्राम्यस्तस्य वा जायते कुले ॥ २७ ॥

शूद्राग्रसपुष्टाङ्गी ह्यधीयानोपि नित्यज्ञः ।

शुब्ध्वापि जपन्वापि गतिमूर्ध्वा न विन्दति ॥ २८ ॥

शूद्राग्रेन तु भुक्तेन मैथुनं योधिगच्छति ।

यस्याग्रं तस्य ते पुत्रा न च स्वर्गारुहो भवेत् ॥ २९ ॥

20. शत्रिंशत् H. 21. "अनङ्गान्ध" H. 22. एव instead of एव; F. H. After this Sūtra F. only reads: मास्तिक्यः पिशुन्येन कृतज्ञो दीर्घवैरकः चत्वारः कर्मपाण्डाला जन्मसकृदि पश्यन् ॥ 23. तेषां च सन्ताः श्रुतं F. H. "मूढस्थाने" F. H. 27. च यः instead of यश्च F. कश्चिन्मृतो F. ■ जपन्वापि H. ■ भुक्तेन जपन्वापि H.

स्वाध्यायोत्थं योनिमन्तं प्रशान्तं

वैतानस्थं पापभीरं बहुशम् ।

स्त्रीषु क्षान्तं धार्मिकं गोशरण्यं

अतैः शान्तं तादृशं पात्रमाहुः ॥ ३० ॥

आमपात्रे यथा न्यस्तं क्षीरं दधि घृतं मधु ।

विनश्येत्पात्रदौर्बल्याच्च च पात्रं रसाश्व ते ॥ ३१ ॥

एवं गा वा हिरण्यं वा वस्त्रमश्वं महीं तिलान् ।

अविद्वान्मतिगृह्णन्तो भस्मीभवन्ति काष्ठवत् ॥ ३२ ॥

नाङ्गनखवादनं कुर्यात् ॥ ३३ ॥

नखैश्च भोजनादौ ॥ ३४ ॥

न चापोज्जलिना पिबेत् ॥ ३५ ॥

न पादेन पाणिना वा जलमभिहन्यात् ॥ ३६ ॥

न जलेन जलम् ॥ ३७ ॥

वेष्टकाभिः फलं श्यातयीत ॥ ३८ ॥

न फलेन फलम् ॥ ३९ ॥

न कल्को न कुहको भवेत् ॥ ४० ॥

न स्लेष्मभाषां शिक्षेत् ॥ ४१ ॥

अवाप्सुदाहरन्ति ।

न कणिपादचपलो न त्रेचचपली भवेत् ।

न च वामङ्गचपल इति शिष्टस्य गोचरः ॥ ४२ ॥

30. स्वाध्यायोत्थं Bh. E. H. शान्तं instead of स्वाध्यायोत्थं F. H. 31. दौर्ब-
ल्याच्च F. तर पात्रं Bh. नश्येत्पात्रदौर्बल्याच्चपात्रं E. H. 32. एवं गादी H.
Bha. ed. H. काष्ठवत् instead of काष्ठवत् F. 33. नाङ्गनखवादनं F.
नाङ्गनखवादनं Bh. 34. पात्रे B. Bha. ed. H. पात्रे पात्रे F.

पारंपर्यगतो येषां वेदः संपरिवृंहणः ।

ते शिष्टा ब्राह्मणा ज्ञेयाः श्रुतिप्रत्यक्षहेतवः ॥ ४३ ॥

यं न सन्तं न वासन्तं नाभुतं न बहुभुतम् ।

य सुवृत्तं न दुर्वृत्तं वेद कश्चित्स ब्राह्मणः ॥

स ब्राह्मण इति ॥ ४४ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

चत्वार आश्रमाः ॥ १ ॥

ब्रह्मचारिगृहस्थवानप्रस्थपरिव्राजकाः ॥ २ ॥

तेषां वेदमधीत्य वेदो वेदान्वाविशीर्णब्रह्मचर्यो यमिच्छेत्तमा-
वसेत् ॥ ३ ॥

ब्रह्मचर्याचार्यं परिचरेत् शरीरविमोक्षणात् ॥ ४ ॥

आचार्यं च प्रेतेभिं परिचरेत् ॥ ५ ॥

विशायते ह्यग्निराचार्यस्तवेति ॥ ६ ॥

सन्यतवाक् ॥ ७ ॥

चतुर्थषष्ठाष्टमकालभोजी ॥ ८ ॥

भिक्षमाचरेत् ॥ ९ ॥

गुर्वधीनः ॥ १० ॥

जटिलः शिखाजटो वा ॥ ११ ॥

गुरुं गच्छन्तमनुगच्छन्नासीनं चेत्तिष्ठन्शयानं वेदासीन उप-
सीत ॥ १२ ॥

आहूताभ्यायी ॥ १३ ॥

सर्वं लब्धं निवेश्य तदनुज्ञया भुञ्जीत ॥ १४ ॥

48. प्रत्यक्षहेतवः ■.

VII. 5. वृत्ते Bh. E. 6. हि तत्राग्निश्चाचार्य इति F. 8. भोजं H. 12.
अनुगच्छन्नासीनं B. F. H.

सद्वाशयनदन्तधावनमक्षालनाञ्जनाभ्यञ्जनोपानच्छत्रवर्जं

॥ १५ ॥

तिष्ठेदहनि रात्रावासीत् ॥ १६ ॥

त्रिरङ्गोभ्युपेयादप इत्यप इति ॥ १७ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

गृहस्थो विनीतक्रोधहर्षो गुरुणानुशातः क्षात्वासनानार्ये-
यामस्पृष्टमैधुनामवरवयसीं सदृशीं भार्यां विन्देत् ॥ १ ॥

पञ्चमीं मातृवन्धुभ्यः सप्तमीं पितृवन्धुभ्यः ॥ २ ॥

वैवाह्यमग्निमिन्धीत् ॥ ३ ॥

सायमागतमतिथिं नापरुन्ध्यात् ॥ ४ ॥

नास्यानश्वन्गृहे वसेत् ॥ ५ ॥

यस्य नास्माति वासार्थी ब्राह्मणो गृहमगतः ।

सुकृतं तस्य यत्किञ्चित्सर्वमादाय गच्छति ॥ ६ ॥

एकरात्रं तु निवसन्नतिथिर्ब्राह्मणः स्मृतः ।

अनित्यं हि स्थितो यस्मात्तस्मादतिथिर्हृष्यते ॥ ७ ॥

वैकथ्यामीष अतिथिर्विमः साक्रतिकस्तथा ।

काले प्राप्ते अकाले वा नास्यानश्वन्गृहे वसेत् ॥ ८ ॥

अश्वत्थीलोत्प्लव्यालुरलमग्न्याभियाव वावाहिकाग्निः स्यात् ॥ ९ ॥

अर्द्धं च सोमाय नासोमयाजौ ॥ १० ॥

कुक्कः स्वाध्याये यज्ञे पञ्चमने च ॥ ११ ॥

गृहेष्वभ्यागतं प्रकुत्स्यात्तस्य वाक्पुनःपूतानमूत्राभिर्भवेत् ॥ १२ ॥

VII. 3. 'पुनःपूतानमूत्राभिर्भवेत्' B. H. 4. 'अपरुन्ध्यात्' P. 5. 'गच्छति' B. H. 6. 'वैकथ्यामीषाति' P. 7. 'साक्रतिकस्तथा' P. H. 'माति' P. 8. 'च' H. 10. 'कुक्कः' P. 11. 'प्रकुत्स्यात्' P. 12. 'गृहेष्वभ्यागतं' P. H.

यथाशक्ति चात्रेन सर्वाणि भूतानि ॥ १३ ॥
 गृहस्थ एव यजते गृहस्थस्तप्यते तपः ।
 चतुर्णामश्रमाणां तु गृहस्थश्च विशिष्यते ॥ १४ ॥
 यथा नदी नदाः सर्वे समुद्रे यान्ति संस्थितिम् ।
 एवमाश्रमिणः सर्वे गृहस्थे यान्ति संस्थितिम् ॥ १५ ॥
 यथा मातरमाश्रित्य सर्वे जीवन्ति जन्तवः ।
 एवं गृहस्थमाश्रित्य सर्वे जीवन्ति भिक्षुकाः ॥ १६ ॥
 नित्योदकी नित्ययशोपवीती
 नित्यस्वाध्यायी पतितान्नवर्जी ।
 ऋतौ च मण्डलविषयञ्च जुहन्
 न ब्राह्मणभ्यवते ब्रह्मलोकात् ॥
 ब्रह्मलोकादिति ॥ १७ ॥
 इति वासिष्ठधर्मशास्त्रेष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

वानप्रस्थो जटिलश्चिराजिनवासी ॥ १ ॥
 धामं च न प्रविशेत् ॥ २ ॥
 न फालकृष्टमभितिष्ठेत् ॥ ३ ॥
 अकृष्टं मूलफलं सञ्चिन्वीत् ॥ ४ ॥
 ऊर्ध्वरेताः ॥ ५ ॥
 क्षमाशयः ॥ ६ ॥
 मूलफलभेदेणाश्रमागतमतिथिमभ्यर्चयेत् ॥ ७ ॥

13. सर्वभूतानि B. H. 14. च instead of तु F. H. गृहस्थस्तु F. H.

IX. 1. वानप्रस्थः मन्त्रजिगी कति° H. 2. °भ्रमतिष्ठेत् H. 3. क्षमाशयः B. H. 4. °विषय° H.

अजिनेन वा गोप्रलूनेस्तृणैरवस्तृतशरीरः ॥ १० ॥

स्थण्डिलशायी ॥ ११ ॥

अमिस्थां वसतिं वसेत् ॥ १२ ॥

ग्रामान्ते देवगृहे गूण्यागारे वा वृक्षमूले वा ॥ १३ ॥

मनसा ज्ञानमधीयानः ॥ १४ ॥

अरण्यनित्यः ॥ १५ ॥

न ग्राम्यपशूनां सन्दर्शने विचरेत् ॥ १६ ॥

अरण्यनित्यस्य जितेन्द्रियस्य

सर्वेन्द्रियप्रीतिनिवर्तकस्य ।

अध्यात्मचिन्तागतमानसस्य

ध्रुवा ह्यनावृष्टिरुपेक्षकस्येति ॥ १७ ॥

अव्यक्तलिङ्गोव्यक्ताचारः ॥ १८ ॥

अनुन्मत्त उन्मत्तवेषः ॥ १९ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

न शब्दशास्त्राभिरतस्य मोक्षो

न चापि लोकग्रहणे रतस्य ।

न भोजनाच्छादनतत्परस्य

न चापि रम्यावसथप्रियस्य ॥ २० ॥

न चोत्पातनिमित्ताभ्यां न नक्षत्राङ्गविद्यया ।

नानुशासनवादाभ्यां भिक्षां लिप्सेत कर्हिचित् ॥ २१ ॥

अलाभे न विषादी स्याल्लाभे नैव च हर्षयेत् ।

प्राणयाविकमात्रः स्यान्मात्रासङ्गादिवर्जितः ॥ २२ ॥

10. गोप्रलूनेः Bh. B. H. 17. अथाप्युदाहरन्ति B. F. H. ध्रुवा instead of
ध्रुवाः E. 19. अनुन्मत्तवेषः H. 22. विनिर्गतः B. F.

न कुठ्यां नोदके सक्ती न चैले न त्रिपुष्करे ।

नागारे नासने नाग्रे यस्य वै मोक्षविशु स इति ॥ २३ ॥

नाहणकुले यावन्नभेत तमुज्जीत सायं मातर्मधुमांसवर्जम्
॥ २४ ॥

न च तृप्येत् ॥ २५ ॥

ग्रामे वा वसेत् ॥ २६ ॥

अजिह्वोशबोशरणोवसकुतुकः ॥ २७ ॥

न चेन्निग्रयसंसर्गं कुर्वीत केनचित् ॥ २८ ॥

उपेक्षकः सर्वभूतानां हिंसानुग्रहपरिहरिण ॥ २९ ॥

पैतृभ्यमस्सराभिमानाहङ्काराभ्रदानार्जवात्मस्तवपरगर्हादिभ्ली-

भमोहक्रोधासूयाविवर्जनं सर्वाश्रमाणां धर्म इष्टः ॥ ३० ॥

यशोपवीत्युदकमण्डलुहस्तः शुचिर्नास्ति यो वृषलाजवर्जी न
हीयते ब्रह्मलोकाद्ब्रह्मलोकादिति ॥ ३१ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे दशमोऽध्यायः ॥ १० ॥

पटुर्गर्हा भवन्ति ॥ १ ॥

अस्त्रिग्विवाहाराजपितृव्यज्ञातकमातुल्यम् ॥ २ ॥

वैश्वदेवस्य सिद्धस्य सायं प्रातर्गृह्याग्नौ सुहुयात् ॥ ३ ॥

गृहदेवताभ्यो बलिं हरिन् ॥ ४ ॥

शीन्रिययाग्रभागं दत्त्वा ब्रह्मचारिणं कथन्तरं पितृभ्यो
दद्यात् ॥ ५ ॥

ततोतिथिं भोजयेच्छ्रेयांसं श्रेयांसमानुपूर्व्येण ॥ ६ ॥

२३. कुठ्यां. F. H. २४. After this Sūtra F. only reads: यतीन्नाभुवन्
पुस्तकः इत्येव । २७. अजह्वः instead of अजह्वः F. H. अजह्वकुतुकः B. Ben.
ed. H. ३०. लोके instead of लोके H.

३१. १. वृषलाः B. H. H. २. वैश्वः H. ३. यतीन्नाभुवन् दत्त्वा H.

स्वगृह्याणां कुमारीबालवृद्धतरुणप्रजाताः ॥ ७ ॥

ततो परान्गृह्यान् ॥ ८ ॥

अवाण्डालपतितवायसेभ्यो भूमौ निर्वपेत् ॥ ९ ॥

गृध्रायोच्छिष्टमनुच्छिष्टं वा दद्यात् ॥ १० ॥

शेषं दम्पती भुञ्जीयाताम् ॥ ११ ॥

सर्वोपयोगेन पुनःपाको यदि निरुते वैश्वदेवेतिथिरागच्छेद्दि-
शेषणास्मा अन्नं कारयेत् ॥ १२ ॥

विशायते हि । वैश्वानरः प्रविशस्यतिथिर्ब्राह्मणो गृहं तस्मादप
आनयन्त्यन्नं वर्षाभ्यस्तां हि शान्तिं जना विदुरिति ॥ १३ ॥
तं भोजयित्वापासीत ॥ १४ ॥

आ सीमान्तमनुव्रजेदनुशानाक्ष ॥ १५ ॥

अपरपक्ष उर्ध्वं चतुर्थ्याः पितृभ्यो दद्यात् ॥ १६ ॥

पूर्वेक्षुर्ब्राह्मणान्सन्निपात्य यतीन्गृहस्थान्साधून्वापरिणतवयसो
विकर्मस्थाभ्योत्रियानशिष्याननस्तेवासिनः ॥ १७ ॥

शिष्यानपि गुणवतो भोजयेत् ॥ १८ ॥

नमशुरुक्तीबान्धव्यावदन्तकुष्ठिकुनखिवर्जम् ॥ १९ ॥

अथान्युदाहरन्ति ।

अथ चेन्मन्त्रविक्षुक्तः शारीरैः पङ्क्तिदूषणैः ।

अदुष्यं तं यमः ग्राह पङ्क्तिपावन एव सः ॥ २० ॥

7. We follow Govindasvāmin's reading on Bandhāyana II., 7, III, 5, whilst B. Bh. III. F. H. read प्रदाताः Ban. ed. प्रदाता, Calc. ed. प्रददीन्. See Bühler, Transl. III, 356 12. पुनः पाके Ban. ed. निरुते Bh. E. H. शिष्येणास्मा B. H. 15. सीमान्ताम् H. 19. विनैत B. F. H. विलम्ब original gloss in B. शुकविद्युविदाव III.

आदेनोवासनीयानि उच्छिष्टान्या दिनक्षयात् ।
 भ्योतन्ते हि सुधाधारास्ताः पिबन्त्यकृतोदकाः ॥ २१ ॥
 उच्छिष्टं न प्रमृज्यासु यावन्नास्तमितो रविः ।
 क्षीरधारास्ततो यान्त्यक्षय्याः सन्धरभागिनः ॥ २२ ॥
 यावत्संस्कारास्पर्मीतानां स्ववन्दयानामिति स्थितिः ।
 भागधेयं मनुः प्राह उच्छिष्टोच्छेषणे उभे ॥ २३ ॥
 उच्छेषणं भूमिगतं विकिरं लेपनोदकम् ।
 अन्नं भेतेषु विसृजेदप्रजानामनायुषाम् ॥ २४ ॥
 उभयोर्हस्तयोर्मुक्तं पितृभ्योन्नं निवेदितम् ।
 तदन्तरं प्रतीक्षन्ते ह्यमुरा दुष्टचेतसः ॥ २५ ॥
 तस्मादगून्यहस्तेन कुर्यादन्नमुपागतम् ।
 भोजनं वा समस्तभ्य तिष्ठेत्तच्छेषणे उभे ॥ २६ ॥
 हो देवे पितृकृत्ये शीनेकैकमुभयव वा ।
 भोजयेत्सुसमृद्धोपि न प्रसज्जेत विस्तरे ॥ २७ ॥
 सक्तियां देहाकालौ च शौचं ब्राह्मणसंपदम् ।
 पथ्यैतान्विहारी हन्ति तस्मात्परिवर्जयेत् ॥ २८ ॥
 अपि वा भोजयेदेकं ब्राह्मणं वेदपारगम् ।
 सुतशीलोपसंपन्नं सर्वालक्षणवर्जितम् ॥ २९ ॥
 षोडशं भोजयेच्छ्राद्धे दैवं तत्र कथं भवेत् ।
 अन्नं पात्रे समुदृत्य सर्वस्य मण्डपस्य तु ॥ ३० ॥

२१. उच्छिष्टान्ते ई. B. Ben. ed. उच्छिष्टान्ते दिवसापस्तः F. २२. सन्धरभागिनः.
 F. २३. यावत्संस्कारास्पर्मीतानां भुक्तिः Bb. E. P. H. लेपनोदकं B. Ben. ed. H. अनु-
 प्रीति B. Ben. ed. H. २४. उभयोः कृतयोः B. सन्धरयोः F. H. २५. कुर्वन्तः
 तु F. २७. प्रसज्जेत B. Ben. ed. P. H.

देवतायतने कृत्वा ततः श्राद्धं प्रवर्त्तयेत् ।
 प्रास्येदग्नौ तदन्नं वा दद्याद्वा ब्रह्मचारिणे ॥ ३१ ॥
 यावदुष्णं भवत्यन्नं यावदभ्रान्ति वाग्यताः ।
 तावद्दि पितरोभ्रान्ति यावन्नोक्ता हविर्गुणाः ॥ ३२ ॥
 हविर्गुणा न वक्तव्याः पितरो यावदतर्पिताः ।
 पितृभिस्तर्पितैः पश्चादुक्तव्यं शोभनं हविः ॥ ३३ ॥
 नियुक्तस्तु यतिः श्राद्धे दैवे वा मांसमुत्सृजेत् ।
 थावन्ति पशुरोमाणि तावन्नरकमृच्छन्ति ॥ ३४ ॥
 त्रीणि श्राद्धे पवित्राणि दौहित्रः कुतपस्तिताः ।
 त्रीणि चात्र प्रशंसन्ति श्रौचमश्रौचमत्वराम् ॥ ३५ ॥
 दिक्सस्याष्टमे भागे मन्दीभवति भास्करः ।
 स कालः कुतपो ज्ञेयः पितॄणां दत्तमक्षयम् ॥ ३६ ॥
 श्राद्धं दत्त्वा च भुक्त्वा च मैथुनं योभिगच्छति ।
 भवन्ति पितरस्तस्य तन्मांसं रेतसोभुजः ॥ ३७ ॥
 यस्ततो जायते गर्भो दत्त्वा भुक्त्वा च पैतृकम् ।
 न स विद्यां समाप्नोति क्षीणायुश्चैव जायते ॥ ३८ ॥
 पिता पितामहश्चैव तथैव प्रपितामहः ।
 उपासते सुतं जातं शकुन्ता इव पिप्पलम् ॥ ३९ ॥
 मधुमांसैश्च शाकैश्च पयसा पायसेन च ।
 एष नो दास्यति श्राद्धं वर्षासु च मवासु च ॥ ४० ॥
 सन्तानवर्द्धनं पुत्रमुद्यतं पितृकर्मणि ।
 देवनाह्मणसंपन्नमभिपूजन्ति पूर्वजाः ॥ ४१ ॥

३१. वर्षा B. H. ३३. अपिस्तः B. H. F. ३५. नाम instead of त्रैयः
 B. H. ३६. विद्यामकामोति F. H. ४१. पुत्रं पुत्र्यम् B. Ban. ed. H. मुवासे
 B. पुत्रपुत्र्यः B. H. ३. दृष्यन्त Cal. ed.

तन्वन्ति पितरस्तस्य सुकृष्टैरिव कर्षकाः ।

यत्रयास्थो ददात्यन्नं पितरस्तेन पुत्रिण इति ॥ ४२ ॥

श्रावण्याग्रहायिण्योश्चान्वष्टक्यां च पितृभ्यो दद्यात् ॥ ४३ ॥

ग्रन्थदेशब्राह्मणसन्निधाने वाकालनियमः ॥ ४४ ॥

अवश्यं ब्राह्मणोऽग्नीनादर्धति ॥ ४५ ॥

दर्शपूर्णमासाग्रयणेष्टिवातुर्मास्यपशुसौमैश्च यजेत ॥ ४६ ॥

नैयमिकं ह्येतद्वृणसंस्तुतं च ॥ ४७ ॥

विज्ञायते हि । त्रिभिर्ऋणैर्ऋणवान्ब्राह्मणो जायत इति । यज्ञेन

देवेभ्यः प्रजया पितृभ्यो ब्रह्मचर्येण ऋषिभ्य इत्येव वामृणो

यज्वा यः पुत्री ब्रह्मचर्यवानिति ॥ ४८ ॥

गर्भाष्टमेषु ब्राह्मणमुपनयीत ॥ ४९ ॥

गर्भादिकादशेषु राजन्यम् ॥ ५० ॥

गर्भाद्यादशेषु वैश्यम् ॥ ५१ ॥

पालाशो वा दण्डो ब्राह्मणस्य ॥ ५२ ॥

नैय्यप्रोधः क्षत्रियस्य वा ॥ ५३ ॥

औदुम्बरो वा वैश्यस्य ॥ ५४ ॥

केशसंमितो ब्राह्मणस्य ॥ ५५ ॥

ललाटसंमितः क्षत्रियस्य ॥ ५६ ॥

व्रणसंमितो वैश्यस्य ॥ ५७ ॥

सौम्यी रक्षा ब्राह्मणस्य ॥ ५८ ॥

धनुर्ग्या क्षत्रियस्य ॥ ५९ ॥

शुण्ठान्तबी वैश्यस्य ॥ ६० ॥

४२ लक्ष्मि instead of लक्ष्मि B. H. ४३ लक्ष्मि च B. H. ४७ लक्ष्मि
लक्ष्मि B. H. ४८ लक्ष्मि B. H. ४९ लक्ष्मि B. H. ५० लक्ष्मि B. H. ५१ लक्ष्मि B. H.
५२ लक्ष्मि B. H. ५३ लक्ष्मि B. H. ५४ लक्ष्मि B. H. ५५ लक्ष्मि B. H. ५६ लक्ष्मि B. H.
५७ लक्ष्मि B. H. ५८ लक्ष्मि B. H. ५९ लक्ष्मि B. H. ६० लक्ष्मि B. H.

कृष्णाजिनमुत्तरीयं ब्राह्मणस्य ॥ ६१ ॥

शैरवं क्षत्रियस्य ॥ ६२ ॥

गव्यं वस्ताजिनं वा वैश्यस्य ॥ ६३ ॥

शुक्लमहतं वासो ब्राह्मणस्य ॥ ६४ ॥

मास्त्रिष्टं क्षत्रियस्य ॥ ६५ ॥

हारिद्रं कौशेयं वा वैश्यस्य ॥ ६६ ॥

सर्वेषां वा तान्तवमरक्तम् ॥ ६७ ॥

भवत्पूर्वं ब्राह्मणो भिक्षां याचेत् ॥ ६८ ॥

भवन्मध्यां राजन्यः ॥ ६९ ॥

भवदन्त्यां वैश्यः ॥ ७० ॥

आ षोडशाब्राह्मणस्य नासीतः कालः ॥ ७१ ॥

आ द्वाविंशाक्षत्रियस्य ॥ ७२ ॥

आ चतुर्विंशाद्वैश्यस्य ॥ ७३ ॥

अत ऊर्ध्वं पतितसावित्रीका भवन्ति ॥ ७४ ॥

नैसानुपनयेन्नाध्यापयेन्न याजयेन्नैभिर्विवाहयेयुः ॥ ७५ ॥

पतितसावित्रीक उद्दालकव्रतं चरेत् ॥ ७६ ॥

द्वौ मासौ यावकेन वर्तयेन्मासं पयसार्धमासमानिक्षयाष्टरात्रं

घृतेन षड्रात्रमयाचितेन त्रिरात्रमग्भक्षोहोरात्रमुपवसेत् ॥ ७७ ॥

अश्वमेधावभृथं गच्छेत् ॥ ७८ ॥

ब्राह्म्यस्तोमेन वा यजेद्वा यजेदिति ॥ ७९ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्र एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥

अथातः ज्ञातकत्रयानि ॥ १ ॥

स न केचिद्यावेतान्यत्र राजान्तेवासिभ्यः ॥ २ ॥

क्षुधापरीतस्तु किञ्चिदेव द्याधित रुतमरुतं वा क्षेत्रं गामजाविक-
मन्तती हिरण्यं धान्यमन्नं वा ॥ ३ ॥

न तु ज्ञातकः क्षुधावसीदेदित्युपदेशः ॥ ४ ॥

न मलिनवाससा सह संवसेत् ॥ ५ ॥

न रजस्वलया ॥ ६ ॥

पायोग्यया ॥ ७ ॥

न कुलंकुलः स्यात् ॥ ८ ॥

वत्सतन्त्रीं विततां नातिक्रामेत् ॥ ९ ॥

नीच्यन्तमादित्यं पश्येन्नास्तं यन्तम् ॥ १० ॥

पाप्सु मूत्रपुरीषे कुर्यात् ॥ ११ ॥

न निष्ठीवेत् ॥ १२ ॥

परिवेष्टितशिरा भूमिमयज्ञियैस्तृणैरन्तर्धाय मूत्रपुरीषे कुर्यादु-
द्वहस्रश्वाहनि नक्तं दक्षिणामुखः सन्ध्यामासीनोत्तरम् ॥ १३ ॥
न पाप्सु दाहरन्ति ।

ज्ञातकानां तु निश्चयं स्यादन्तर्वासस्तथोत्तरम् ।

यज्ञोपवीति द्वे यष्टिः सोदकश्च कमण्डलुः ॥ १४ ॥

अप्सु पाणौ च कक्षे च कथितं पात्रके शुक्तिः ।

तस्मादुदकपाणिभ्यां परिमृज्यात्कमण्डलुम् ॥ १५ ॥

पर्वप्रिकरणं क्षेत्रम्भनुराहं प्रजापतिः ॥ १६ ॥

कृत्वा यजमानकर्मणि आशामेन्द्रोपविशत इति ॥ १७ ॥

XII. 6. Thus all MSS., but this Sātra has to be read पारजस्यमन्त्रः.
10. पक्षेऽप्यसिद्धं वाच्यं H. 13. 'यज्ञस्य' Bh. B. P. H. 17. 'पात्रेऽप्यकापाणि'
Bh. B. P. H. 'निरास्य इति' B. Bh. B. P. H.

शक्रुखोज्ञानि भुञ्जीत ॥ १८ ॥

तूष्णीं साङ्गुष्ठं कृत्स्नप्रासं प्रसेत ॥ १९ ॥

न च शब्दं कुर्यात् ॥ २० ॥

श्रुतकालगामी स्यात्पर्ववर्जं स्वदारेषु ॥ २१ ॥

अतिर्यगुपेयात् ॥ २२ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

यस्तु पाणिगृहीताया आस्ये कुर्वीत मैथुनम् ।

भवन्ति पितरस्तस्य तन्मासं रेतसोभुजः ।

या स्यादनिन्यचरेण रतिः साधर्मसंश्रिता ॥ २३ ॥

अपि च काठके विज्ञायते । अपि नः श्वो विजनिज्यमाणाः

पतिभिः सह शयीरन्निति स्त्रीणामिन्द्रदत्तो वर इति ॥ २४ ॥

न वृक्षमारोहेत् ॥ २५ ॥

न कूपमवरोहेत् ॥ २६ ॥

नाग्निं मुखेनोपधमेत् ॥ २७ ॥

नाग्निं ब्राह्मणं चान्तरेण व्यपेयात् ॥ २८ ॥

नाग्न्योः ॥ २९ ॥

न ब्राह्मणयोरेमुशाप्य वा ॥ ३० ॥

भार्यया सह नाश्रीयादवीर्यवदपत्यं भवतीति राजसनेयकं

विज्ञायते ॥ ३१ ॥

नेन्द्रधनुर्नाम्ना निर्दिशेत् ॥ ३२ ॥

मणिधनुरिति ब्रूयात् ॥ ३३ ॥

२०. कुसुमस्य B. F. H. २१. स्वादरिवं स्निग्धमुपेयात् F. स्वदारेवं तीर्यमुपेयात् Bh. E. H. २४. अथ श्वो वा विजनिज्यमाणाः F. H. अपि च नश्वो E. अ-
निन्यस्यो Bh. इन्द्रदत्तात् E. २५. तावज्जु F. H. २८. पयवेत् H.

पालाशमासनं पादुके दन्तधावनमिति वर्जयेत् ॥ ३४ ॥

नीलसङ्गे भक्षयेत् ॥ ३५ ॥

नासन्यां मुञ्जीत ॥ ३६ ॥

वैणवं दण्डं धारयेत् ॥ ३७ ॥

रुक्मकुण्डले च ॥ ३८ ॥

न बहिर्मात्यं धारयेदन्यत्र रुक्ममय्याः ॥ ३९ ॥

सभाः समवायाथं नावजयेत् ॥ ४० ॥

अयाप्युदाहरन्ति ।

अप्रामाण्यं च वेदानामार्षाणां चैव कुत्सनम् ।

अव्यवस्था च सर्वत्र एतन्नाशनमात्मन इति ॥ ४१ ॥

नावृत्तो यज्ञे गच्छेद्यादि व्रजेत्यदक्षिणं पुनराव्रजेत् ॥ ४२ ॥

अधिवृक्षसूर्यमध्वानं न प्रतिपद्येत् ॥ ४३ ॥

नाथं च सांशयिकीं नाधिरोहेत् ॥ ४४ ॥

बाहुभ्यां न नदीं तरेत् ॥ ४५ ॥

उत्पायापररात्रमधीत्य न पुनः प्रतिसंविशेत् ॥ ४६ ॥

मजापत्ये मुहूर्ते ऋह्यणः कौञ्चिन्नियमानपुतिहेदनुतिहेदिति ॥ ४७ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे शारदोऽध्यायः ॥ १२ ॥

अथातः स्वाध्यायोपाकर्ण आचरण्यां पौर्णमास्यां मौष्ठपद्यां वा
॥ १ ॥

अग्निमुपसमाधायाक्षतधाना जुहोति ॥ २ ॥

३६. नासन्यां न मुञ्जीत Bb. E. H. ३७. नासां B. F. H. ४०. सभाः समवा-
याथं वृत्तीत्यत्र F. H. अचीयन्न Bb. समसमवायाकावजयेत् B. समसमेपासा-
कावजयेत् E. ४१. एवं नासनं F. ४३. wanted in Bas. ed.

XIII. २. उपसमाधायाक्षतधानाः H.

देवेभ्य ऋषिभ्यश्छन्दोभ्यश्चेति ॥ ३ ॥
 ब्राह्मणान्स्वस्तिवाच्य दधि प्राश्य ततोऽध्यायानुपाकुर्वीरन् ॥ ४ ॥
 अर्धपञ्चमासानर्धषष्ठान्वा ॥ ५ ॥
 अत ऊर्ध्वं शुक्लपक्षेष्वधीयीत ॥ ६ ॥
 कामं तु वेदाङ्गानि ॥ ७ ॥
 तस्यानध्यायाः ॥ ८ ॥
 सन्ध्यास्तनिते ॥ ९ ॥
 सन्ध्यासु ॥ १० ॥
 अन्तः शवदिवाकीर्त्येव नगरेषु ॥ ११ ॥
 कामं गोमयपर्युषिते परिलिखिते वा ॥ १२ ॥
 इमशानान्ते ॥ १३ ॥
 शयानस्य ॥ १४ ॥
 आदिकस्य ॥ १५ ॥
 मानवं चात्र सौकमुवाहरन्ति ।
 फलान्यापस्तिलान्भक्षान्यचान्यच्छादिकं भवेत् ।
 प्रतिगृह्याप्यनध्यायः पाण्यास्या ब्राह्मणाः स्मृता इति ॥ १६ ॥
 धावतः प्रतिगन्धप्रभृतावीरिणे ॥ १७ ॥
 वृक्षारूढस्य ॥ १८ ॥
 नावि सेनायां च ॥ १९ ॥
 भुक्त्वा चार्धपाणिः ॥ २० ॥
 वाजशब्दे ॥ २१ ॥
 वसुर्दश्यामामावस्यायामष्टम्यामष्टकासु ॥ २२ ॥

४. अर्धपञ्चमासान्वाधान् B. H. 16. फलान्वप. M. F. H. "वपान्वप" B. H.
 17. गन्धप्रभृतीरिणे B. H. गन्धप्रभृतावेण E.

प्रसारितपादोपस्थकृतोपाश्रितस्य च ॥ २३ ॥

गुरुसमीपे ॥ २४ ॥

मैथुनव्यपेतायाम् ॥ २५ ॥

वाससा मैथुनव्यपेतेनानिर्णिकेन ॥ २६ ॥

प्रामात्ये ॥ २७ ॥

छर्दितस्य ॥ २८ ॥

मूत्रितस्योक्षारितस्य ॥ २९ ॥

ऋग्यजुषां च सामशब्दे वा ॥ ३० ॥

अजीर्णे ॥ ३१ ॥

निघाति ॥ ३२ ॥

भूमिचलने ॥ ३३ ॥

चन्द्रसूर्योपरागे ॥ ३४ ॥

दिङ्मादपर्वतप्रपातेषूपलरुधिरपांसुवर्षेष्वालिकम् ॥ ३५ ॥

उल्काविद्युत्समासे त्रिरात्रम् ॥ ३६ ॥

उल्काविद्युत्सज्योतिषम् ॥ ३७ ॥

अपर्त्तालिकम् ॥ ३८ ॥

आचार्ये भेते त्रिरात्रम् ॥ ३९ ॥

आचार्यपुत्रशिष्यभार्यास्वहोरात्रम् ॥ ४० ॥

ऋत्विक्श्वशुरपितृभ्यमाहुलावनवरवयसाः ॥ ४१ ॥

॥ ४१ ॥

इ वैव पादप्राह्यास्तेषां भार्या गुरोश्च ॥ ४२ ॥

३४. 'उपरागे' Bh. ३५. 'दिङ्माद' B. H. 'दिङ्माद' Ban. ed. ३६. 'अपर्त्ता-
लिकम्' B. Bh. E. H. ३९. 'आचार्ये' च B. F. H. ४०. After this
Sūtra H. only reads: ऋत्विग्योनित्यश्वेषु च गुरोः पत्नीपत्न्यर्हणं कार्यम् ॥
४१. 'वयसा' Bh. E. H.

मातापितरौ च ॥ ४३ ॥

यौ विद्यादभिवदितुमहमयं भो इति ब्रूयात् ॥ ४४ ॥

यश्च न विद्यात् ॥ ४५ ॥

प्रत्यभिवादमामन्त्रिते स्वरोन्त्यः प्रवर्ते सन्ध्यक्षरममगृह्यमाथा-
वभावं चापद्यते यथा भो भाविति ॥ ४६ ॥

पतितः पिता परित्याज्यो माता तु पुत्रं न पतति ॥ ४७ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

उपाध्यायाश्चाचार्या आचार्याणां शतं पिता ।

पितुर्दशशतं माता गौरवेणातिरिच्यते ॥ ४८ ॥

भार्या पुत्राश्च शिष्याश्च संसृष्टाः पापकर्मभिः ।

परिभाष्य परित्याज्याः पतितो योन्यथा त्यजेत् ॥ ४९ ॥

ऋत्विगाचार्यावयाजकानध्यापकौ हेयावन्यत्र हानात्पतति
॥ ५० ॥

पतितेनोत्पन्नः पतितो भवतीत्याहुरन्यत्र स्त्रियाः ॥ ५१ ॥

सा हि परगामिनी ॥ ५२ ॥

तामरिक्थामुपेयात् ॥ ५३ ॥

गुरोर्गुरौ सन्निहिते गुरुववृत्तिरिष्यते ।

गुरुवदुरुपुत्रस्य वर्तितव्यमिति श्रुतिः ॥ ५४ ॥

शस्त्रं विषं सुरा चाप्रतिगृह्याणि ब्राह्मणस्य ॥ ५५ ॥

विद्यावित्तवयः संबन्धाः कर्म च मान्यम् ॥ ५६ ॥

पूर्वः पूर्वो गरीयान् ॥ ५७ ॥

स्वविरमालासुरभारिकस्त्रीचप्रीवतां पन्थाः समागमे परस्मै-
परस्मै देयः ॥ ५८ ॥

राजकातकयोः समागमे राजा कातकाय देयः ॥ ५९ ॥

सर्वैरेव वध्या ऊह्यमानायै ॥ ६० ॥

सृणुभूम्यभ्युदकवाक्सूनृतानसूयाः सतां गृहे मोच्छिद्यन्ते कदा
च न कदा च मेति ॥ ६१ ॥

इति नासिद्धधर्मशास्त्रे त्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥

अधातो भोक्ष्याभोक्ष्यं च वर्णयिष्यामः ॥ १ ॥

चिकित्सकमृगयुपुंश्चलीदण्डिकस्तेनाभिज्ञास्तषण्डपतितानामन्न-
मभोक्ष्यम् ॥ २ ॥

कदर्यदीक्षितबद्धातुरसोमविक्रयितक्षरजकशौण्डिकसूचकवार्धु-
षिकचर्मावहन्तानाम् ॥ ३ ॥

द्युप्तस्य च ॥ ४ ॥

अस्त्रभृतश्च ॥ ५ ॥

उपपतेर्यश्चोपपतिं मन्यते ॥ ६ ॥

यश्च गृहान्दहेत् ॥ ७ ॥

यश्च वधार्हाज्जोपहम्यात् ॥ ८ ॥

की भोक्ष्यत इति वाचाभिषुष्टम् ॥ ९ ॥

गणान्नं गणिकान्नं चेति ॥ १० ॥

अयाप्नुदाहरन्ति ।

वासन्ति न्ववती देवा वासन्ति वृक्षस्त्रीवतेः ।

भाष्यार्थितस्य वासन्ति यस्य जीपपतिर्गृह इति ॥ ११ ॥

KIV. १. 'एव' instead of 'वध्या' B. Ben. ed. 'ऊह्य' H. २. 'सूय-
रसीन' H. 'विश्वविप्लव' Bh. H. H. 'विश्ववितरकराजक' P. 'सूयिक' B.
Ben. ed. H. P. H. ३. 'अस्त्रभृत' H. ४. 'वधार्हा' P. 'वधार्हा' B. Ben. ed.

एधौदकयवसकुशलां जाभ्युद्यतयानावसथशफरीप्रियकुसुमा-
न्धमधुमां सानीत्येतेषां प्रतिगृहीयात् ॥ १२ ॥

अथाभ्युदाहरन्ति ।

गुर्वयं दारमुज्जिहीर्षन्नर्चिष्यन्देवतातिथीन् ।

सर्वतः प्रतिगृहीयात् तु कृष्येस्त्वयं तत इति ॥ १३ ॥

न मृगयोरिषु चारिणः परिवर्ज्यमघ्नम् ॥ १४ ॥

विज्ञायते हि । अगस्त्यो वर्षसाहस्रिके सन्ने मृगयां चचार ।

तस्यासंस्तरसमयाः पुरोडाशा मृगपक्षिणां प्रशस्तानाम् ॥ १५ ॥

अपि ह्यत्र प्राजापत्याञ्छोकानुदाहरन्ति ।

उद्यतामाहतां भिक्षां पुरस्तादप्रचोदिताम् ।

भोज्यां प्राजापतिर्मेने अपि दुष्कृतकारिणः ॥ १६ ॥

अदधानस्य भोक्तव्यं चोरस्यापि विशेषतः ।

न त्वेव बहुयज्यस्य यश्चोपनयते बहून् ॥ १७ ॥

न तस्य पितरोऽनन्ति दश वर्षाणि पञ्च च ।

न च हव्यं बहव्यमिष्यस्तामभ्यवमन्यते ॥ १८ ॥

चिकित्सकस्य मृगयोः शाल्यहर्तुस्तु पापिनः ।

षण्डस्य कुलटायाश्च उद्यतापि न गृह्यात् इति ॥ १९ ॥

उच्छिष्टमगुरोरभोज्यम् ॥ २० ॥

त्वमुच्छिष्टमुच्छिष्टोपहतं च ॥ २१ ॥

यइसनकेशकीटोपहतं च ॥ २२ ॥

कामं तु केशकीटानुद्धृत्याग्निः प्रोक्ष्य भस्मनावकीर्य वाचा

प्रशस्तमुपयुक्तीत ॥ २३ ॥

अपि ह्यत्र प्राजापत्याञ्छोकानुदाहरन्ति ।

ग्रीणि देवाः पवित्राणि ब्राह्मणानामकल्पयन् ।

अदृष्टमक्षिर्निर्णिकं यच्च वाचा प्रशस्यते ॥ २४ ॥

देवश्रोण्यां विवाहेषु यज्ञेषु प्रशस्यते च ।

काकैः श्वभिश्च संस्पृष्टमजं तन्न विसर्जयेत् ॥ २५ ॥

तस्मादन्नमपोद्धृत्य शेषं संस्कारमर्हति ।

इवाणां श्वावनेनैव घनानां प्रोक्षणेन तु ॥ २६ ॥

मार्जारमुखसंस्पृष्टं शुचि एव हि तद्ववेत् ॥ २७ ॥

अजं पर्युषितं भावदुष्टं सकृल्लेखं पुनः सिद्धनाममांसं पक्वं च

॥ २८ ॥

कामं तु दध्ना घृतेन वाभिघारितमुपयुञ्जीत ॥ २९ ॥

अपि ह्यत्र प्राजापत्याञ्छोकानुदाहरन्ति ।

घृतं वा यदि वा तैलं विप्रो नाद्यान्नखभ्युतम् ।

यमस्तदशुचि शह तुल्यं गोमांसभक्षणैः ॥ ३० ॥

हस्तदन्तास्तु ये स्नेहा लवणव्यञ्जवानि च ।

दातारं नोपतिष्ठन्ति भोक्ता भुञ्जीत किञ्चिदम् ॥ ३१ ॥

प्रदद्यान्न तु हस्तेन नायसेन कदा च नेति ॥ ३२ ॥

लघुनपलाण्डुक्याकुगृक्षमक्षेष्मान्तकवृक्षनिर्यासलोहितप्रक्ष-

णम्भकाकावलीदृष्टशोष्णेयजभोजनेष्वतिकृच्छ्रः ॥ ३३ ॥

सन्धिनीक्षीरमवस्त्राक्षीरम् ॥ ३४ ॥

गोमहिष्यजानामभिर्दशाहावाम् ॥ ३५ ॥

३७. वाङ्मसुक्तं H. शुचिरेव thus all MSS. ३८. सुद्विष्टं F. H. ३९. उप-
तिष्ठन्ति H. उक्ते च F. H. ४०. कृच्छ्रः instead of कृच्छ्रः H. कृच्छ्रः F.
कृच्छ्रः E. After this ३९th F. and H. only read: अन्त्या यमुनीतपला-
नम्भकाकावलीदृष्टशोष्णेयजभोजनेष्वतिकृच्छ्रः इत्येव ॥

अन्तर्नाभ्युदकम् ॥ ३६ ॥

अपूपधानाकरम्भसकुचटकतेलपायसशाकानि शुक्कानि वर्ज-
येत् ॥ ३७ ॥

अम्याश्च क्षीरयवपिष्टविकारान् ॥ ३८ ॥

श्राविच्छल्यकशशककच्छपगोधाः पञ्चनखानां भक्ष्याः ॥ ३९ ॥

अनुष्टाः पशूनामन्यतोदन्ताश्च ॥ ४० ॥

मत्स्यानां वा चेटगवयशिशुमारनक्रकुलीराः ॥ ४१ ॥

विरुतरूपाः सर्पशीर्षाश्च ॥ ४२ ॥

गौरगवयशरभाश्च ॥ ४३ ॥

अनुदिष्टास्तथा ॥ ४४ ॥

धेन्वनडुहावपन्नदन्ताश्च ॥ ४५ ॥

भक्ष्यौ तु धेन्वनडुहौ मेध्यौ वाजसनेयके विज्ञायते ॥ ४६ ॥

खन्ने तु विवदन्त्यग्राम्यशकरे च ॥ ४७ ॥

शकुनानां च विषुविष्करजालपादकलविकृष्टवहंसचक्रवाकभा-
सवायसपारावतकुररसारङ्गपाण्डुकपोतक्रौञ्चक्रकरकङ्कगृध्रद्वे-
नमकबलाकमहुटिदिभमान्धालनक्तम्बरदार्वाघाटचटकरैलास-
कहारीतखञ्जरीटग्राम्यकुङ्कुटशुकशारिककोकिलक्रव्यादौ प्रा-
मचारिणश्च ग्रामचारिणश्चेति ॥ ४८ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे चतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥

३७. नापूपधानि H, नापूपधानि F, नापूपधानि B. Ban. ed. ३९. 'श्राविच्छ' F. H. ४८. 'कुङ्कुट' Bh. E. F. 'कुङ्कुट' H. 'भाषार' B. Ban. ed. E. 'भा-
स' Bh. F. H. 'विषुविष्कर' J. O. ९१३. क्रव्यादः H.

शोणितशुक्रसंभवः पुरुषो भवति मातापितृनिमित्तकः ॥ १ ॥

तस्य प्रदानविक्रयव्यागेषु मातापितरौ प्रभवतः ॥ २ ॥

न स्वेकं पुत्रं दद्यात्प्रतिगृहीयाद्वा ॥ ३ ॥

स हि सन्तानाय पूर्वेषाम् ॥ ४ ॥

न स्त्री पुत्रं दद्यात्प्रतिगृहीयाद्वा अन्यत्रानुज्ञानाद्भर्तुः ॥ ५ ॥

पुत्रं प्रतिग्रहीष्यन्बन्धूनाभूय राजानि च निवेश निवेशनस्य
मध्ये व्याहृतिभिर्हुत्वादूरवान्धवं बन्धुसन्निकृष्टमेव प्रतिगृही-
यात् ॥ ६ ॥

सन्देहे चोत्पन्ने दूरवान्धवं शूद्रमिव स्थापयेत् ॥ ७ ॥

विशायते स्त्रोकेन बहूस्त्रायत इति ॥ ८ ॥

तस्मिन्धिप्रतिगृहीत औरसः पुत्र उत्पद्येत चतुर्थभागभागी
स्यादत्तकः ॥ ९ ॥

अदि नाभ्युदयिकेषु युक्तः स्यात् ॥ १० ॥

वेदविप्रावकः शूद्रयाजक उत्तमवर्णवर्गपतितास्तेषां पात्रनिनय-
नम् ॥ ११ ॥

अपात्रसङ्गरादकृत्वा पात्रमावाप दासीसकृत्पुत्री वा बन्धुरस-
दृशो वा गुणहीनः सव्येन पादेन प्रवृत्ताप्रान्दर्भाहोहितान्वोप-
स्तीर्य पूर्णपात्रमस्मै निनयेत् ॥ १२ ॥

निषेतारं चास्य प्रकीर्णकेशां शातयोन्वालभेरन् ॥ १३ ॥

अपसर्धं कृत्वा गृहेषु स्त्रैरमापयेरन् ॥ १४ ॥

अथ कर्णं च तं धर्मयेयुः ॥ १५ ॥

KY. 1. वपति: wanted M. F. H. 8. स्वेकं B. न स्त्री H. 8. न ह B.
9. पादय B. F. H. 10. अपयुक्तः Bh. 11. निदानकिल F. H. निनापरीनः
12. वेदार्थ B.

तद्धर्मणिस्तं धर्मयन्तः ॥ १६ ॥

पतितानां तु चरितव्रतानां प्रत्युद्धारः ॥ १७ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अग्नेभ्युद्गरतां गच्छेत्कीडजिव हसजिव ।

पञ्चात्पातयतां गच्छेच्छोचजिव रुदभिर्वेति ॥ १८ ॥

आचार्यमातृपितृहन्तारस्तत्प्रसादादपयाण्यादा एषा तेषां प्रत्या-
पत्तिः ॥ १९ ॥

पुण्यद्रुदात्तमृताश्च काञ्चन पात्रं माहेर्यं वा पूरयित्वापोहिष्ठाभि-
रेनमद्भिरभिविञ्चन्ति ॥ २० ॥

सर्व एवाभिषिक्तस्य प्रत्युद्धारः पुत्रजन्मना व्याख्यातो व्याख्यात
हति ॥ २१ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे पञ्चदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥

अथ व्यवहाराः ॥ १ ॥

राजा मन्त्री सदःकार्याणि कुर्यात् ॥ २ ॥

द्वयोर्विवदमानयोः पक्षान्तरं न गच्छेत् ॥ ३ ॥

यथासनमपराधीह्यन्तेनापराधः ॥ ४ ॥

समः सर्वेषु भूतेषु यथासनमपराधीह्याद्यवर्णयोर्विशान्ततः ॥ ५ ॥

संपन्नं च रक्षयेत् ॥ ६ ॥

राजबालधनाणि ॥ ७ ॥

अप्राप्तव्यवहाराणाम् ॥ ८ ॥

16. ते न सौवर्ण्येभ्यः B. Bh. M. H. 19. एषां Bh. B. 20. दुर्णहृतात् thus
all MSS. except B. which reads दुर्णहृता एषां व्याख्यातवृत्ताद्वा.

XVI. ॥ अद्यवर्णयोर्विधानतः J. O. 913. 6. संपन्नं च रं B. Ban. ed.
संपन्नं च सर्वेषु H.

प्राप्तकाले तु तयत् ॥ ९ ॥

लिखितं साक्षिणो भुक्तिः प्रमाणं त्रिविधं स्मृतम् ।

धनस्वीकरणं पूर्वं धनी धनमवाप्नुयादिति ॥ १० ॥

मार्गक्षेत्रेभ्यो विसर्गस्तथा परिवर्त्तनम् ॥ ११ ॥

तरुणगृहेष्वर्थान्तरिक्षु त्रिषादमात्रम् ॥ १२ ॥

गृहक्षेत्रविरोधे सामन्तप्रत्ययः ॥ १३ ॥

सामन्तविरोधे लेख्यप्रत्ययः ॥ १४ ॥

प्रत्यभिलेख्यविरोधे ग्रामनगरबृहद्वेणीप्रत्ययः ॥ १५ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

वैतृकं क्रीतमाधेयमन्वाधेयं प्रतिग्रहम् ।

यज्ञादुपगमो वेणिस्तथा धूमशिखादमीति ॥ १६ ॥

तत्र भुक्तानुभुक्तदशवर्त्तनम् ॥ १७ ॥

अन्यथाप्युदाहरन्ति ।

आधिः सीमा बालधनी निक्षेपोपनिधिः स्त्रियः ।

राजस्वं श्रोत्रियद्रव्यं न संभोगेन हीयते ॥ १८ ॥

महीनद्रव्याणि राजगामीनि भवन्ति ॥ १९ ॥

ततोऽन्यथा राजा मन्त्रिभिः सह नागैश्च कार्याणि कुर्यात् ॥ २० ॥

वेषसो वा राजा श्वेयान्गृभपरिवारं स्यात् ॥ २१ ॥

गृभपरिवारं वा राजा श्वेयान् ॥ २२ ॥

गृभपरिवारं स्यात्त गृभो गृभपरिवारं स्यात् ॥ २३ ॥

परिवारादि वीणाः प्रादुर्भवन्ति ॥ २४ ॥

11. कर्त्तुं क्षेत्रे पश्यते विषये इत्या Bb, B. H. मार्गक्षेत्रेभ्यो विसर्गस्तथा परिवर्त्तनम् P. 12. विनाशार्थं B. Bar. ed. 19, पञ्चक P. H. वैतृकं B. पञ्चकं K. Bb. 20, अथान्यथा Bb, K.

स्तेयहारविनाशनं च ॥ २६ ॥

सस्मात्पूर्वमेव परिवारं पृच्छेत् ॥ २६ ॥

अथ साक्षिणः ॥ २७ ॥

श्रोत्रियो रूपवाग्मीलवान्पुण्यवान्सत्यवान्साक्षिणः ॥ २८ ॥

सर्वेषु सर्व एव वा ॥ २९ ॥

स्त्रीणां साक्षिणः स्त्रियः कुर्याद्विजागं सवृक्षा विजाः पद्मार्णा
सन्तः शूद्राश्चान्त्यानामन्त्यथोनयः ॥ ३० ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

प्रातिभाष्यं वृथादानमाक्षिकं सौरिकं च यत् ।

दण्डशुल्कावशिष्टं च न पुत्री दालुमर्हति ॥ ३१ ॥

ब्रूहि साक्षिन्यथातत्त्वं लम्बन्ते पितरस्तव ।

तव वाक्यमुदीक्षाणा उत्पतन्ति पतन्ति च ॥ ३२ ॥

नम्रो मुण्डः कपाली च भिक्षार्थी क्षुत्पिपासितः ।

अन्धः शत्रुकुले गच्छेद्यः साक्ष्यमनृतं वदेत् ॥ ३३ ॥

पञ्च कन्यानृते हन्ति दश हन्ति गवानृते ।

शतमश्वानृते हन्ति सहस्रं पुरुषानृते ॥ ३४ ॥

म्यवहारे मृते दारे प्रायश्चित्तं कुलस्त्रियाः ।

तेषां पूर्वपरिच्छेदाच्छिद्यन्तेप्रापवादिभिः ॥ ३५ ॥

उदाहकाले रतिसंयोगे

प्राणास्थये सर्वधनापहरि ।

विप्रस्य चार्थे ह्यनृतं वदेयुः

पञ्चानृतान्याहुरपातकानि ॥ ३६ ॥

२६. पश्चात्पूर्वं B. F. H. २७. साक्षिकः F. H. २८. गुणवान् B. H. ३०. स्त्री-
षां F. H. ३१. सौरिक B. Ban. ed. ३२. ज्वरानृते पारे B. Ban. ed. हरे
Bh. H. प्रापवादिभिः B. H.

स्वजनस्वार्थे यदि वार्थहेतोः

पक्षाभयेणैव वदन्ति कार्यम् ।

ते शब्दवंशस्य कुलस्य पूर्वान्

स्वर्गस्थितास्तानपि पातयन्ति ॥

अपि पातयन्तीति ॥ ३७ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे षोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥

कणमस्मिन्तत्रयस्यमृतत्वं च गच्छति ।

पिता पुत्रस्य जातस्य पश्येच्चैज्जीवतो मुखम् ॥ १ ॥

अनन्ताः पुत्रिणां लोका नापुत्रस्य लोकोस्तीति श्रूयते ॥ २ ॥

अप्रजाः सन्त्वत्रिण हस्यमिशापः ॥ ३ ॥

प्रजाभिरग्ने अमृतत्वमद्यामित्यापि विगमो भवति ॥ ४ ॥

पुत्रेण लोकाञ्जयति पौत्रेणानन्त्यमश्नुते ।

अथ पुत्रस्य पौत्रेण ब्रध्नस्यागोति विष्टपमिति ॥ ५ ॥

क्षेत्रिणः पुत्रो जनयितुः पुत्र इति विष्टपन्ते ॥ ६ ॥

तपोभयथाप्युदाहरन्ति ॥ ७ ॥

यद्यन्यो गोषु वृषभो वत्सानां जनयेच्छतम् ।

गोमिमानेव ते वत्सा मोषं त्यन्दितमार्घ्यमिति ॥ ८ ॥

अप्रमत्ता रक्षत तन्नुमेत मा वः क्षेत्रे परबीजानि वाप्युः ।

व जनयितुः पुत्रो भवति नंपराये मोषं वेत्ता कुरुते तन्नुमेत-
मिति ॥ ९ ॥

३७. पक्षाभयेनानिपक्षेण कार्यम्. B. Ban. ed. H. इ सन् B. Ban. ed. H.
कुलस्य वन्ध्या स्वर्ग B. Ban. ed. वृष्टि H. त्रितयतामपि B. Ban. ed.
XVII. B. लोपपक्षेण B. ९. संपराया B. Ban. ed. H.

बहूनामेकजातानामेकश्चेत्पुत्रवाग्नरः ।

सर्वे ते तेन पुत्रेण पुत्रवन्त इति श्रुतिः ॥ १० ॥

बह्वीनामेकपत्नीनामेका पुत्रवती यदि ।

सर्वास्तास्तेन पुत्रेण पुत्रवन्त्य इति श्रुतिः ॥ ११ ॥

द्वादश इत्येव पुत्राः पुराणदृष्टाः ॥ १२ ॥

स्वयमुत्पादितः स्वक्षेत्रे संस्कृतायां प्रथमः ॥ १३ ॥

तदलाभे नियुक्तायां क्षेत्रजो द्वितीयः ॥ १४ ॥

तृतीयः पुत्रिका विज्ञायते ॥ १५ ॥

अभ्रातृका पुंसः पितृनभ्येति प्रतीचीनं गच्छति पुत्रत्वम् ॥ १६ ॥

तत्र श्लोकः ।

अभ्रातृकां प्रदास्यामि तुभ्यं कन्यामलंकृताम् ।

अस्यां यो जायते पुत्रः स मे पुत्रो भवेदिति ॥ १७ ॥

पौनर्भवश्चतुर्यः ॥ १८ ॥

या कौमारं भर्तारमुत्सृज्यान्धैः सह चरित्वा तस्यैव कुटुम्ब-

माश्रयति सा पुनर्भूभवति ॥ १९ ॥

या च क्लीबं पतितमुन्मत्तं वा भर्तारमुत्सृज्यान्धं पतिं विन्दते

मृते वा सा पुनर्भूभवति ॥ २० ॥

कानीनः पञ्चमः ॥ २१ ॥

या पितृगृहेसंस्कृता कामादुत्पादयेन्मातामहस्य पुत्रो भवती-

त्याहुः ॥ २२ ॥

अथान्युदाहरन्ति ।

अमत्ता दुहिता यस्य पुत्रं विन्देत तुल्यतः ।

पुत्री मातामहस्तेन दद्यात्पिण्डं हरेद्भनमिति ॥ २३ ॥

गृहे च गूढोत्पन्नः षष्ठः ॥ २४ ॥

इत्येते दायादा बान्धवात्तातारो महतो भयादित्याहुः ॥ २५ ॥

अभादायादवन्धूनां सहोद एव प्रथमः ॥ २६ ॥

या गर्भिणी संस्क्रियते सहोदः पुत्रो भवति ॥ २७ ॥

दत्तको द्वितीयः ॥ २८ ॥

यं मातापितरौ दद्याताम् ॥ २९ ॥

क्रीतस्तृतीयः ॥ ३० ॥

तच्छुनःशेषेन व्याख्यातम् ॥ ३१ ॥

हरिश्चन्द्रो वै राजा सोजीगर्तस्य सौयवसेः पुत्रं विज्ञाय ॥ ३२ ॥

स्वयमुपागतश्चतुर्थः ॥ ३३ ॥

तच्छुनःशेषेन व्याख्यातम् ॥ ३४ ॥

शुनःशेषो वै शूषेन नियुक्तो देवतास्तुष्टव । वस्त्रेह देवताः

वाशां विमुमुक्षुस्तमृत्विज ऊचुः । ममैवायं पुत्रोस्त्विति तान्

संपदे । ते संपादयामासुः । एष एव यं कामयेत्तस्य पुत्रोस्त्विति ।

तस्य ह विन्वामित्रो होतासीत्तस्य पुत्रत्वमियाय ॥ ३५ ॥

अपविद्ः पञ्चमः ॥ ३६ ॥

यं मातापितृभ्यामपास्तं प्रतिगृहीयात् ॥ ३७ ॥

गूत्रापुत्र एव षष्ठो भवतीत्याहुरित्येतेदायादवन्धवाः ॥ ३८ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

यस्य पूर्वेषां षण्णां न कश्चिदायादः स्यादिते तस्य दायं

हरेरिति ॥ ३९ ॥

अथ धातृणां दायविभागः ॥ ४० ॥

32. हरिश्चन्द्रो वै P. H. विष्णोय B. विष्णोय Bsm. ed. विष्णोय Bb. E. F. H. विष्णोय स्वयं क्रीतयात् Calo. ed. J. O. 913. 34. 'अपमवतः B. F. H.

39. सर्वेषां धातृणां न H. पूर्वेषां धातृणां न Bb. E. H.

आश्विनपत्यास्तासामा पुत्रलाभात् ॥ ४१ ॥
 अशं ज्येष्ठो हरेत् ॥ ४२ ॥
 गवाश्वस्य चापुदशमम् ॥ ४३ ॥
 अजावयो गृहं च कनिष्ठस्य ॥ ४४ ॥
 कार्त्तुयसं गृहोपकरणानि च मध्यमस्य ॥ ४५ ॥
 मातुः पारिण्यं स्त्रियो विभजेरन् ॥ ४६ ॥
 यदि ब्राह्मणस्य ब्राह्मणीक्षत्रियावैश्यासु पुत्राः स्युः ॥ ४७ ॥
 अशं ब्राह्मण्याः पुत्रो हरेत् ॥ ४८ ॥
 अशं राजन्यायाः पुत्रः ॥ ४९ ॥
 सममितरे विभजेरन् ॥ ५० ॥
 येन तेषां स्वयमुत्पादितं स्याद् अशमेव हरेत् ॥ ५१ ॥
 अर्नशास्त्राश्रमान्तरगताः ॥ ५२ ॥
 क्लीबोन्मत्तपतिताश्च ॥ ५३ ॥
 भरणं क्लीबोन्मत्तानाम् ॥ ५४ ॥
 प्रेतपत्नी धन्मासान्नतचारिण्यक्षारलवणं भुञ्जानाथः शयीत
 ॥ ५५ ॥
 ऊर्ध्वं बहुघो मासेभ्यः कृत्वा आशं च पत्ये दत्त्वा विद्याकर्म-
 गुरुर्योनिसंबन्धान्सन्निपात्य पिता भ्राता वा नियोगं कारयेत्
 ॥ ५६ ॥
 न सोन्मादामवशां व्याधितां वा नियुञ्जायात् ॥ ५७ ॥
 ज्येष्ठस्यमपि ॥ ५८ ॥
 षोडश वर्षाणि ॥ ५९ ॥
 न वेदामयावी स्यात् ॥ ६० ॥

प्राजापत्ये सुकूर्ते पाणिग्राहवदुपचरेदन्यत्र संप्रहास्य वाक्पा-
रुण्यदण्डपारुण्याच्च ॥ ६१ ॥

प्रासाच्छादनस्नानानुलेपनेषु प्राग्गामिनी स्यात् ॥ ६२ ॥

अनियुक्तायामुत्पन्न उत्पादयितुः पुत्रो भवतीत्याहुः ॥ ६३ ॥

स्याच्चेन्नियोगिनोः ॥ ६४ ॥

रिक्थलोभान्नास्ति नियोगः ॥ ६५ ॥

मायश्चित्तं वाप्युपदिश्य नियुक्त्यादित्येके ॥ ६६ ॥

कुमार्यृतुमती त्रीणि वर्षाण्युपासीत ॥ ६७ ॥

त्रिभ्यो वर्षेभ्यः पतिं विन्देत्तुल्यम् ॥ ६८ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

पितुः प्रमादात्तु यदीह कन्या

वयःप्रमाणं समतीत्य दीयते ।

सा हन्ति दातारमुदीक्षमाणा

कालातिरिक्ता गुरुदक्षिणेव ॥ ६९ ॥

मयच्छेन्नग्निकां कन्यामृतुकालभयात्पिता ।

ऋतुमत्यां हि तिष्ठन्त्यां दोषः पितरमृच्छति ॥ ७० ॥

यावन्तः कन्यामृतवः स्पृशन्ति

तुल्यैः सकामामभियाध्यमानाम् ।

भूणानि तावन्ति हतानि ताभ्यां

मातापितृभ्यामिति धर्मवादः ॥ ७१ ॥

अश्विर्वाचा च दत्तायां त्रियेतादौ वरो यदि ।

न च मन्त्रोपगीता स्यात्कुमारी पितुरेव सा ॥ ७२ ॥

बलाच्चैत्यहता कन्या मन्त्रैर्यदि न संस्मृता ।

अन्यस्मै विधिवद्देया यथा कन्या तथैव सा ॥ ७३ ॥

पाणिग्राहे मृते बाला केवलं मन्त्रसंस्मृता ।

सा वेदक्षतयोनिः स्यात्पुनः संस्कारमर्हतीति ॥ ७४ ॥

श्रोषितपत्नी पञ्च वर्षाण्युपासति ॥ ७५ ॥

ऊर्ध्वं पञ्चभ्यो वर्षेभ्यो भर्तृसकाशं गच्छेत् ॥ ७६ ॥

यदि धर्मार्थाभ्यां प्रवासं प्रत्यनुकामा न स्याद्यथा भेत एवं वर्ति-
तव्यं स्यात् ॥ ७७ ॥

एवं ब्राह्मणी पञ्च प्रजाताप्रजाता चत्वारि राजन्या प्रजाता
पञ्चाप्रजाता त्रीणि वैश्या प्रजाता चत्वार्यप्रजाता द्वे शूद्रा प्रजाता
त्रीण्यप्रजातैकम् ॥ ७८ ॥

अत ऊर्ध्वं समानार्थजन्मपिण्डोदकगोत्राणां पूर्वः पूर्वो गरीयान्
॥ ७९ ॥

न तु खलु कुलीने विद्यमाने परमाग्निनी स्यात् ॥ ८० ॥

यस्य पूर्वेषां षण्णां न कश्चिद्वाद्यादः स्यात्सपिण्डाः पुत्रस्थानीया
वा तस्य धनं विभजेरन् ॥ ८१ ॥

तेषामलाभ आचार्यान्तेवासिनौ हरेयाताम् ॥ ८२ ॥

तयोरलाभे राजा हरेत् ॥ ८३ ॥

न तु ब्राह्मणस्य राजा हरेत् ॥ ८४ ॥

ब्रह्मस्वं तु विषं घोरम् ॥ ८५ ॥

न विषं विषमित्याहुर्ब्रह्मस्वं विषमुच्यते ।

विषमेकाकिनं हन्ति ब्रह्मस्वं पुत्रपौत्रकमिति ॥ ८६ ॥

74. पाणिग्राहकृते E. 78. चत्वारिप्रजाता instead of अप्रजाता E. H. 86.
"विषमेक" B. F. H.

त्रैविद्यसाधुभ्यः संप्रयच्छेत्संप्रयच्छेदिति ॥ ८७ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे सप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥

शूद्रेण ब्राह्मण्यामुत्पन्नश्चान्डालो भवतीत्याहुः ॥ १ ॥

राजन्यायां वैणः ॥ २ ॥

वैश्यायामनस्थावसाथी ॥ ३ ॥

वैश्येन ब्राह्मण्यामुत्पन्नो रामको भवतीत्याहुः ॥ ४ ॥

राजन्यायां पुत्कसः ॥ ५ ॥

राजन्येन ब्राह्मण्यामुत्पन्नः सूतो भवतीत्याहुः ॥ ६ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

छत्रोत्पन्नाश्च ये केचित्प्रातिलोम्यगुणाश्रिताः ।

गुणाचारपरिभ्रंशस्तर्कमभिस्तान्विजानीयुरिति ॥ ७ ॥

एकान्तराव्यन्तराव्यन्तरासु जाता ब्राह्मणक्षत्रियवैश्यैरम्बडो-
प्रनिषादा भवन्ति ॥ ८ ॥

शूद्राणां पारशवः ॥ ९ ॥

पारशवन्नेव जीवन्नेव शवो भवतीत्याहुः ॥ १० ॥

एके वा एतच्छूद्रान् ये शूद्राः ॥ ११ ॥

तस्माच्छूद्रसमीपे नाध्येतव्यम् ॥ १२ ॥

अथापि यमगीताश्लोकानुदाहरन्ति ।

इमंशानमेतत्प्रत्यक्षं ये शूद्राः पापचारिणः ।

तस्माच्छूद्रसमीपे ■ नाध्येतव्यं कदा च न ॥ १३ ॥

XVIII. 4. टीपकः B. Ban. ed. F. उत्पन्नाश्च B. Ban. ed. "विनाशकुर्यादिति B. H. 8. "अशुभतर B. E. H. 10. एवं इति कृतवन्तः thus all MSS., but it is an interpolation.

न शूद्राय मतिं दद्यान्नोच्छिष्टं न हविष्कृतम् ।
 न चास्योपदिशेद्धर्मं न चास्य व्रतमादिशेत् ॥ १४ ॥
 यश्चास्योपदिशेद्धर्मं यश्चास्य व्रतमादिशेत् ।
 सोसंवृतं तमो घोरं सह तेन प्रपद्यत इति ॥ १५ ॥
 व्रणद्वारे कर्मिर्यस्य संभवेत् कदा च न ।
 प्राजापत्येन शुध्येत् हिरण्यं गौर्वांसो दक्षिणा इति ॥ १६ ॥
 पात्रं चित्वा रामामुपेयात् ॥ १७ ॥
 कृष्णवर्णा या रामा रमणायैव न धर्माय न धर्मयिति ॥ १८ ॥
 इति वासिष्ठधर्मशास्त्रेष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥

स्वधर्मो राज्ञः पालनं भूतानां तस्यानुष्ठानात्सिद्धिः ॥ १ ॥
 भयकारुण्यहानं जरामर्थं वैतस्त्वन्मातुर्विद्वांसः ॥ २ ॥
 तस्माद्गार्हस्थ्यनैयमिकेषु पुरोहितं दध्यात् ॥ ३ ॥
 विशायते । ब्रह्मपुरोहितं राष्ट्रमुभोतीति ॥ ४ ॥
 उभयस्य पालनात् ॥ ५ ॥
 असामर्थ्याच्च ॥ ६ ॥
 देशधर्मजातिकुलधर्मान्सर्वानिवैतानुमविश्य राजा चतुरो वर्णा-
 न्स्वधर्मे स्थापयेत् ॥ ७ ॥
 तेष्वपचरस्तु दण्डं धारयेत् ॥ ८ ॥
 दण्डस्तु देशकालधर्मवयोविद्यास्थानविशेषैर्हिसामोशयोः
 कल्प्यः ॥ ९ ॥
 आगमावृष्टान्ताच्च ॥ १० ॥

15. धृतं वृत्तं E. F.

XIX. 2. 'हीनं' F. H. 3. दध्यात्, F. H. 4. कल्पयति E. H. 9. कल्प्यः
Bam. ed. कल्पाः Bh. E. H.

- पुष्पकलोपगान्पादपात्रं हिंस्यात् ॥ ११ ॥
 कर्षणकारणार्थं चोपहन्यात् ॥ १२ ॥
 गार्हस्थ्याङ्गानां च मानोन्माने रक्षिते स्याताम् ॥ १३ ॥
 अभिधानाच्च नीहारः स्वार्थानाम् ॥ १४ ॥
 मानमूल्यमात्रं नैहारिकं स्यात् ॥ १५ ॥
 महामहयोः स्थानात्ययः स्यात् ॥ १६ ॥
 संयाने दशबाहवाहिनी द्विगुणकारिणी स्यात् ॥ १७ ॥
 प्रत्येकं प्रपाः स्युः ॥ १८ ॥
 पुंसां शतावराध्यं चाहवयेत् ॥ १९ ॥
 अव्यर्थाः स्त्रियः स्युः ॥ २० ॥
 कराद्वीला माघः चारमध्यापः पादः कार्पायणाः स्युः ॥ २१ ॥
 निरुदकस्तरो मोक्ष्यः ॥ २२ ॥
 जकरः श्रोत्रियो राजपुमाननायप्रमजितबालवृद्धतरुणप्रजातः
 ॥ २३ ॥
 माग्नामिकाः कुमार्यो भृतपण्यश्च ॥ २४ ॥
 बाहुभ्यामुत्तरञ्छतगुणं दद्यात् ॥ २५ ॥
 नदीकक्षवनदाह्रौलोपभोगा निष्कराः स्युः ॥ २६ ॥
 तदुपजीविनो वा दस्युः ॥ २७ ॥
 प्रतिमासमुद्राहकरं स्वागमयेत् ॥ २८ ॥
 राजानि च प्रेते दद्याद्वासन्निकम् ॥ २९ ॥
 एतेषु मातृवृत्तिर्व्याख्याता ॥ ३० ॥

११. 'पुष्पकलोपगान्पादपात्रं' F. H. १६. 'स्थानमन्वया' Bh. पत्र. F. H. २०, 'अव्य-
 र्थाः' B. F. ३१. 'करीषो नो नीवः' B. Ban. ed. 'करीषो नो नीवः' E. 'करीषो नो
 नीवः' Bh. E. २३. 'प्रपाः' thus all MSS., 'प्रपाः' Ban. ed., see XI, 7.
 २३. 'श्रोत्रियो' B. E. H.

राजमहिष्याः पितृव्यमातुलान् राजा विभृयात् ॥ ३१ ॥

तद्वन्धून्धान्यांश्च ॥ ३२ ॥

राजपत्न्यो प्रासाच्छादनं लभेरन् ॥ ३३ ॥

अनिच्छन्त्यो वा प्रव्रजेरन् ॥ ३४ ॥

ह्रीबोन्मत्तान् राजा विभृयात् ॥ ३५ ॥

तद्गामिस्त्वाद्रिक्थस्य ॥ ३६ ॥

शुल्के चापि मानवं श्लोकमुदाहरन्ति ।

न भिन्नकार्षापणमस्ति शुल्के

न शिल्पवृत्तौ न शिशौ न दूते ।

न भैक्षलब्धे न हुतावशेषे

न श्रोत्रिये प्रव्रजिते न यज्ञ इति ॥ ३७ ॥

स्तेनो नु प्रवेशाज्ज दुष्यते ॥ ३८ ॥

शालधारी सहोढो व्रणसंपन्नो व्ययदिष्टस्त्वेकेषाम् ॥ ३९ ॥

दण्डयोत्सर्गे राजैकरात्रमुपवसेत् ॥ ४० ॥

त्रिरात्रं पुरोहितः ॥ ४१ ॥

हृच्छ्रमदण्डघदण्डने पुरोहितः ॥ ४२ ॥

त्रिरात्रं राजा ॥ ४३ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अज्ञादे भूणहा माष्टि पत्यौ भार्यापचारिणी ।

गुरौ शिष्यश्च याज्यश्च स्तेनो राजनि किल्बिषम् ॥ ४४ ॥

राजभिर्धृतदण्डास्तु कृत्वा पापानि मानवाः ।

निर्मलाः स्वर्गमायान्ति सन्तः सुकृतिनो यथा ॥ ४५ ॥

एनो राजानमृच्छति उत्सृजन्तं सकिल्बिषम् ।
 तं चेद्वासयेद्राजा हन्ति धर्मेण दुष्कृतमिति ॥ ४६ ॥
 राजामात्ययिके कार्ये सद्यः शौचं विधीयते ।
 तथा नात्ययिके नित्यं काल एवात्र कारणमिति ॥ ४७ ॥
 यमगीतं चात्र श्लोकमुदाहरन्ति ।
 नाय दोषोस्ति राशं वै व्रतिनां न च सन्निभाम् ।
 ऐन्द्रस्थानमुपासीना ब्रह्मभूता हि ते सदेति ॥
 हि ते सदेति ॥ ४८ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥

अनभिसंभिरुते प्रायश्चित्तमपराधे ॥ १ ॥
 अभिसंभिरुतेष्वेके ॥ २ ॥
 गुरुरात्मवतां शास्ता शास्ता राजा दुरात्मनाम् ।
 अथ प्रच्छन्नपापानां शास्ता वैवस्वतो यम इति ॥ ३ ॥
 तत्र च सूर्याभ्युदितः सप्तहस्तिष्ठेत्सावित्री च अपेत् ॥ ४ ॥
 एवं सूर्याभिनिर्मुक्तो राजावासीत् ॥ ५ ॥
 कुमखी दयावदन्तस्तु रुच्छं द्वादशरात्रं चरेत् ॥ ६ ॥
 परिविहितः रुच्छं द्वादशरात्रं चरित्वा निविशेत् तां वैवोपयच्छेत् ॥ ७ ॥
 अथ परिविविदानः रुच्छातिरुच्छौ चरित्वा तस्मै दत्त्वा पुनर्नि-
 विशेत् तां वैवोपयच्छेत् ॥ ८ ॥

46. न चेद्वासयेत् राजा राजधर्मेण जुष्यति P. H. अस्ति B. 48. नात्र E.
 H. नास्ति B. H.

XX. 4. अशुद्धिः B. Bb. E. H.

अग्नेदिधिषूपतिः कच्छं द्वादशरात्रं चरित्वा निविशेत् तां चोप-
यच्छेत् ॥ ९ ॥

दिधिषूपतिः कच्छातिरुच्छ्रौ चरित्वा तस्मै दत्त्वा पुनर्निविशेत्
॥ १० ॥

वीरहणं परस्ताद्वक्ष्यामः ॥ ११ ॥

महोज्झः कच्छं द्वादशरात्रं चरित्वा पुनरुपयुज्जीत वेदमाचार्या-
त् ॥ १२ ॥

गुरुतल्पगः सवृषणं शिश्रमुद्युस्याञ्जलावाधाय दक्षिणामुखो ग-
च्छेद्यत्रैव प्रतिहन्यात्तत्र तिष्ठेदाप्रलयम् ॥ १३ ॥

त्रिष्कालको वा घृताभ्यक्तस्तप्तं सूतीं परिष्वजेन्मरणात्पूतो भव-
तीति विशायते ॥ १४ ॥

आचार्यपुत्रशिष्यभार्यासु चैवम् ॥ १५ ॥

योनिषु गुर्वीं सखीं गुरुसखीमपपात्रां पतितां च गत्वा कच्छा-
द्दपादं चरेत् ॥ १६ ॥

एतदेव चाण्डालपतितान्नभोजनेषु ततः पुनरुपनयनं वपनादीनां
सु निवृत्तिः ॥ १७ ॥

मानवं चात्र श्लोकमुदाहरन्ति ।

वपनं मेखला दण्डो भैक्षचर्या व्रतानि च ।

एतानि तु निवर्तन्ते पुनःसंस्कारकर्मणीति ॥ १८ ॥

मत्स्या मद्यपाने त्वसुरायाः सुरायाश्चाशाने कच्छातिरुच्छ्रौ घृतं
प्राश्य पुनःसंस्कारश्च ॥ १९ ॥

सूत्रशकृच्छुक्राभ्यवहारेषु चैवम् ॥ २० ॥

११. वीरहणं B, Bb, E. १२. महोज्झः F, महोत्तः E, H. प्रज्ञाश्लोकः B, Bb.
१३. त्रिष्कालको वा घृताभ्यक्तस्तप्तं E, F. १४. योनिषु च F, H.

मध्यभाण्डे स्थिता आपो यदि कश्चिद्विजः पिबेत्पशौदुम्बरवित्त्वं-
पलाशानामुदकं पीत्वा विरान्नेनैव शुभ्यति ॥ २१ ॥

अभ्यासे तु सुराया अग्निवर्णां तां विजः पिबेन्मरणात्पूतो भवतीति
॥ २२ ॥

भूणहनं वक्ष्यामो ब्राह्मणं हत्वा भूणहा भवत्यविशालं च
गर्भम् ॥ २३ ॥

अविशाला हि गर्भाः पुमांसो भवन्ति तस्मात्पुंस्कृत्यां जुहुतीति
॥ २४ ॥

भूणहामिमुपसमाधाय जुहुयादेताः ॥ २५ ॥

लोमानि मृत्योर्जुहोमि लोमभिर्मृत्युं वासय इति प्रथमा ।
त्वचं मृत्योर्जुहोमि त्वचा मृत्युं वासय इति द्वितीया । लो-
हितं मृत्योर्जुहोमि लोहितेष्व मृत्युं वासय इति तृतीया । मांसं
मृत्योर्जुहोमि मांसेन मृत्युं वासय इति चतुर्थी । क्वावानि
मृत्योर्जुहोमि क्वावभिर्मृत्युं वासय इति पञ्चमी । मेदो मृत्यो-
र्जुहोमि मेदसा मृत्युं वासय इति षष्ठी । अस्थीनि मृत्योर्जु-
होम्यास्थिभिर्मृत्युं वासय इति सप्तमी । मज्जनं मृत्योर्जुहोमि
मज्जाभिर्मृत्युं वासय इत्यष्टमीमिति ॥ २६ ॥

राजार्यं ब्राह्मणार्यं वा संप्रामेभिमुखमात्मानं वातयेत् ॥ २७ ॥

विरजितो वापराहः पूतो भवतीति विज्ञायते हि ॥ २८ ॥

विहकं ह्येनः कनीयो भवतीति ॥ २९ ॥

21. विहकं ह्येनः Bm. ed. 24. पुंस्कृत्यै B. H. पुंस्कृत्य Bk.
B. H. 25. एव wanted F. H. 26. वासय B. F. प्रयत्ने । द्वितीयं and
so on F. H. 27. चतुर्थी B. 28. विरजितो वापराहः Bk. B. विरजितो
वापराहः B. वापराहः B.

तथाप्युदाहरन्ति ।

पतितं पतितेत्युक्त्वा चोरं चोरेति वा पुनः ।

वचनाशुल्यदोषः स्यान्मिथ्या द्विर्दोषतां व्रजेदिति ॥ ३० ॥

एवं राजन्यं हत्वाष्टौ वर्षाणि चरेत् ॥ ३१ ॥

षड् वैश्यम् ॥ ३२ ॥

षीणि शूद्रम् ॥ ३३ ॥

ब्राह्मणीं चात्रेयीं हत्वा सबनगतौ च राजन्यवैश्यौ ॥ ३४ ॥

आत्रेयीं वक्ष्यामो रजस्वलामृतुजातामात्रेयीमाहुः ॥ ३५ ॥

अत्र होष्यदम्पत्यं भवतीति ॥ ३६ ॥

अनात्रेयीं राजन्यहिंसायाम् ॥ ३७ ॥

राजन्यां वैश्यहिंसायाम् ॥ ३८ ॥

वैश्यां शूद्रहिंसायाम् ॥ ३९ ॥

शूद्रा हत्वा संवत्सरम् ॥ ४० ॥

ब्राह्मणसुवर्णहरणे प्रकीर्य केशान् राजानमभिधावेस्तेनोस्मि भो
शास्तु मां भवानिति तस्मै राजौदुम्बरं शस्त्रं दद्यात्तेनात्मानं
प्रमापयेन्मरणात्पूतो भवतीति विज्ञायते ॥ ४१ ॥

निष्कालको वा घृताक्तो गोमयाग्निना पादप्रभृत्यात्मानमभिधा-
हयेन्मरणात्पूतो भवतीति विज्ञायते ॥ ४२ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

पुंस कालात्ममीतानां पापाद्विधकर्मणाम् ।

मुत्तरापन्नदेहानामङ्गं भवति तच्छृणु ॥ ४३ ॥

स्तेनः कुमखी भवति श्वित्री भवति ब्रह्महा ।

सुरापः श्यावदन्तस्तु दुश्कर्मा गुरुतल्पग इति ॥ ४४ ॥

३६. होष्यदम्पत्यं B. होषामपत्यं E. H. इष्यदम्पत्यं Bh. इष्यदपत्यं F.
३७. वक्ष्यामो B. E. वक्ष्यामि Bb. E.

पतितसंप्रयोगं च ब्राह्मेण वा यौनेन वा दास्तेभ्यः सकाशा-
न्मात्रा उपलब्धास्तासां परित्यागस्तैश्च न संवसेत् ॥ ४५ ॥

उदीचीं दिशं गत्वानञ्जन्सहिताध्ययनमधीयानः पूतो भवतीति
विज्ञायते ॥ ४६ ॥

तथाप्युदाहरन्ति ।

शरीरपरितापेन तपसाध्ययनेन च ।

मुच्यते पापकृत्पापाहानाच्चापि प्रमुच्यते ॥

इति विज्ञायते विज्ञायत इति ॥ ४७ ॥

इति वामिष्ठधर्मशास्त्रे विंशोऽध्यायः ॥ २० ॥

ब्रूयन्नेब्राह्मणीमभिगच्छेद्वीर्यैर्वैष्टयित्वा ब्रूयन्मग्नौ प्रास्येब्राह्म-
ण्याः शिरसि वपनं कारयित्वा सर्पिषा समभ्यज्य वग्नां कृष्णस्त्र-
रमारोप्य महापथमनुसंभ्राजयेत्पूता भवतीति विज्ञायते ॥ १ ॥

वैश्यश्चेब्राह्मणीमभिगच्छेत्सोहितदैर्बैष्टयित्वा वैश्यमग्नौ प्रास्ये-
ब्राह्मण्याः शिरसि वपनं कारयित्वा सर्पिषा समभ्यज्य वग्नां गौ-
रस्त्रमारोप्य महापथमनुसंभ्राजयेत्पूता भवतीति विज्ञायते ॥ २ ॥

राजन्यश्चेब्राह्मणीमभिगच्छेच्छरपदैर्वैष्टयित्वा राजन्यमग्नौ प्रा-
स्येब्राह्मण्याः शिरसि वपनं कारयित्वा सर्पिषा समभ्यज्य वग्नां
श्वेत्स्त्रमारोप्य महापथमनुसंभ्राजयेत्पूता भवतीति विज्ञायते

॥ ३ ॥

एवं वैश्यो राजन्यायाम् ॥ ४ ॥

शूद्रश्च राजन्यवैश्ययोः ॥ ९ ॥

मनसा भर्तुरतिचरि विराजं यावत् क्षीरोदनं वा भुञ्जानाधः
शयीतोर्ध्वं विराजादप्सु निमग्नायाः साविध्याष्टशतेन शिरोभि-
र्जुहुयात्पूता भवतीति विज्ञायते ॥ ६ ॥

वाक्संबन्ध एतदेव मासं चरित्वोर्ध्वं मासादप्सु निमग्नायाः
साविध्याश्वत्थुर्भिरष्टशतैः शिरोभिर्जुहुयात्पूता भवतीति विज्ञायते
॥ ७ ॥

व्यवाये तु संवत्सरं घृतपटं धारयेद्गोमयगर्तं कुशमस्तरे वा
शयीतोर्ध्वं संवत्सरादप्सु निमग्नायाः साविध्याष्टशतेन शिरो-
भिर्जुहुयात्पूता भवतीति विज्ञायते ॥ ८ ॥

व्यवाये तीर्थगमने धर्मेभ्यस्तु निवर्तते ॥ ९ ॥

चतस्रस्तु परित्याज्याः शिष्यग्रा गुरुग्रा च या ।

पतिग्री च विशेषेण जुह्नितोपगता च या ॥ १० ॥

या ब्राह्मणी च सुरापी न तां देवाः पतिलोकं नयन्तीहैव सा
चरति क्षीणपुण्याप्सु लुम्भवति शुक्तिका वा ॥ ११ ॥

ब्राह्मणक्षत्रियविशां स्त्रियः शूत्रेण सकृताः ।

अप्रजाता विशुध्यन्ति प्रायश्चित्तेन नेतराः ॥ १२ ॥

पतिलोमं चरेयुस्ताः कृच्छ्रं चान्द्रायणीतरम् ॥ १३ ॥

पतिव्रतानां गृहमेधिनीनां

सत्यव्रताणां च शुचिव्रतानाम् ।

तासां तु लोकाः पतिभिः समाना

गोमायुलोका व्यभिचारिणीनाम् ॥ १४ ॥

पतत्यर्धं शरीरस्य यस्य भार्या सुरां पिबेत् ।

पतितार्धशरीरस्य निष्ठतिर्न विधीयते ॥ १९ ॥

ब्राह्मणभेदमेक्षापूर्वं ब्राह्मणदत्तानभिगच्छेदनिवृत्तधर्मकर्मणः क-
च्छो निवृत्तधर्मकर्मणोतिरुच्छः ॥ १६ ॥

एवं राजन्यवैश्ययोः ॥ १७ ॥

गर्भां चैव न्यातस्याभर्मणात्रेण परिवेष्टितः वण्मासान् रुच्छतस रुच्छं
मा तिष्ठेत् ॥ १८ ॥

तयोर्विधिः ॥ १९ ॥

अथहं दिवा भुङ्क्ते नक्तमन्नाति वै अहम् ।

अहमयाचितव्रतस्यहं न भुङ्क्ते इति रुच्छः ॥ २० ॥

अहमुष्णाः पिबेदापस्यहमुष्णं पयः पिबेत् ।

अहमुष्णं घृतं पीत्वा वासुभक्षः परं अहमिति ॥

तसरुच्छः ॥ २१ ॥

अथभवेहतौ च दद्यात् ॥ २२ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

अथ एव पुरा रोगा ईर्ष्या अनशर्चं जरा ।

पृथक्स्तनयं हत्वा अष्टानवतिमाहरेदिति ॥ २३ ॥

अमार्जारनकुलसर्पदर्वुरमूषकान्हत्वा रुच्छं द्वादशरात्रं चरेत्कि-
चिदद्यात् ॥ २४ ॥

अनस्तिमतां तु सस्वामां मोमार्चं राशिं हत्वा रुच्छं द्वादशरात्रं
चरेत्किचिदद्यात् ॥ २५ ॥

अस्तिमतां लोकेकम् ॥ २६ ॥

योगीनपविध्येच्छुं द्वादशरात्रं चरित्वा पुनराधानं कारयेत्
॥ २७ ॥

गुरोश्चालीकनिर्बन्धः सचैलं ज्ञातो गुरुं प्रसादयेत्प्रसादात्पुत्रो
भवतीति विश्वायते ॥ २८ ॥

भास्तिकः कच्छं द्वादशरात्रं चरित्वा विरमेज्भास्तिक्यात् ॥ २९ ॥
भास्तिकवृत्तिस्त्वसिकच्छम् ॥ ३० ॥

एतेन सोमविक्रयी व्याख्यातः ॥ ३१ ॥

वामप्रस्थो दीक्षाभेदे कच्छं द्वादशरात्रं चरित्वा महाकक्षे
वर्धयेत् ॥ ३२ ॥

भिक्षुकैर्वानप्रस्थवात्सीमवृद्धिर्बर्धनं स्वशास्त्रसंस्कारम् स्वशा-
स्त्रसंस्कारश्चेति ॥ ३३ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे एकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥

अथ सत्त्वयं पुरुषो मिथ्या व्याकरोत्ययाज्यं वा याज्यस्यम-
तिग्राह्यं वा प्रतिगृह्णात्यमन्नं वाश्नात्यनाचरणीयमेवाचरति ॥ १ ॥

तत्र प्रायश्चित्तं कुर्यान्न कुर्यादिति मीमांसन्ते ॥ २ ॥

न कुर्यादित्याहुः ॥ ३ ॥

न हि कर्म क्षीयत इति ॥ ४ ॥

कुर्यादित्येव तस्माच्छ्रुतिनिदर्शनात् ॥ ५ ॥

२७. चरित्वा विरमेज्भास्तिक्यात्पुनराधानं न कारयेत् F. विरमेज्भास्ति पुनरा-
धानं B. B. H. न कारयेत् B. २८. गुरोश्चालीक निबन्ध F. H. ३०. भास्तिक-
वृत्ति B. F. H. ३३. वामप्रस्थवर्धोदहृदिर्बर्ध F. H.

XXII. १. वामाक्षचरणविलेन वा चरति B. F. H. ५. दर्शनात् B. B. H. P.
The text appears here to be corrupt. After Sūtra 5 Baudhāyana XII.
10, 6, and Gautama XIX. 7, read: पुनः स्तोमेन ब्रजेत् [स्तोमेनेहा Gaut.]
अथः सप्तम्याद्यन्तीति विज्ञातव्ये, which Sūtra has been left out. This omis-

तरति सर्वं पाप्मानं तरति ब्रह्महर्ष्या योश्चमेधेन यजत इति ॥ ६ ॥

इति चाभिशास्तो गोसवेनाग्निदुता यजेत ॥ ७ ॥

तस्य निष्कयणानि अपस्तपो होम उपवासो दानम् ॥ ८ ॥

उपनिषदो वेदादयो वेदान्ताः सर्वच्छन्दः संहिता मधून्यधमर्षण-
मथर्वशिरो रुद्राः पुरुषसूक्तं राजनिरौहिणे सामनी कूष्माण्डानि
पावमान्यः सावित्री चेति पावनानि ॥ ९ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

वैश्वानरीं ज्ञातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च ।

सहृदौ प्रयुज्जानः पुनाति दशपुरुषमिति ॥ १० ॥

उपवासन्यायेन पयोव्रतता फलभक्षता प्रसृतयावको हिरण्य-
भाशनं सोमपानमिति मेध्यानि ॥ ११ ॥

सर्वे शिलोच्चयाः सर्वाः स्रवन्त्यः पुण्या इदास्तीर्थान्यृषि-
निवासगोष्ठपरिष्कन्धा इति देशाः ॥ १२ ॥

संवत्सरो मासश्चतुर्विंशत्यहो द्वादशाहः षडहस्यहोहोरात्रा इति
कालाः ॥ १३ ॥

एतान्येवानादेशो विकल्पेन क्रियेरन् ॥ १४ ॥

एनःसु गुरुषु गुरुणि लघुषु लघूनि ॥ १५ ॥

sion caused the insertion of the words तस्माच्छ्रुतिनिर्देशान् at the end of
Sūtra 5. The proof that the sixth Sūtra of Baudhāyana has been acci-
dentally omitted is furnished by the fact that B. Bh. E. and H. read
Sūtra 6 योश्चमेधेन यजत इति च. This च has no meaning, except if another
Vedic passage preceded Sūtra 6. See Bühler, *Transl.*, pg. 116. 6.
पुनहर्ष्या Bb. E. H. 8. निष्कयणानि Bb. E. H. 10. कृतावृत्तौ H. क्षमावृत्तौ
Bb. सङ्गज्जसौ E. F. सहपुरुषं E. 11. उपवासन्यायेन B. E. H. उपवासन्यायेन
Bb. उपन्यायेन F. 12. पुण्या इदास्तीर्थानि B. E. पुण्या नद्यस्तीर्थानि F.
गोष्ठपरिष्कन्धाः B. गोष्ठपरिकक्षाः Bb. E. H. कृषिनिवासाः B. H. 14. एतान्ये-
वानादेशविकल्पेन Bb. E. H.

कृच्छ्रातिकृच्छ्रौ चान्द्रायणमिति सर्वप्रायश्चित्तिः सर्वप्रायश्चित्ति-
रिति ॥ १६ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे द्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

ब्रह्मचारी चेत्स्त्रियमुपेयादर्ण्ये चतुष्पथे लौकिकेऽथैव रक्षोदैवतं
गर्दभं पशुमालभेत् ॥ १ ॥

नैर्ऋतं वा चरुं निर्वपेत् ॥ २ ॥

तस्य जुहुयात्कामाय स्वाहा कामकामाय स्वाहा नैर्ऋत्यै स्वाहा
रक्षोदैवताभ्यः स्वाहेति ॥ ३ ॥

एतदेव रेतसः प्रयत्नीत्सर्गे दिवा स्वप्ने व्रतान्तरेषु वा समावर्त-
नात् ॥ ४ ॥

तिर्यग्योनिष्यवाये शुक्रमृषभं दद्यात् ॥ ५ ॥

गां गत्वा शूद्रावधेन दोषो व्याख्यातः ॥ ६ ॥

ब्रह्मचारिणः शवकर्मणो व्रतान्निवृत्तिः ॥ ७ ॥

अन्यत्र मातापित्रोः ॥ ८ ॥

स चेष्टाधीयीत कामं गुरोरुच्छिष्टं भेषजार्थं सर्वं प्राश्नीयात् ॥ ९ ॥

गुरुप्रयुक्तधेन्विष्येत कीन्कृच्छ्रांश्चरेद्गुरुः ॥ १० ॥

ब्रह्मचारी चेन्मांसमश्नीयादुच्छिष्टभोजनीयं कृच्छ्रं प्रादक्षराच्च च-
रित्वा व्रतदोषं समापयेत् ॥ ११ ॥

आहसूतकभोजनेषु चैवम् ॥ १२ ॥

XXIII. 1. आलभेत् Bb. आलभेत् E. H. 2. निर्वृतं E. H. 4. एव
रक्षः E. 5. After this Sūtra B. E. H. read : कृष्णलिङ्गं दद्यात्, 6. शुक्र-
लिङ्गं गां गत्वा B. E. H. 11. अक्षीयाच्छिष्टभोजनीयं B. H. समाचरेत् Bb. H.
E. 12. चैवमेव P. H.

अकामतोपनतं मधु वाजसनेयके न दुष्यतीति विज्ञायते
॥ १३ ॥

य आत्मत्याग्यभिज्ञस्तो भवति सपिण्डानां प्रेतकर्मच्छेदः ॥ १४ ॥
काष्ठजललोष्टपाषाणशस्त्रविषरज्जुभिर्च आत्मानमवसादयति स
आत्महा भवति ॥ १५ ॥

अथान्युदाहरन्ति ।

य आत्मत्यागिनः कुर्यात्स्नेहात्प्रेतक्रियां द्विजः ।
स सप्तकृच्छ्रसहितं चरेच्चान्द्रायणव्रतमिति ॥ १६ ॥

चान्द्रायणं परस्तादक्षयामः ॥ १७ ॥

आत्महननाध्यवसाये त्रिरात्रम् ॥ १८ ॥

जीवन्नात्मत्यागी कृच्छ्रं द्वादशरात्रं चरेत्त्रिरात्रं ह्युपवसेन्नित्यं
क्षिग्धेन वाससा प्राणवाय्वनि वायव्यं विः पटेदधमर्षणमिति
॥ १९ ॥

अपि वैतेन कल्पेन गायत्रीं परिवर्तयेत् ॥ २० ॥

अपि चाग्निमुपसमाधाय कूर्म्याण्डैर्जुहुयाच्चृतम् ॥ २१ ॥

पश्चान्यन्महापातकेभ्यः सर्वमेतेन पूयत इति ॥ २२ ॥

अथाप्याचमेदग्निश्च मामन्युश्चेति प्रातर्मनसा पापं ध्यात्वा पूर्वाः

सप्तमन्ता व्याहृतीर्जपेदधमर्षणं वा पठेत् ॥ २३ ॥

मानुषास्थि क्षिग्धं स्पृष्ट्वा त्रिरात्रमासीचम् ॥ २४ ॥

अक्षिग्धे त्वहोरात्रम् ॥ २५ ॥

इवानुगमने वैवम् ॥ २६ ॥

13. आत्मपणं Bb. E. H. अकामतोपनं P. A gloss in B. refers to Bāla-
pāṇi's Prāyaścittavivēka, 119. 20. वैतेन P. H. 31. चाग्निं B. P. H.
23. आत्मा B. E. P. H.

अधीयानानामन्तरागमनेहोरात्रमभोजनम् ॥ २७ ॥

त्रिरात्रमभिषेको विवासश्चान्योन्येन ॥ २८ ॥

श्वमार्जारनकुलशीघ्रगाणामहोरात्रम् ॥ २९ ॥

श्वकुलुटप्रान्यगूकरकङ्कगृध्रभासपारावतमानुषकाकोलूकमा-
सादने सप्तरात्रमुपवासोनिष्युरीषभाषी घृतप्राशः पुनः संस्कारश्च
॥ ३० ॥

ब्राह्मणस्तु शुना दष्टो नदीं गत्वा समुद्रगाम् ।

प्राणायामशतं कृत्वा घृतं प्राश्य ततः शुचिरिति ॥ ३१ ॥

कालोद्भिर्मनसः शुचिरुदकार्कावलोकनम् ।

अविज्ञानं च भूतानां षड्विधा शुचिरिष्यत इति ॥ ३२ ॥

श्वचाण्डालपतितोपस्पर्शने सचैलं ज्ञातः सद्यः पूतो भवतीति
विज्ञायते ॥ ३३ ॥

पतितचाण्डालारावश्रवणे त्रिरात्रं वाग्यता अनभ्रन्त आसीरन्
॥ ३४ ॥

सहस्रपरमं वा तदभ्यसन्तः पूता भवन्तीति विज्ञायते ॥ ३५ ॥

एतेनैव गर्हिताध्यापकयाजका व्याख्याता दक्षिणास्यागात्र
पूता भवन्तीति विज्ञायते ॥ ३६ ॥

एतेनैवाभिज्ञास्तो व्याख्यातः ॥ ३७ ॥

भूणहत्यायां द्वादशरात्रमभ्रक्षो द्वादशरात्रमुपवसेत् ॥ ३८ ॥

२७. अधीयानानामन्तरागमने F. H. २८. अभिषेकः B. अभिषेको F. ३०. 'शुकर'
B. Ban. ed. वकु instead of ककु B. Ban. ed. 'आसवाजसपा' B. Ban. ed.
Bh. E. F. H. 'काकोलूकानां सादने B. Ban. ed. Bh. E. F. H. ३२. 'जघ्ना-
श्ववलेखनं B. F. तदभ्यसन्त्य सचैलं H. ३४. 'चाण्डालाववहने B. ३५.
'सचैलं सन्तः F. H. तदभ्यसन्तः B. ३८. अयापरं पूतं B. F. H.

ग्राह्याणमनृतेनाभिज्ञस्य पतनीयेनोपपतनीयेन वा मासमम्भक्षः
शुद्धवतीरावर्तयेत् ॥ ३९ ॥

अम्भमेधावभृथं वा गच्छेत् ॥ ४० ॥

एतेनैव चाष्टकालीयवाक्यो व्याख्यातः ॥ ४१ ॥

अथापरः कृच्छ्रविधिः साधारणो ष्यूहः ॥ ४२ ॥

अहः प्रातरर्हन्तमहरेकमयाधितम् ।

अहः पराकं तन्मैकमेवं चतुरहौ परौ ॥

अनुग्रहार्थं विप्राणां-मनुर्धर्मभृतां वरः ।

बालवृद्धातुरेष्वेवं शिशुकृच्छ्रमुवाच ह ॥ ४३ ॥

अथ चान्द्रायणविधिः ॥ ४४ ॥

मासस्य कृष्णपक्षादौ ग्रासानद्यास्तुर्दश ।

ग्रासोपचयभोजी स्यात्पक्षद्वये समापयेत् ॥

एवं हि शुकपक्षादौ ग्रासमेकं तु भक्षयेत् ।

ग्रासोपचयभोजी स्यात्पक्षद्वये समापयेत् ॥ ४५ ॥

अत्रैव गाधेस्नामानि अपि वा व्याहृतीर्जयेत् ॥ ४६ ॥

एव चान्द्रायणो मासः पवित्रसृषिसंस्तुतः ।

जनादिष्टेषु सर्वेषु प्रायश्चित्तं विधीयते ॥

विधीयत इति ॥ ४७ ॥

इति नासिष्ठधर्मशास्त्रे वयोर्विज्ञोभ्याम् ॥ २३ ॥

अनातिकृच्छ्रः ॥ १ ॥

ष्यूहं प्रातस्तथा सायमयाधितं पराक इति कृच्छ्रो यावत्स-
कृष्णपक्षादौ तावदग्नीयात्पूर्ववत्सोतिकृच्छ्रः ॥ २ ॥

४३. 'प्रातस्तथा' B. ४६. अथ वा B.

XXIV. १. नासिष्ठः कृच्छ्रः B. F. H.

कच्छ्रोम्भक्षः स कच्छातिरुच्छः ॥ ३ ॥

कच्छाणां व्रतरूपाणि ॥ ४ ॥

श्मश्रुकेशान्वापयेद्बुबोक्षिलोमशिखावर्जं नखाग्निरुत्थैकवासो-
निन्दितभोजी सहद्वैक्षमनिन्दितं त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी दण्डी
कमण्डलुः स्त्रीशूद्रसंभाषणवर्जी स्थानासनशीलोहस्तिष्ठेद्वात्रा-
वासीतित्याह भगवान्वसिष्ठः ॥ ५ ॥

स तद्यदेतद्दर्शनात् नानुनाय नाशिष्याय नासंवत्सरोषिताय
दद्यात् ॥ ६ ॥

सहस्रं दक्षिणा ऋषभैकादश गुरुप्रसादो वा गुरुप्रसादो वेति ॥ ७ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे चतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥

अविहयापितदोषाणां पापानां सहतां तथा ।

सर्वेषां चोपपापानां शुद्धिं वक्ष्याम्यशेषतः ॥ १ ॥

आहिताग्नेर्विनीतस्य वृद्धस्य विदुषोपि वा ।

रहस्योक्तं प्रायश्चित्तं पूर्वोक्तमितरे जनाः ॥ २ ॥

प्राणायामैः पवित्रैश्च दानैर्होमैर्जपैस्तथा ।

मित्ययुक्ताः प्रमुच्यन्ते पातकेभ्यो न संशयः ॥ ३ ॥

प्राणायामान्पवित्राणि व्याहृतीः प्रणवं तथा ।

पवित्रपाणिरासीनो ब्रह्म नैत्यकमभ्यसेत् ॥ ४ ॥

५. 'वांसगिष्टि' B. Ban. ed. H. कमण्डलु B. Bh. E. H. ७. सतवागुदेति
चर्म B. Bh. E. सववागुदेति चर्म H. आतमागुदेति F. सतवा गुदेति Ban. ed.

XXV. १. पवित्रपाणि F. H. E. अहस्त प्रायश्चित्तं तु F. ४. प्रायश्चित्तं
B. Ban. ed. F. H.

आवर्तयन्सदा युक्तः प्राणायामान्पुनः पुनः ।
 आलोमाग्राज्ञस्वाभाश्च तपस्तप्यतु उत्तमम् ॥ ५ ॥
 निरीधाज्जायते वायुर्वायोरग्निर्हि जायते ।
 तापेनापोय जायन्ते ततोन्तः शुध्यते त्रिभिः ॥ ६ ॥
 न तां तीव्रेण तपसा न स्वाध्यायेन वेज्यया ।
 गतिं गन्तुं द्विजाः शक्ता योगात्संप्राप्तुवन्ति याम् ॥ ७ ॥
 योगात्संप्राप्यते ज्ञानं योगो धर्मस्य लक्षणम् ।
 योगः परं तपो नित्यं तस्माद्युक्तः सदा भवेत् ॥ ८ ॥
 प्रणवे नित्ययुक्तः स्याद्ग्राह्यतीषु च सप्तसु ।
 त्रिपदायां च गायत्र्यां न भयं विद्यते क्वचित् ॥ ९ ॥
 प्रणवाद्यास्तथा वेदाः प्रणवे पर्यवस्थिताः ।
 वाङ्मयं प्रणवः सर्वं तस्मात्प्रणवमभ्यसेत् ॥ १० ॥
 यकाक्षरं परं ब्रह्म पावनं परमं स्मृतम् ॥ ११ ॥
 सर्वेषामेव पापानां सङ्करे समुपस्थिते ।
 अभ्यासी दशसाहस्रः सावित्र्याः शोधनं महत् ॥ १२ ॥
 सप्त्याहर्ति सप्तप्रवां गायत्रीं शिरसा सह ।
 त्रिः पठेदायतप्राणः प्राणायामः स उच्यते ॥
 स उच्यत इति ॥ १३ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे पञ्चविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥

प्राणायामान्धारयेन्नीचो यथाविध्यतन्त्रितः ।
 अहीरावकृतं पापं तत्क्षणादेव नश्यति ॥ १ ॥

१. आवर्तयन् B. F. H. तपस्तप्यतु B. Bb. F. H. तपस्तप्यातु उत्तमं
 Ban. ed. ७. वेदया F. H. ९. नित्ययुक्तस्य न भयं विद्यते B. Ban. ed.
 ७. H. १०. प्रणवमभ्यसेत् B. ११. पापानां परं स्मृतं B. F.

कर्मणा मनसा वाचा यदज्ञा कृतमैनसम् ।
 आसीनः पथिमां सन्ध्यां प्राणायामैर्व्यपोहति ॥ २ ॥
 कर्मणा मनसा वाचा यदज्ञा कृतमैनसम् ।
 उत्तिष्ठन्पूर्वसन्ध्यां तु प्राणायामैर्व्यपोहति ॥ ३ ॥
 सव्याहृतिकाः सप्रणवाः प्राणायामास्तु षोडश ।
 अपि धूणहने मासात्पुनन्त्यहरहः कृताः ॥ ४ ॥
 जम्बा कौत्समपेत्येतद्वासिष्ठं चेत्यृचं प्रति ।
 माहित्रं शुद्धवत्पथ्यं सुरापोपि विदुष्यति ॥ ५ ॥
 सकृज्जम्बास्य वामीयं शिवसङ्कल्पमेव च ।
 सुवर्णमपहृत्यापि क्षणाद्भवति निर्मलः ॥ ६ ॥
 इविष्यन्तीयमभ्यस्य न तमंह इतीति च ।
 सूक्तं च पौर्ववं जम्बा मुच्यते गुह्यतल्पगः ॥ ७ ॥
 अपि वाप्सु निमज्जानस्त्रिर्जपेदधमर्षणम् ।
 यथाश्वमेधाबभूथस्तादृशं मनुरब्रवीत् ॥ ८ ॥
 आरम्भयज्ञाज्जपयज्ञो विशिष्टो दशभिर्गुणैः ।
 उपांशुः स्याच्छतगुणः सहस्रो मानसः स्मृतः ॥ ९ ॥
 ये पाकयज्ञाश्वत्वारो विधियज्ञसमन्विताः ।
 सर्वे ते जपयज्ञस्य कलां नार्हन्ति षोडशीम् ॥ १० ॥
 आप्येनैव तु संसिध्येद्वाह्यगो नात्र संदायः ।
 कुर्यादस्यं च वा कुर्यान्मैत्रो ब्राह्मण उच्यते ॥ ११ ॥

XXVI. 2. यदज्ञा B. कृतमानसः P. H. कृतमानसां B. कृतमैनसां Ban. ed.
 प्रथमां सन्ध्यां E. F. H. 3. यदज्ञा B. After this Sātra B. Bh. E. F. H.
 mad. प्राणायामैर्व्यपोहति B. After this Sātra B. Bh. E. F. H. mad. प्राणायामैर्व्यपोहति B. After this Sātra B. Bh. E. F. H. mad.
 तु कः ॥ यदज्ञा B. H. सन्ध्यायाम् B. E. सन्ध्यायाम् F. H. चेत्यृचं B. H.
 E. F. ताभिर्न. B. F. 7. यथाश्वमेधा B. E. F. इतीति B. F. H. 8. चिः पठेत् P.
 H. 9. विधियज्ञाज्जपयज्ञः Manu II., 88; Vishnu LV., 19. 11. आप्येनैव
 B. H. E. F. H. कुर्यादस्यं च वा E. F.

आपिनां होमिनां चैव ध्यायिनां तीर्थवासिनाम् ।
 न परिवसन्ति पापानि ये च क्ताः शिरोव्रतैः ॥ १२ ॥
 यथाम्निर्वायुना धूतो हविषा चैव दीप्यते ।
 एवं आप्यपरो नित्यं ब्राह्मणः संप्रदीप्यते ॥ १३ ॥
 स्वाध्यायाध्यायिनां नित्यं नित्यं च श्रयतात्मनाम् ।
 जपतां जुहतां चापि विनिपातो न विद्यते ॥ १४ ॥
 सहस्रपरमां देवीं शतमध्यां दशावराम् ।
 शुद्धिकामः प्रसृज्जीत सर्वपापेष्वपि स्थितः ॥ १५ ॥
 क्षत्रियो बाहुवीर्येण तरेदापदमात्मनः ।
 धनेन वैश्यशूद्रौ तु जपैर्होमैर्हिजोत्तमः ॥ १६ ॥
 यथाश्वा रथहीनाः स्थू रथो वाग्नैर्विना यथा ।
 एवं तपस्त्वविद्यस्व विद्या वाप्यतपस्विनः ॥ १७ ॥
 यथार्चं मधुसंयुक्तं मधु वाचेन संयुतम् ।
 एवं तपश्च विद्या च संयुक्तं भेषजं महत् ॥ १८ ॥
 विद्यातपोभ्यां संयुक्तं ब्राह्मणं जपनैत्यकम् ।
 सदापि पापकर्माण्येवो न प्रतियुज्यते ॥
 एनो न प्रतियुज्यत इति ॥ १९ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे षाड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥

यथकार्यशतं साधुं कर्तुं वेदस्य धार्यते ।

सर्वं तप्तस्य वेदामिर्दहत्याग्निरिवेन्धनम् ॥ १ ॥

13. यथाम्निर्वायुनोद्धृतः F. H. आप्यपरो, P. H. 14. चैव instead of चापि
 B. F. H. 16. जपनैः B. F. H. 17. यथा वाग्नैर्विना विना B. F. H.
 18. वाग्नैः F. H. भेषजं F. H.

XXVII. 1. यथकार्यशतं साधुं कर्तुं वेदस्य धार्यते J.

यथा जातबलो वह्निर्देहत्याग्नौ नपि वृमान् ।
 तथा दहति वेदग्निः कर्मजं दोषमात्मनः ॥ ९ ॥
 हत्वापि स इमाँल्लोकान्भुञ्जानोपि यतस्ततः ।
 ऋग्वेदं धारयन्विप्रो नैनः प्राप्नोति किञ्चन ॥ १० ॥
 च वेदबलमाश्रित्य पापकर्मरतिर्भवेत् ।
 अज्ञानाच्च प्रमादाच्च दह्यते कर्म नेतरत् ॥ ११ ॥
 तपस्तप्यति द्यौरण्ये मुनिर्मूलकलाशनः ।
 ऋचमेकां च योधीते तच्च तानि च तत्समम् ॥ १२ ॥
 इतिहासपुराणाभ्यां वेदं समुपबृंहयेत् ।
 विभेद्यल्पश्रुताद्देवो नामयं ग्रहरिष्यति ॥ १३ ॥
 वेदाभ्यासीन्वहं शक्त्या महायशक्रियाक्रमः ।
 नाशयत्याशु पापानि महापातकजान्यपि ॥ १४ ॥
 वेदोदितं स्वकं कर्म नित्यं कुर्यादतन्निवृतः ।
 तद्धि कुर्वन्त्यथाशक्त्या प्राप्नोति परमां गतिम् ॥ १५ ॥
 याजनाध्यापनाद्यौनात्तथैवासम्प्रतिग्रहात् ।
 विप्रेषु न भवेदोषो ज्वलनार्कसमो हि सः ॥ १६ ॥
 शङ्कास्थाने समुत्पन्ने अभोज्यभोज्यसंशके ।
 आहारशुद्धिं वक्ष्यामि तन्मे निगदतः शृणु ॥ १७ ॥
 अक्षारलवणां रूक्षां पिबेद्गार्ही सुवर्चलाम् ।
 त्रिरात्रं शङ्कुपुष्पीं च ब्राह्मणः पयसा सह ॥ १८ ॥
 पलाशवित्त्वपत्राणि कुसुमन्यद्भानुदुम्बरान् ।
 काथयित्वा पिबेदापस्त्रिरात्रेणैव शुध्यति ॥ १९ ॥

२. जातबलः । ३. वेदः । ४. नैनप्राप्नोति. H. ५. नेतरत्. E. F. H.
 ६. 'कलाशिनः' E. H. ७. 'किञ्चासनः.. B. F. H. ८. 'वयाशक्ति. F. H. ९.
 'वक्ष्यामि' B. F. १०. 'अभोज्यवत्. H. ११. रूक्षां. F. H.

गोमूत्रं गोमयं क्षीरं दधि सर्पिः कुशोदकम् ।
 एकरात्रोपवासश्च श्वपाकमपि शोधयेत् ॥ १३ ॥
 गोमूत्रं गोमयं चैव क्षीरं दधि घृतं तथा ।
 पञ्चरात्रं तदाहारः पञ्चगव्येन शुध्यति ॥ १४ ॥
 यावान्विधिनोपयुज्जानः प्रत्यक्षेणैव शुध्यति ।
 विशुद्धभावे शुद्धाः स्युरशुद्धे तु सराणिनः ॥ १५ ॥
 हविष्यान्प्रातराशांस्त्रीन्सायमाशांस्तथैव च ।
 अयाचितं तथैव स्यादुपवासत्रयं भवेत् ॥ १६ ॥
 अथ चैत्वरते कर्तुं दिवसं मारुताशनः ।
 रात्रौ जलाशये व्युष्टः प्राजापत्येन तत्समम् ॥ १७ ॥
 साविध्यष्टसहस्रं तु अपं कृत्वोत्थिते रवौ ।
 मुच्यते पातकैः सर्वैर्यदि च ब्रह्महा भवेत् ॥ १८ ॥
 यो वै स्तेनः सुराणो वा धूषहा गुरुस्तल्पगः ।
 धर्मशास्त्रमधीत्येव मुच्यते सर्वपातकैः ॥ १९ ॥
 दुरिष्ठानां दुरिष्ठानां पापानां महतां तथा ।
 कृच्छ्रं चान्द्रायणं चैव सर्वपापप्रणाशनम् ॥ २० ॥
 एकैकं वर्षयेत्पिण्डं शुक्ले कृष्णे च हासयेत् ।
 अमावास्यां न भुञ्जीत एवं चान्द्रायणो विधिः ॥
 एवं चान्द्रायणो विधिरिति ॥ २१ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे सप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥

न स्त्री दुष्यति जारेण न विप्रो वेदकर्मणा ।
 नापो मूत्रपुरीषेण नाग्निर्दहनकर्मणा ॥ १ ॥
 स्वयं विप्रतिपन्ना वा यदि वा विप्रवासिता ।
 बलात्कारोपभुक्ता वा चोरहस्तगतापि वा ॥ २ ॥
 न त्याज्या दूषिता नारी नास्यास्त्यागो विधीयते ।
 पुष्पकालमुपासीत ऋतुकाले न शुष्यति ॥ ३ ॥
 स्त्रियः पवित्रमतुलं नैता दुष्यन्ति कर्हिचित् ।
 मासि मासि रजो ह्यासां दुष्कृतान्यपकर्षति ॥ ४ ॥
 पूर्वं स्त्रियः सुरैर्भुक्ताः सोमगन्धर्ववह्निभिः ।
 गच्छन्ति मानुषान्पश्चात्तैता दुष्यन्ति धर्मतः ॥ ५ ॥
 तासां सोमोददच्छौचं गन्धर्वः शिक्षितां गिरम् ।
 अग्निश्च सर्वमेध्यत्वं तस्माग्निष्कल्मषाः स्त्रियः ॥ ६ ॥
 त्रीणि स्त्रियः पातकानि लोके धर्मविदो विदुः ।
 भर्तृवधो भूणहत्या स्वस्य गर्भस्य पातनम् ॥ ७ ॥
 वस्तः प्रसवणे मेध्याः शकुनिः फलपातने ।
 स्त्रियश्च रतिसंसर्गेश्च मृगग्रहणे शुचिः ॥ ८ ॥
 अजाश्च मुखतो मेध्या गावो मेध्यास्तु पृष्ठतः ।
 ब्राह्मणाः पादतो मेध्याः स्त्रियो मेध्यास्तु सर्वतः ॥ ९ ॥
 सर्ववेदपवित्राणि वक्ष्याम्यहमतः परम् ।
 येषां जपैश्च होमैश्च पूयन्ते नात्र संशयः ॥ १० ॥
 अघमर्षणं देवकृतं शुद्धवत्यस्तरत्समाः ।
 कूटमाण्डानि पावमान्यो दुर्गासावित्रिरेव च ॥ ११ ॥

XXVIII. 1. जारेण B. F. 2. बलात्कारेण युक्ता. E. H. चोर F. H.
 3. पश्चात् च दुष्यन्ति F. H. 4. सर्वमेध्यत्वं B. F. H. 5. भर्तृवधः F. H. 6. फल-
 पातने F. H. वस्तो मन्त्रावणे मेध्याः H. 11. शुद्धवत्यस्तरत्समाः Bh. E. H.

अतीवङ्गाः पदस्तोभाः सामानि व्याहृतीस्तथा ।
 भारण्डानि सामानि च गायत्रं रैवतं तथा ॥ १२ ॥
 पुरुषव्रतं च भासं च तथा देवव्रतानि च ।
 अभिलङ्गं बार्हस्पत्यं वाक्सूक्तं मध्वचस्तथा ॥ १३ ॥
 शतरुद्रियमथर्वशिरस्त्रिसुपर्णं महाम्रतम् ।
 गोसूक्तं चाश्वसूक्तं च शुद्धाशुद्धीये सामनी ॥ १४ ॥
 त्रीण्याज्यदोहानि रथन्तरं च ।
 अग्नेर्व्रतं वामदेव्यं बृहच्च ।
 एतानि जप्तानि पुनन्ति जन्तू-
 ज्ञातिस्मरत्वं लभते यदीच्छेत् ॥ १५ ॥
 अग्नेरपस्यं प्रथमं सुवर्णं
 भूर्वैष्णवी सूर्यसुताश्च गावः ।
 तासामनन्तं फलमश्नुवीत
 यः काश्चनं गां च महीं च दद्यात् ॥ १६ ॥
 उपरुन्धन्ति दातारं गौरश्चः कनकं क्षितिः ।
 अश्रोत्रियस्य विप्रस्य हस्तं वृद्धा निराकृतेः ॥ १७ ॥
 वैशाख्यां पौर्णमास्यां तु ब्राह्मणान्सप्त पञ्च वा ।
 तिलान्दौत्रेण संयुक्तान्कृष्णान्वा यदि वेतरान् ॥ १८ ॥
 मीयतां धर्मराजेति यद्वा मनसि वर्तते ।
 बावन्जीवकृतं पापं तत्क्षण्णदेव महयति ॥ १९ ॥

12. अभिवङ्गाः B. Ban. ed. भारण्डानि. B. Ban. ed. भावानि. E. Bh. and F. omit this Sūtra and 13a. 13. चत्वार्यं च B. अस्तिर्वा B. Ban. ed. अस्तिर्वा. F. अभिलङ्गाः Bh. H. वाक्सूक्तमध्वचस्तथा. F. वाक्सूक्तमध्व-
 क्षया. H. 14. महापदं व्रतं H. शुद्धं शुद्धेन Bh. E. P. H. इन्द्रसुद्धे B. Ban. ed.
 चन्द्रसूक्ते and चन्द्रसुद्धे Vishnu LV. 20. 15. दद्यात्कुरं B. P. 16. तासामनन्तं
 F. H. 17. उपरुन्धन्ति. दातारं. B. Ban. ed. H. उपरुन्धन्ति Bh. P. H. इस्तं
 कनकं B. निराकृतेः Bh. P. H. 18. च instead of वृ B. H.

सुवर्णनाभं कृत्वा तु सखुरं कृष्णमार्गजम् ।
 तिलैः प्रच्छाद्य यो दद्यात्तस्य पुण्यफलं शृणु ॥ २० ॥
 ससुवर्णगुहा तेन सशैलवनकानना ।
 चतुर्वक्त्रा भवेद्भक्ता पृथिवी नाम्न संशयः ॥ २१ ॥
 कृष्णाजिने तिलान्कृत्वा हिरण्यं मधुसर्पिणी ।
 ददाति यस्तु विप्राय सर्वं तरति दुष्कृतमिति ॥
 सर्वं तरति दुष्कृतमिति ॥ ॥ २२ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रेष्टविंशोऽध्यायः ॥ २८ ॥

दानेन सर्वान्कामाप्नोति ॥ १ ॥
 चिरजीवित्वं ब्रह्मचारी रूपवान् ॥ २ ॥
 अहिंस्युपपद्यते स्वर्गम् ॥ ३ ॥
 अग्निप्रवेशाद्ब्रह्मलोकः ॥ ४ ॥
 मौनात्सीभाग्यम् ॥ ५ ॥
 नागाधिपतिरुदकावासात् ॥ ६ ॥
 निरुजः क्षीणकोषः ॥ ७ ॥
 तोयदः सर्वकामसमृद्धः ॥ ८ ॥
 अन्नप्रदाता सुचक्षुः स्मृतिमान् ॥ ९ ॥
 मेधावी सर्वतोभयदाता ॥ १० ॥
 गोमय्युक्ते सर्वतीर्थोपस्पर्शनम् ॥ ११ ॥
 शय्यासनदानादन्तःपुराधिपत्यम् ॥ १२ ॥
 छत्रदानाद्बृहत्लाभः ॥ १३ ॥

गृहप्रदो नगरमाप्नोति ॥ १४ ॥

उपानत्प्रदाताय न मासादयते ॥ १५ ॥

अथाप्युदाहरन्ति ।

यत्किञ्चित्कुरुते पापं पुरुषो वृत्तिकर्षितः ।

अपि गोचर्ममात्रेण भूमिदानेन शुध्यति ॥ १६ ॥

विमायाचमनार्थं तु दद्यात्पूर्णकण्डलुम् ।

मेत्य तृप्तिं परां प्राप्य सोमपो जायते पुनः ॥ १७ ॥

अनङ्गुहां सहस्राणां दानानां धूर्यवाहिनाम् ।

सुपात्रे विधिवदानं कन्यादानेन तत्समम् ॥ १८ ॥

त्रीण्याहुरतिदानानि गावः पृथ्वी सरस्वती ।

अतिदानं हि दानानां विद्यादानं ततोधिकम् ॥ १९ ॥

आत्यन्तिकफलप्रदं मोक्षसंसारमोचनम् ।

योनिसूयुरिमं विद्वानाचारमनुवर्तते ॥ २० ॥

अद्भ्युधानः शुचिर्दान्तो धारयेच्छृणुयादपि ।

विहाय सर्वपापानि नाकपृष्ठे महीयत इति ॥

नाकपृष्ठे महीयत इति ॥ २१ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे एकोनविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥

धर्मं चरत माधर्मं सत्यं वदत माभूतम् ।

दीर्घं पश्यत मा द्रुत्वं परं पश्यत मापरम् ॥ १ ॥

ब्राह्मणो भवत्यग्निः ॥ २ ॥

14. नगरं B. 18. दद्यातां II. विधिवदन्तां B. Ben. ed. F. H. 19. त्रीण्या-
हुरिति समासः E. आतिदानं विरुध्यमानं F. 20. आत्यन्तिकफलं. 21. योनिनां
सूयुरिति विद्वान् B. Ben. ed. योनिनां संपत्तिं E. योनिनां संपत्तिं. F. H.

अग्निर्वै ब्राह्मण इति श्रुतेः ॥ १ ॥

तच्च कथम् ॥ ४ ॥

तत्र सदो ब्राह्मणस्य शरीरं वेदिः संकल्पो यज्ञः पशुरात्मा
रशना वृद्धिः सदो मुखमाहवनीयं नाभ्यामुदरोऽग्निर्गार्हपत्यः
प्राणोऽध्वर्युरपानो होता व्यानो ब्रह्मा समान उग्रातात्मेन्द्रियाणि
यशपात्राणि य एवं विद्वानिन्द्रियैरिन्द्रियार्थं जुहोतीत्यपि च
काठके विशायते ॥ ५ ॥

अथान्युदाहरन्ति ।

पाति त्राति च दातारमात्मानं चैव किंलिखात् ।

वेदेऽन्नसमृद्धेषु हुतं विप्रमुखाग्निषु ॥ ६ ॥

न स्कन्दते न व्यथते नैनमभ्यापते च यत् ।

वरिष्ठमग्निहोत्रास्तु ब्राह्मणस्य मुखे हुतम् ॥ ७ ॥

ध्यानाग्निः सत्योपचयनं क्षान्त्याहुतिः

सुखं द्वीः पुरोडाशमहिंसा संतोषो ।

यूपः कृच्छ्रं भूतेभ्यो भयदाक्षिण्यमिति

कृत्वा क्रतु मानसं याति क्षयं बुधः ॥ ८ ॥

जीर्यन्ति जीर्यतः केशा इन्ता जीर्यन्ति जीर्यतः ।

जीवनाशा धनाशा च जीर्यतोपि न जीर्यति ॥ ९ ॥

या दुस्त्यजा दुर्मतिभिर्या न जीर्यति जीर्यतः ।

यासौ प्राणान्तिको व्याभिस्तां तृष्णां त्यजतः सुखमिति ॥ १० ॥

XXX. ६. कावे विशायते H. ६. त्राति E. ७. नैनमभ्यापते च यः B. Ben.
ed. न विप्रमुखाग्निषु Manu VII., 84. नैनमभ्यापते च यः F. ८. क्षान्त्या-
हुति B. Ben. ed.

नमोस्तु मित्रावरुणयोर्हृदयात्मजाय शतयासवे वसिष्ठाय
वसिष्ठायेति ॥ ११ ॥

इति वासिष्ठधर्मशास्त्रे त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥

॥ समाप्ता वेदं वासिष्ठधर्मशास्त्रमध्यात्म्या ॥

APPENDIX.

THIS Appendix contains a complete collection of quotations from Vasishtha's *Dharmasāstra* found in Vijñāneśvara's *Mitāksharā* (Mit. ed. Bomb. 44ke 1785), Aparārka's *Yājñavalkyadharmasāstranibandha* (Ap. MS.), Nandapāṇḍita's *Vaijayanī* (Vaij. MS.), Devāṇḍabhaṭṭa's *Smṛitichandrikā* (Sm. MS.), Nīlakaṇṭha's *Vyavahāramayūkha* (May. ed. Bomb. A.D. 1880), Mitrāmīśra's *Vīramitrodaya* (Vīr. Khidirapura, 44ke 1787), Mādhavāchārya's *Parāśarasamṛitisyākyā* (Mādh. MS.), and Kamalākara's *Vivādatāṇḍava* (Kam. MS.)

A. Quotations which occur in the present edition:—

अथ भ्रातृणां शयविभागी जायमानवस्थाः स्निग्धस्वाद्यानामुच्यतामाद्य ॥ ८

अभावात्कां महात्मानि पुत्रं कन्वायलकुतान् । जस्तां श्रीं जायते

पुत्रः स मे पुत्रो भविष्यति ॥ ८

तृतीयः पुत्रिकैव ॥ ८

द्वितीयः पुत्रः पुत्रिकैव ॥ ८

पौनर्भवभ्रातृः ॥ ८

येन येषां स्वयमुपाजितं स्वास्तं ब्रह्मणेव हरेत् ॥ ८

अनृणास्त्वाभयान्तरयताः ॥ ८

अनृणास्त्वाभयान्तरयताः ह्रीर्बोध्यन्तपरितापः । नरुणं ह्रीर्बोध्यन्तामाद्य ॥ ८

अमिसौ गरुडौ च सख्यपणिर्धनपहः ।

सौमदारहरौ च यदेते आवतामिनः ॥ ८

(a) Vas. XVII., 40-41; Mit. ch. II., l. 52, p. 1; Vīr. l. 182, p. 2; May. 38, 6, 7; Mādh., Kam., Ap.

(b) Vas. XVII., 17; Mit. II., l. 56, p. 1; Vīr. l. 185, p. 1; May. 38, 25, 26; Kam. Vaij.

(c) Vas. XVII., 15; Mit. ch. II., l. 52, p. 1; Ap. Vaij. May. 38, 27.

(d) Vīr. l. 185, p. 2.

(e) Vīr. 182, p. 1. Vaij.

(f) Vas. XVII., 51. May. 47, 25; Vaij.

(g) Vas. XVII., 32; Mit. II., 61, 2; Vīr. 221, 2; May. 64, 5; Kam.

(h) Vas. XVII., 52-54; May. 64, 21; Ap. Vaij. Mit. II., 61, 2; Vīr. 221, 2, Kam.

(i) Vas. III., 16; Mit. ch. II., 10, p. 2; Vīr. 6, 2. Vaij. Ap. May. 91, 7.

राजन्वधेद्राक्षणीमभिगच्छेच्छरपयचैर्वैदित्वा राजन्वधसौ मास्तेष्वं वैदयो
राजन्वधां मेधुनमाचरञ्जुस्तु राजन्वधैदयोः ॥ ५ ॥

B. Quotations which go by the name of Vasishtha, but are not found in our MSS.

अथ वा न मवेदन्वा वक्तव्यं वा तन्मनुष्यम् ।
अनुवन्विष्युपव्यादि नरो भवति किञ्चिद्यी ॥ १ ॥
तन्मवेत्तन्म ननु वक्तव्यं तु तथैव तत् ।
विभिर्देवैः शक्तार्थं वक्तव्यं तत्पृथक्पृथक् ॥ २ ॥
निजकाले तु शक्तार्थं विज्ञातं यत्र साक्षिभिः
एकैकं वादयन्तत्र विभिरेवः प्रकीर्तितः ॥ ३ ॥
अथ चेदुक्तं मृगाल्लवतो मित्रलक्षणम् ।
मृगो नरकमाप्नोति तिर्यग्गच्छत्यसंख्यम् ॥ ४ ॥
मृगो वद वषाणि दध वषाणि गर्दभः ।
था चैव दध वषाणि भासो वा निजविद्यतिम् ॥ ५ ॥
कृमिकीटपतङ्गेषु चत्वारिंशत्तथैव च ।
मृगस्तु दध वषाणि जायते मानवस्ततः ॥ ६ ॥
अमुष्यं तु यवानोति मृकोन्धस्तु भवेद्दि सः ।
पानरो जायते पञ्चास्य परिव्रज्यन्धवः ॥ ७ ॥
धन्वन्धवविरो मृकः कुठ्ठी नमः पिपासितः ।
कुमुदितः शङ्खगृहे भिक्षते शर्वबा सह ॥ ८ ॥
ह्यात्वेतान्मृते क्षीयान्शान्त्वा सखे च तनुमान् ।
शेखरकनिधान्धव सखे शार्ङ्ग्ये वरेदतः ॥ ९ ॥
लौकिक राजकीयं च तेख्ये विद्याद्विलक्षणम् ।
राजकीयं चतुर्वैदिकमेवै तु लौकिकम् ॥ १० ॥
धिरकं च स्वहस्तं च तथोपगतसंहितम् ।
आधिपत्यं चतुर्वै च पञ्चमं कवचकम् ॥ ११ ॥
वहं तु स्थितिपञ्चकं सधनं धन्विपञ्चकम् ।
विद्वज्जिपञ्चकं वैद्यमदधा लौकिकं स्वहस्तं ॥ १२ ॥
धिरकं नाम लिखितं पुण्यैः पौरुषैः ।
आधिपत्यविधिर्विद्वेद्यैर्वाचनैर्वचनैः ॥ १३ ॥

(f) Vas. XXI, 8; Vaj. Kam.
1. Vtr. 37, 18; Ap. Vaj. Kam.
8-9. Vtr. 168, 19; May. 15,
24; Ap. Vaj.
4-9. Vtr. 170, 171; Sm. Ap.

10. May. 9, 24; Sm. Ap. Vtr.
197.
11-12. Vtr. 197, Sm. Ap.
13-14. Sm. Ap. Vaj.

स्वकीयैः पित्रमामाद्यैर्यथैवसाक्षिणान् ।
 प्रतिनामभिराक्रान्तमर्थसाक्षिस्वहस्तवत् ।
 स्पष्टावगतसंयुक्तं कथास्तुत्युक्तलक्षणम् ॥ १४ ॥
 राज्ञः स्वहस्तसंयुक्तं स्वमुद्राभिहितं तथा ।
 राजकीयं स्मृतं लेख्यं सर्वेष्वर्थेषु साक्षिमत् ॥ १५ ॥
 धातुसं प्रथमं श्रेयं ज्ञापयत्तं तथा परम् ।
 भाषाप्रज्ञापनपक्षे राजकीयं यमुक्तिवत् ॥ १६ ॥
 सामन्तैश्चथ भूखेभु राटपालादिकेषु वा ।
 कार्यमाविश्यते येन तदाज्ञापनमुच्यते ॥ १७ ॥
 कृत्स्नमुदीहिताचार्यमान्त्रेभ्यश्चर्हिषेभ्य च ।
 कार्यं निवेद्यते येन पक्षं प्रज्ञापनाय तत् ॥ १८ ॥
 पूर्वपक्षं स्वभाषीकं प्रादिषाकीभिलेखयेत् ।
 पाण्डुलेखेन फलके ततः पक्षं विरोधयेत् ॥ १९ ॥
 यथीपन्त्रस्तथाभ्यायं संयुक्तं सौत्तरिकम् ।
 वाचपारम्भकं चैव ज्ञापयत्तकमुच्यते ॥ २० ॥
 मातृकाकादितस्ताङ्गं मुद्रितं राजमुद्रया ।
 सिद्धये वादिने ह्याज्ञाधिने ज्ञापयत्तकम् ॥ २१ ॥
 सभासदहथ ये तत्र स्मृतिशास्त्रविदः स्थिताः ।
 यथाविषयं विधौ तद्वत्स्वहस्तं तत्र शपयेत् ॥ २२ ॥
 कार्तं निवेद्य राजानं स्थानं निवसितं तथा ।
 शपके माहके चैव पित्रमाम्ना च संयुतम् ॥ २३ ॥
 कार्तिं स्वगीर्णं शाखं च द्रव्यमाधि सप्तयमकम् ।
 वृद्धिं माहकहस्तं च विविताथीं च साक्षिणैः ॥ २४ ॥
 मुख्यकाले निरुद्धानां लेख्यानामाधिकर्मणि ।
 येन युक्तं भवेत्पूर्वं तस्माधिर्बलवत्तरः ॥ २५ ॥
 कवेकविषये सौ तु भोक्तुकामाहुपागसौ ।
 विभक्त्याधिः समस्तत्र भोक्तव्य इति विधयः ॥ २६ ॥
 सामान्योयं धर्मसमुद्गृहणार्थं
 काले काले पालनीयो भवतिः ।
 सर्वानेतान्नाविनः पाधिबेन्नान्
 भूयो भूयो वाचते रामभद्रः ॥ २७ ॥

16-18. May. 11, 10; Vir. 196;

Sm. Ap. Vajj.

19. Sm. Mādh. Ap.

20-21. Vir. 196, 1; Mit II.,

33; Sm.

22. Mit. II., 33; Sm. Ap.

23-24. Vir. 191; Sm. Ap.

25. May. 67, 16; Vir. 311. Ap.

26. May. 67, 17; Vir. 96; Sm.

27. Ap. Vajj. Kam.

रुणसि रोहसी आस्य बाधस्कीर्तिस्तरुहिवनी ।
 तावत्किलायमध्यासे सुकृती वैशुधं परम् ॥ २८ ॥
 ताम्रायःकांस्वरीतीनां अपुनः सीसकस्य च ।
 त्रिगुणा तिष्ठती दृष्टिः कालाधिरक्तस्व जु ॥ २९ ॥
 इत्तचर्षादिधशूद्रवणां सुम्भवाणां तपैव च ।
 भक्त्या इक्षिरेतेषां पुष्पमूलफलस्य च ॥ ३० ॥
 पुत्रेण लोकास्त्रयसि पीथेणामध्यममुतै ।
 अथ पुत्रस्य पीथेण ब्रह्मस्वामीति पिष्टपम् ॥ ३१ ॥
 कथेयस्यांशोधिकी वैकः कमिष्टस्य वरः स्तुतः ।
 समांशनाशः श्रेयाः स्तुरवन्ता भविषी तया ॥ ३२ ॥
 आशुणामभिभक्तानां लघुत्थानं भवेत्सह ।
 न सक्त विचनं भाने पिता दध्यात्कथे च न ॥ ३३ ॥

28. Ap. Vaj. Kam.

29. Vir. 299; Ap.

30. Vir. 300; Ap. Vaj.

31. Vir. 644; Ap. Vaj.

32. Vir. 561; Vaj. Kam.

33. Vir. 562; Ap. Sm.

INDEX TO THE VEDIC MANTRAS

Quoted in Vasishtha's Dharmasāstra.

[This Index does not include short sacrificial formulas and invocations, and those mantras which are quoted by their names only, such as e.g. Aghamarshana, Devakṛita, &c. See the references in Prof. Bühler's translation.]

अकामतोपनतं ननु २३, १३.
अमिराचारैस्तव ७, ३.
अमिर्वै ब्राह्मणः १०, ३.
अस्मान्वाभ्यस्तुमनेवास्मा न ५, १.
अथ क्षेप्यवम्भारं भवति २०, ३६.
अभिमिकागुरुकया वामृतं ५, २.
अभिर्विज्ञाते वरघवे ४, ३२.
अनन्ताः पुत्रिणां लीलाः १७, २.
अथ नः सौष्टुचर्यं २१, १.
अथि नः श्री विजयिष्यमाणाः १२, २४.
अप्रजाः सम्प्रविणः १७, ३.
अभिघातो गीतवेनामिमुतां २२, ७.
अविज्ञाता हि गर्भाः पुत्रासी भवन्ति
२०, २४.
अवीर्जवपस्यं भवति १२, ३१.
अस्य वामस्त २६, ३.
आचनेदमिथ मामनुष्ठ २३, २३.
इन्द्रास्तिषीर्षाणं त्वाहं हत्वा ५, ८.
इहापूर्तस्य तु घटमेष १, ४४.
एकेन बहूस्त्रायते १५, ८.
शायम्या ब्राह्मणमनुष्ठत ४, ३.
गुरुवगुरुपुत्रस्य वर्तितव्यं ११, ५४.
सर्वं सर्वं ब्राह्मणस्य घरीरे १०, ५.
तरति सर्वं पाप्मानं २२, ३.
तस्माद्गृहितनतोधिरेष्यं कर्तं १, ३६.
तस्माद्ब्राह्मणोनाथः १, ४५.
त्रिभिर्कनैर्कणवाग्ब्राह्मणो ११, ४८.
त्रिराजितो वापराजः पूतो भवति २०, २८.
भविष्यद्वृक्षा वं १, १६.
इवमु ह वै पुरुषस्य रेतो २, ५.
न क्षमहः २६, ७.

निरुक्तं ह्येनः कवीदो भवति २०, २१.
पथास्तिन्युर्विधार्थो १, १५.
प्रजाभिरमे अस्तुत्वमस्मानि १७, ४.
प्रजातां च स्त्रीणां ४, १८.
शिव्यं चाभ्युदधिकं १, ४६.
मध्युरोहितं रामुष्टुभोति ११, ४.
ब्राह्मणो भवतु वज्रपादे १, ४५.
ब्राह्मणो देवमावर्षं करोति १, ४५.
ब्राह्मणोऽस्य गुरुकमासीद ४, २.
भक्ष्यो क्षेप्यननुहो मेधो १४, ४६.
ननसा भर्तुवावचरे २१, ६.
महाजं वा वन्देदेवमस्मा ४, ८.
या वस्तुः सीता १, ३०.
यमेव विद्याः क्षुण्णिममनं २, १.
राजम्भेद्ब्राह्मणीमभिगच्छेच्छरपयैः
२१, ३.
ताज्जानं पवित्रस्तथोव १, ३४.
लोमानि वृक्षोर्मुहोति २०, २६.
वामस्तवम्भ एतवैव मासं २१, ७.
विद्या ह वै ब्राह्मणमाजगम २, ८.
वैदम्येद्ब्राह्मणीमभिगच्छेच्छीविर्वर्गैः
२१, २.
वैदवानरः पवित्रावतिथिर्ब्राह्मणो ११, १३.
व्यावये तु संवत्सरं २१, ८.
शुभः शोषो वै द्युपेन निमुक्तो १७, ३५.
शुभश्चेद्ब्राह्मणीमभिगच्छेच्छीरपयैः २१, १.
सा माज्ज्याभ्यवच्छाज्यान् ५, ७.
सोमोऽस्य राजा भवति १, ४५.
समिच्छत्वं सातपुह्यं ४, १७.
हरिधन्त्री वै राजा १७, ३२.
हविष्यन्तमजरं २६, ७.

AN ALPHABETICAL LIST

Of those terms in "Vasishtha's Dharmasūtra" which appear to be important for the purposes of Sanskrit Lexicography.

अभेदत २८, १९.
 अभ्यासेन ८, ९.
 अभ्यास १९, ९.
 अभ्यर्चन २२, १५, २८, १९.
 अभिप्रा २८, १९.
 अयर्वशिरस २२, १, २८, १९.
 अनसत्त्वाभाव ४, ३३; २०, ४३.
 अनाद्य १, ४९.
 अनुक्त ३, ३.
 अन्तःपुराधिपत्य २९, १९.
 अन्तःपुरी १९, ४३.
 अन्वासेन १३, १९.
 अपपात्र २०, १९.
 अपिप्रा २८, १९.
 अष्ट ५, २.
 अर्थाश्वर १६, १२.
 अलक्षण ३, ७.
 अवस १९, ५७.
 अवस १०, २७.
 अवसूक्त २८, १९.
 अद्वया १३, २९.
 अद्वयस्य २७, १८.
 आपराधशी १९, ४३.
 आपार ३, ९.
 आपात्रोक्त २८, १९.
 आपात्री २७, १९, १९.
 आपात्री १, ८.
 आपात्रोक्त २९, १.
 आपात्र आहाराश्वर २९, १९.
 आपात्र ३, ७.

हासि २२, ७.
 हस १, ९.
 हपकरण ३, ५९.
 हौतुम्बर २०, ४९.
 हौतु २३, ३९.
 कल्प्य १९, ९.
 काल ७, ८.
 कालकवन १, ८.
 किञ्चित् ३, २३.
 कुम्भाक्ष २९, १९, २९, २८, १९.
 कुम्भार कर्तु २९, १९.
 गोपनीया २९, १९.
 गोपुक्त २८, १९.
 गोपुक्त वृत्ति २८, २९.
 गोपुक्तस्व २, ३७.
 गोपुक्त ३, २०.
 गोपुक्तान्तर २९, १९.
 गौर १, २.
 गोपुक्त ३, १९.
 गोपुक्त ३, १९.
 गोपुक्त २८, १९.
 गोपुक्त २, ४७.
 गोपुक्त ३, १९, २८, १९.
 गोपुक्त १९, २.
 गोपुक्त २९, १९.
 गोपुक्त १९, १९.
 गोपुक्त २८, १९.
 गोपुक्त २८, १९.

देवजत २८, ११.
 दिङ्मात्र ११, १५.
 धन १, ४२.
 धर्म ६, २२.
 धृ causa, २६, १.
 मग्न ११, ११.
 भित्तीयशक्ति ८, १७.
 भित्त्वयस्योपवीति ८, १७.
 निदान १, १४.
 नियम ६, २२.
 निहार ११, १४.
 नैहारिका ११, १५.
 पदसौभ २८, १२.
 परिमह १०, ६.
 परिपक्व ३, ५.
 पर्व १२, २१.
 पवित्रोद २२, १०.
 पाकवह २६, १०.
 पारिवाह १, ८.
 पावनामी २२, १; २८, ११.
 पितृवैद्य ४, ६.
 पुरुषजत २८, १३.
 पुष्कर १०, २३.
 पुष्पानवृष्ट १०, १२.
 पूर्ण १, ४४.
 मौल्यध १३, १.
 मज्जाता १२, ७; ११, २३.
 मतिभ्रष्ट १६, १६.
 मतिमीलक १, ११.
 मतिरु १, २३.
 मभत ४, २६.
 म्र १४, ४८.
 म्राव १४, २६.
 माहंस्वय २८, १३.
 मृद २८, १५.
 म्रष्टोऽज्ञा १, १८.
 म्राक्षन्वृष्ट ६, २४.
 म्रष्टव्यवस्था २७, १६.
 मारुण्ड २८, ११.

भाषाविन् १, १४.
 भाव २८, ११.
 भिक्षुसुभ २१, १३.
 भूमि ३, ५६.
 मधु २२, १; २८, १३.
 मधुपर्क ४, ६; ११, १.
 मान्धातु १४, ४८.
 माहिम २६, ५.
 मुहूर्त प्राजापत्य १२, ४७; १०, ६१.
 रघुमन्तर २८, १२.
 रस २, २६; २, ४५.
 रक्तस्य ५, ४.
 रामन २२, १.
 रामक १८, ४.
 रुद्र २२, १.
 रित २८, १२.
 रौहिणेय २२, १.
 लक्षण ६, ८.
 वामदेव्य २८, १५.
 वार्धुषिन् २, ४७; २, ४५.
 वाह ११, १७.
 विकल्पिन् ३, २०.
 वीरवृ १, १८.
 वेवाहि २२, १.
 वेवपात्ता ३, ७.
 वैशाख २८, १८.
 वैष्णव २२, १०.
 जत ६, २२.
 जतपति २२, २०.
 जह्नुष्वपी २७, ११.
 जतवातु ३०, ११.
 जतरुद्रिय २८, १४.
 जाल्यक १४, ११.
 जिरस २१, १; २५, २३.
 जिघत्सकम्प २६, ६.
 घिट १, ६.
 शुक्तिका २१, ११.
 शुक्राद्युजीव २८, १४.
 शुक्रवती २८, ११.

पुस्तक ११, ३०.
 कुलपत्र १, २४.
 आत्मपत्र १, १०.
 भाषण ११, ४६; १६, १.
 भाषिण १४, ३१.
 पत्र १४, २.
 बालरामायण ११, २६.
 पत्नी २०, २६.

सधर्माण १, १.
 सन्धिनी १४, ३४.
 साधु कद २, ५.
 सावित्रीक ११, ७४.
 सिन्धुविधारणी १, १९.
 सुपक १४, १.
 सूर्यसौख्यन १, १९.

"A book that is shut is but a block"

CENTRAL ARCHAEOLOGICAL LIBRARY
GOVT. OF INDIA
Department of Archaeology
NEW DELHI.

Please help us to keep the book
clean and moving.

Accession Number